

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Första kammaren.

Nr 37.

Onsdagen den 14 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtande nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av försäkringsinspektionen m. m.; samt

andra lagutskottets memorial:

nr 39, med föranledande av återremiss av andra lagutskottets utlåtande nr 28 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet i vissa fall att vid flottled anordna härbärgen åt flottningsarbeterna; och

nr 40, angående arvode åt den, som inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i vattenlagen m. m., dels ock i anledning därav väckta motioner.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 100—107, 114—116 och 119—124, bevillningsutskottets memorial nr 40, bankoutskottets utlåtande nr 49 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 81—85.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets memorial nr 39, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande nr 29 angående dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående försäljning av pilsner m. m. dels ock i ämnet väckta motioner.

*Samman-
jämnings-
förslag
rörande pils-
nerförsälj-
ningsförord-
ning m. m.*

I detta memorial hade utskottet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, vardera kammaren med ändring av sina förut fattade beslut i anledning av bevillningsutskottets hemställan under A) 1) och A) 3) i betänkandet nr 29, måtte för sin del antaga vid memorialet följande

1) förslag till förordning angående försäljning av pilsnerdricka; samt

Samman-
jämnings-
förslag
rörande pils-
nerförsälj-
ningsförord-
ning m. m.
(Forts.)

2) förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 25 §§ i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker.

Reservation hade avgivits av herrar *K. A. Nilson, Rosén, Elias-son* och *Johannes Åkesson*, vilka likväl ej antytt sin mening.

Herr *Rosén*: Jag har icke kunnat biträda utskottets förslag till sammanjämnning. Det har från olika håll upplysts, att den s. k. forsedeln, som upptagits i Kungl. Maj:ts förslag, måste finnas kvar, enär endast därigenom möjlighet erhålles till kontroll över försäljning av pilsnerdricka på landsbygden och framför allt vid arbetsplatser. Då det däremot å andra sidan förklarats, att forsedeln saknar betydelse, borde man enligt min mening så mycket hellre kunna biträda andra kammarens uppfattning i detta avseende. Jag har på grund av att så icke skett reserverat mig mot utskottets förslag och anser, att det ur nykterhetssynpunkt icke är någon skada, om frågan i år faller.

Jag hemställer, herr talman, om avslag på sammanjämningsförslaget.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder annat yrkande ej framkommit, än att vad utskottet i förevarande memorial hemställt skulle avslås.

Därefter gjordes propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet hemställt; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 15, i anledning av väckt motion om anställande av undersökning i vad mån bröd av sammanmalet eller siktat mjöl är hälsosamt eller skadligt m. m.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion nr 121 hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att en vetenskaplig och praktisk undersökning måtte verkställas, i vad mån bröd av sammanmalet eller av siktat mjöl vore hälsosamt eller skadligt ur näringens och tandvårdens synpunkter, och i vad mån bakningssättet härvid hade betydelse samt att därest såsom hitintills ansetts, ett väl bakat bröd av sammanmalet mjöl visade sig äga företräde, tillfälle måtte beredas dem, som önskade sig sådant bröd, att även kunna bekomma det.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa undersökning av de hos oss vanligen förekommande brödsorternas effektiva näringsvärde, därvid hänsyn borde tagas till bakningssättets inverkan på brödets beskaffenhet,

samt därefter vidtaga de åtgärder, som befundes lämpliga för tillgodogörandet av de resultat, vartill denna undersökning kunde leda.

Reservation hade anförts av herr *Ödlund*, som yrkat, att utlåtandet skulle hava viss angiven lydelse, enligt vilken detsamma skulle utmynna i en hemställan, att föreliggande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Ang. undersökning rörande brödsorters näringsvärde m. m.
(Forts.)

Herr *Ödlund*: Herr talman! Som kammaren behagade finna, har jag vid behandlingen av detta utskottsutlåtande icke kunnat instämma i utskottets förslag utan därvid fogat en reservation, som återfinnes på sidan 4 i utskottsutlåtandet.

Av de utlåtanden, som äro avgivna av professor *Johansson* och medicinalstyrelsen, finner jag, att de också så att säga gått med på ett avslag av motionen. Vi finna alltså i professor *Johanssons* utlåtande en sats, där han säger: »Ville man underkasta frågan en vetenskaplig prövning, måste man tillgripa synnerligen dyrbara och långvariga försök. Man skulle låta vissa försökspersoner under ett eller annat år förtära sammalet och andra av samma ålder och kroppsbeskaffenhet förtära siktat bröd. Vidare måste antalet försökspersoner tagas mycket stort för att utesluta inverkan av tillfälliga faktorer. Försökspersonerna måste kontrolleras och deras föda undersökas. Då utsikten att komma till något positivt resultat är mycket ringa, kan jag för min del ej tillstyrka anordnandet av dylika dyrbara och skäligen ointressanta försök». — Jag har i min reservation också åberopat de undersökningar, som äro gjorda, och jag vill endast påpeka, att jag beträffande motionärens yrkande, att, därest såsom hittills ansetts, ett välbakat bröd av sammalet mjöl visar sig äga företräde, tillfälle måtte beredas dem, som önska sig sådant bröd, att även kunna bekomma det. — beträffande detta yrkande, säger jag, har jag velat, att utskottet skulle anföra att »bröd av sammalet mjöl länge funnits för allmänheten tillgängligt och säkerligen utan regeringens och riksdagens direkta ingripande jämväl i framtiden torde komma att tillhandahållas». Vidare anser jag, att »ett fastslående av den ena eller andra brödsortens överlägsenhet såsom näringsmedel torde för övrigt under normala förhållanden få en oerhört liten praktisk betydelse, då det nog närmast är den stora allmänhetens smak, som ger anledning till de olika brödsorterna.»

Med vad jag här anført ber jag, herr talman, att få yrka avslag på den föreliggande motionen, och på utskottets utlåtande.

Herr *Alkman*: Herr talman! De motiv, med vilka reservanten nyss beledsagade sitt avslagsyrkande på utskottets hemställan, tror jag inte få betyda mycket. Det första av hans bägge anförda skäl var helt enkelt oriktigt. Han ville göra gällande, att de sakkunniga för sin del också skulle hava yrkat avslag på motionen, och han anförde som stöd härför några rader ur professor *Johanssons* utlåtande. Om herrarna läsa igenom detta, torde herrarna emellertid finna, att vad talaren citerade rör den del av motionen, som även ut-

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringvärde
m. m.
(Forts.)

skottet har yrkat avslag på. Det gäller vissa undersökningar, som motionären önskar skola göras, men som utskottet på grund av de sakkunnigas utlåtande avstyrkt.

Vad vidare beträffar själva huvudskälet för reservantens avslagsyrkande, utgör detta, att enligt reservantens förmenande, de undersökningar, vilka utskottet på tillstyrkan av såväl näringsfysiologen professor Johansson som medicinalstyrelsen förordar, skulle få en oerhört liten praktisk betydelse. Ja, för att ge herrarna ett litet begrepp om vad det här är fråga om, skall jag be att få göra en närliggande jämförelse och peka på de näringsfysiologiska undersökningar för husdjurens utfodring, som sedan många år och i stor skala med statsbidrag utförts av centralanstalten för jordbruksförsök. Jag tror inte, att våra jordbrukare betrakta dessa näringsfysiologiska försök för vår kreatursutfodring såsom någonting av oerhört liten praktisk betydelse, utan jag tror fastmer, att de näringsfysiologiska värdetal, som man där åstadkommer och som hela indexer äro upprättade för, varit synnerligen värdefulla för vårt jordbruk. Nu menar jag, att vi väl ändå inte få säga, att frågan om våra kreaturs utfodring är viktigare än frågan om vår folknäring. Jag menar därför, att om man kan eller bör göra sådana undersökningar för våra grisar och kors utfodring, det väl inte kan påstås, att det skulle vara praktiskt betydelselöst att göra sådana även beträffande folknärningen.

Jag vill också säga, att jag tämligen ordentligt hört mig för hos våra fackmän på detta område. De som jag talat med, häva varit av den meningen, att de försök, som utskottet här föreslår skola göras med avsende på vår brödföda, skulle vara både ur folkhygienisk och ur folkekonomisk synpunkt synnerligen värdefulla. De skulle vara en begynnelse till en näringsfysiologisk undersökning av våra födoämnens näringsvärde, varigenom man skulle kunna få fram jämväl de fysiologiska näringsvärdetal, som skulle kunna läggas till grund för exempelvis statens portionsberäkningar och även användas av socialstyrelsen vid dennas levnadskostnadsberäkningar. Vid dessa beräkningar har socialstyrelsen hittills varit tvungen att använda endast approximativa och i själva verket odugliga fysiologiska näringsvärdetal, under det att, om ifrågavarande undersökningar hade varit gjorda, beräkningarna kunde hava blivit betydligt säkrare än de nu blivit.

Jag förmenar alltså, att frågan om dessa undersökningars betydelse såsom en inledning till en verklig undersökning angående våra näringsämnens fysiologiska värde är det som i motionen har betydelse. Att man då på samma gång för att få fram de rätta värdena och de bästa födoämnena i detta fall även bör undersöka bakkingsmetoden är klart.

Med hänsyn till den bestämda begränsning, som ligger i utskottets tillstyrkande av motionen — det är ju bara en mindre del av motionen, som utskottet tillstyrkt — tror jag, att kammaren utan den ringaste betänklighet kan gå med på utskottets hemställan. Jag tror, att frågan har betydligt större värde, än den vid första ögonkastet

kanske kan förefalla att hava, och jag ber, herr talman, att på dessa grunder få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ericsson, Aaby: Herr greve och talman! Bland många besynnerliga skrivelseförslag, som jag varit med om under min riksdagstid, får jag bekänna, att detta slår rekordet. Herrarna hörde själva, huru professor Johansson skriver: »Ville man underkasta frågan en vetenskaplig prövning, måste man tillgripa synnerligen dyrbara och långvariga försök.» En hel del försökspersoner måste ju också användas och dessa skulle kontrolleras och deras föda undersökas. Så säger medicinalstyrelsen vidare, att frågan, »i vad mån bröd av sammalet eller av siktat mjöl vore hälsosamt eller skadligt ur närings och tandvårdens synpunkt, knappast torde ägna sig för en vetenskaplig bearbetning. Däremot vore det av intresse att bestämman de i landet förekommande brödsorternas tillgodogörande i tarmkanalen». Utskottet vill nu, att vi skola skriva härom och hos Kungl. Maj:t begära utredning om dessa förhållanden i tarmkanalen och på andra ställen. Nästa gång skola vi väl undersöka, vilken punschsort som är den bästa möjliga, vilket sällskap som är bäst! Nej, någon gräns måste det vara.

Jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan och förenar mig med herr Ödlund i hans yrkande.

Herr Lindhagen: Den siste talaren har förklarat, att detta skrivelseförslag slår ett rekord i hans riksdagsupplevelsers historia. Det är nog mycket, som kommer att slå rekord i framtiden i den historien, skall jag be att få säga den siste talaren, ty han är av den gamla världen, och det må nu vara hänt, men den nya tiden kräver andra funderingar än den siste talaren levat sig in i. Och därför får han finna sig i, att den nya tiden kommer med tankar, som han inte förstår. Saken är nu den, att det nu skulle vara meningen, att vi under den nya tiden började med realiteterna och inte fortsatte med det förfärliga prat och partikäbbel och alla de orgier, som detta medför. Bland dessa realiteter är människans föda en av de allra förnämsta — det tycker jag, att den siste talaren kunde hava kommit underfund med under det sista året, då till och med han magrade något. Emellertid skall nog den siste talaren vara övertygad om, att frågan om vår föda inte bara är något som rör brännvin. Vad punschen beträffar, vet han nog, vilken sort som är den bästa, så därom behövs ingen undersökning. Men däremot har den siste talaren ingen aning om, vilket bröd som är det bästa, och därför behöver detta undersökas.

Nu är det verkligen så, att det här är fråga om, att vi skulle börja undersöka våra dietförhållanden även i annat avseende än vad som rör alkoholen. Det skulle ju vara märkvärdigt, om inte också andra näringsämnen skulle hava betydelse — god eller ond — för vår kropp än alkoholen, och brödet är ju det grundläggande, varom en stor strid stod, när kristiden började. Då infördes till en början förbud mot att sikta mjöl. Kungl. Maj:t sade då i sin proposition, att om man lät bli att sikta mjölet, kunde man få kvantitativt mycket

Ang. undersökning rörande brödsorters näringsvärde m. m. (Porta.)

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.
(Forts.)

mera mjöl. Det var väl huvudsaken för Kungl. Maj:t. Men så tilllades det också, att man skulle få ett hälsosamt näringsämne. Detta visar ju ändå litet grand, att Kungl. Maj:t hade någon slags känsla av, att det hade även en kvalitativ och inte bara en kvantitativ betydelse.

Nå, nu är det verkligen så, att man hittills läst i tidskrifter på hälsovårdsområdet och att det av personer, som ansett sig kunna begripa denna sak, har satts i oss nästan såsom ett axiom, att bröd av sammanmalet mjöl är, såsom Kungl. Maj:t i den nu omtalade propositionen antydde, ett mera näringsrikt och stärkande bröd än det finsiktade brödet. Det finns också vetenskapliga undersökningar i Tyskland, Frankrike och England om denna sak. En fransk läkare, vars uppsats jag läst, kallade det vita brödet dödsbrödet, »pain de mort». Om han har rätt i fråga om detta, vet jag inte. Jag tycker i alla fall, att en undersökning i detta avseende är minst lika bra som en undersökning om punschen. Vi skola inte använda så överdrivna uttryck och försöka med en ytlig kvickhet slå ned svåra och viktiga saker, ty därigenom röjer man endast sin egen inkompetens att i riksdagen behandla dessa ämnen. Det kan inte heller bli något samliv människorna emellan, om man behandlas på det sättet.

Ja, nu hava vi i alla fall fått ett utlåtande av en vetenskapsman, som har gjort speciella undersökningar, och han har därvid kommit till ett resultat, som den siste talaren läste upp, men också till ett annat resultat, som den siste talaren inte läste upp, och det är detta andra resultat, som utskottet förordat och inte det som den föregående talaren nyss framhöll. Där kan man se, huru ovederhäftig till och med den siste talaren kan vara. Så förhöll det sig med den siste talaren »vägande» inlägg i debatten.

Professor Johanssons utlåtande innebär egentligen inte ett underkännande av denna frågas stora betydelse utan det är snarare en inkompetensförklaring för vetenskapen. Han antyder, att man skulle få anställa långvariga experiment på personer för att få reda på, huru det förhåller sig, och det är väl detta, som den siste talaren fann så oerhört. Han tänkte sig väl själv som försökskanin, men det är inte ifrågasatt, att han skulle bli det. Professor Johanssons utlåtande är nu emellertid en inkompetensförklaring för vetenskapen. Han kan inte förneka, att frågan är av betydelse, men man kan inte undersöka den i vissa punkter. Detta påminner mig om en föreläsning, som jag såsom student bevistade i Uppsala av Ribbing, som var professor i filosofi. Han var en stor kritiker gentemot naturvetenskapsmännen och deras metoder. Jag skall inte härma hans uttal, ehuru det egentligen är det roligaste i hela historien, utan uttrycka mig på vanligt parlamentariskt språk. Jag fäste mig särskilt vid att han sade: »Naturvetenskapsmännen äro som små barn. När ett litet barn ser en stor sten, som det inte kan lyfta, säger det lilla barnet: Den stenen kan inte lyftas, därför att jag inte kan lyfta den.» Den slutsatsen har dock icke uttryckligen gjorts av professor Johansson, utan det är den siste talaren som här uttryckligen uppträder såsom det lilla barnet.

Ja, nu finns det väl också andra experiment än de som förelagas på laboratorier. Vetenskapen är ju, såsom vi veta, begränsad, och vad en vetenskapsman säger i dag är orätt i morgon o. s. v. Sådant är livet och sådan är vetenskapen. Det finns andra experiment, som människorna göra på sig själva, och mitt experiment är då lika vägande som psofessor Johanssons, och det är, att jag av min personliga erfarenhet funnit, att då jag fått ett sådant där utomordentligt väl bakat bröd, sådana där grova kakor, som bakas på landet i Norrland och delvis i mellersta Sverige — inte ett sådant där huvudstadsbröd, som bara är en löjlig efterrapning — då har det alltid för mig känts som en oerhörd styrka i hela kroppen, under det att ett wienerbröd eller ett franskt bröd lämnat mig fullkomligt oberörd. Den siste talaren skakar på huvudet, ty han har antagligen aldrig ätit annat än vitt bröd, och det är också hans sätt att bevisa. Det lilla barnet kommer fram. Emellertid är förhållandet så, och jag är en levande individ och vill inte vara någon slav under en maktlös vetenskap eller en omöjlig parlamentarism, utan har rättighet att äta det bröd, som jag mår bra av. Jag har därför också rätt att här tala om saken, och jag har också fått instämmande från andra personer, som delat min uppfattning och som anhålla, att de också måtte få tillfälle att äta sådant bröd, som de känna bekommer dem väl.

Jag frågade vid en turné i Dalarna, varför dalafolket hade så vita tänder. Man visste det inte vetenskapligt, ty det hade inte undersökts på laboratorier med vågar och andra apparater, utan man svarade: »Antagligen, bland annat, därför att de ätit grovt bröd i generationer». — Det har också växt in i dalafolkets behov, så att de, när de komma till en främmande ort såsom Stockholm, själva baka detta bröd, ty de gilla inte det bleksotsbröd eller »dödsbröd», som finnes här.

Vad angår tandvården och brödets betydelse för densamma är också en inkompetensförklaring avgiven från vetenskapen. Man medger, att man intet vet, och att det sålunda är möjligt, att det finsiktade brödet är sämre för tandvården än annat bröd. Den tandläkare jag använder, som är en av huvudstadens allra skickligaste på sitt område, har sagt, att hans och många av hans kamraters bestämda uppfattning är den, att av alla näringsmedel finnes ingenting, som så förstör tänderna som vitt vetebröd. Det är en erfarenhet, men vetenskapsmannen säger: det kan inte undersökas. — Men skola vi stanna i en sådan negation i en så viktig sak som tandvården dock är, inkörsporten för hela mänskligheten, om jag så får kalla den. Det är ju för vanligt förnuft ganska påtagligt, att om man tuggar det grova brödet, något som på samma gång kräver en viss ansträngning och åstadkommer en slitning på tändernas ytor, kommer detta att rensa tänderna på något vis, under det att vetebrödet kladdar sig fast och med sina kemiska beståndsdelar skapar röta i tänderna, såsom min sakkunnige har sagt mig.

Det hårda brödet av osiktat mjöl är inte tillnärmelsevis av samma beskaffenhet som de mjuka grova kakorna. Man märker själv, att det

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.
(Forts.)

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.
(Forts.)

hårda brödet mättar föga. Det stärker nog tänderna genom ansträngningen i själva bettet och det faller i smulor och klibbar inte fast vid tändernas ytor på något sätt, men det slipar icke ytorna eller rensar mellanrummen.

Det är väl därför som professor Johansson sagt, att det är ganska viktigt att undersöka våra olika brödsorters näringsvärde. Man har fått tre olika teorier om vad motionären menar med ett hälsosamt bröd. Det är ganska smickrande att inom ett yrkande kunna inrymmas tre olika teorier om vad det betyder. Med att ett bröd är hälsosamt menar jag, att det innehåller största möjliga näring, att det kan smältas för att tillgodogöra kroppen denna näring och att det på samma gång också är bra för tänderna. Punkt och slut. Krångligare är det inte.

Ja, herr talman, nu har jag varit litet påstridig, men jag blev provocerad av den föregående talaren. Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan, som i alla fall ger hälften av vad jag yrkat, och av en hälft kan sedan bli hela saken med tiden. Allting går så småningom.

Friherre Beck-Friis: Herr greve och talman, mina herrar! Det ämne, som här är på tal, är alldeles givet av vikt och betydelse, men då blir frågan om man, därför att saken har betydelse, nödvändigt skall skriva till Kungl. Maj:t i densamma. Det anser jag, att det skulle vara, ifall den utredning, som av det tillfälliga utskottet är gjord, visade, att detta ämne inte varit föremål för någon vetenskaplig observation, men jag tycker tvärt om, att det framgår, att vetenskapsmännen hava sin uppmärksamhet riktad på denna fråga.

Herr Alkman framdrog som exempel, att lantbruksakademiens centralanstalt låter verkställa utfodringsförsök med kreatur. Detta tycker jag haltar såsom jämförelse, ty härvidlag får man lov att tänka på, att kreaturen få nästan samma utfodring dag från dag hela året om, för såvitt de stallfodras. Om man således gör det minsta misstag i deras utfodring, kan detta komma att hava ganska stora ekonomiska konsekvenser. Därför är det av vikt att få avgjort, vilket av de födoämnen, som ges dem, har den bästa verkan, när det gäller kor, på mjölkkningsförmågan, och när det gäller dragare, på deras kraftuteckling.

Människan lever ju icke endast av bröd, utan människan är s. k. allätare, så att i vår näring ingå så ofantligt många olika ämnen. Sålunda är vår föda ur den synpunkten ju icke jämförlig med de djurs, beträffande vilkas utfodring lantbruksakademiens centralanstalt låtit verkställa prov och försök.

Att våra läkare ägna denna sak rätt stor uppmärksamhet, synes mig framgå därav, att före kristidens början var det mycket vanligt, att läkare ordinerade vissa personer, att de skulle äta grövre brödsorter, t. ex. engelska kex, som skulle vara synnerligen nyttiga för dessa personers matsmältning. Sedan till följd av den knapphet på spannmål, som på senare tider har rått, beslut blivit fattat om att vårt bröd skulle vara av grövre beskaffenhet, för att en större utmalningsprocent av mjölet skulle erhållas, har man hört talas om, att

läkare i ganska stor utsträckning ge recept på att åt vissa personer skall tilldelas endast finare vetemjöl, därför att det för deras hälsa är nödvändigt. Detta synes mig tyda på, att frågan även av läkarvetenskapen är ganska uppmärksamrad och att läkarna anse, att i vissa fall den ena brödsorten är lämpligast, i andra fall en annan.

Sälunda, herr talman, även om jag också anser, att detta ämne är av betydelse, synes mig, att frågan redan är föremål för vetenskaplig undersökning och att läkarnas uppmärksamhet är riktad på densamma. Under sådana förhållanden anser jag, att det inte är behöfligt, att riksdagen skriver i detta ärende, ty vi böra ju inte skriva i andra fall, än när vi verkligen vilja fästa uppmärksamheten på något nytt, som bör göras.

På den grund, herr talman, ber jag få yrka bifall till reservationen.

Herr Alkm an: Vad den siste talarens invändning mot utskottets förslag beträffar, så är det en invändning, som vi under utskottsbehandlingen också ha gjort oss själva, men funnit icke hålla streck, den invändningen nämligen, att ett statens ingripande här icke skulle vara behöfligt. Det förhåller sig nämligen så, att de vetenskapmän, som man talat vid — särskilt den, som på krigsberedskapskommissionens, icke uppmaning, som det står i reservationen, utan för ersättning verkställda uppdrag, har företagit förberedande undersökning i mycket liten skala — ha sagt mig, att det är alldeles icke att tänka på, att en sådan undersökning, som det här är fråga om, skulle kunna göras av våra vetenskapsmän privat. Det gäller nämligen tråkiga undersökningar, undersökningar, som utan att vara överdrivet kostsamma, dock äro kostsammare, än att den enskilde vetenskapsmannen skall kunna eller vilja kosta på sig dem. Det kräves härför vissa laboratorieanordningar, det fordras assistenter och försöksobjekt för att göra sådana undersökningar, och man förklarar, som jag nyss nämnde, att det är aldrig att tänka på, att få dessa försök gjorda av några vetenskapsmän utan statens medverkan och statens understöd. Vi ha emellertid ansett — och det tycktes den ärade talaren också anse — att dessa undersökningar skulle vara av betydelse; och det torde för övrigt varenda en, som något tänkt sig in i denna sak, förstå, att det måste vara av betydelse för staten att få en verkligt fast grund för sina portionsberäkningar och för sina undersökningar av levnadskostnaderna. Men när man nu får den upplysningen, att det icke är att förvänta, att dessa undersökningar skola av vetenskapsmännen privat företagas i den skala, som behöves, för att de verkligen skola ge säkra resultat, då har man ingen annan väg att gå än att föreslå, att staten tager saken om hand. Det är därför, herr Aaby Ericsson, som vi ha kommit med detta enligt herr Ericssons mening rekordmässigt besynnerliga skrivelseförslag, mot vilket emellertid herr Ericsson har åstadkommit den mest rekordmässigt lättvindiga kritik, som jag under de år jag varit i riksdagen någonsin hört framställas, en kritik, som riktar sig mot någonting, som utskottet icke upptagit, men som glömmet att i någon mån uttala sig om det, som utskottet

Ang. undersökning rörande brödsorters näringsvärde m. m.
(Forts.)

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.
(Forts.)

i sitt utlåtande verkligen har föreslagit. En sådan kritik tror jag kammarens överläggningar mycket väl kunna undvara.

Vad herr Lindhagens inlägg beträffar, så vill jag, för att inte något missförstånd här skall uppstå, peka på, att vissa delar av herr Lindhagens inlägg rörde sig alldeles utanför ramen av utskottets skrivelseförslag, och de funderingar, han där kommit fram med, har utskottet icke alls inlåtit sig på eller tagit upp. Men herr Lindhagen har ju inte gjort något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, och det förslaget tror jag är så vederhäftigt och väl motiverat, att kammaren kan taga det och bör taga det.

Herr Kaijser: Jag tror för min del inte, att denna motion är så tokig. Jag tror nog, att man, som friherre Beck-Friis sade, gjort en del undersökningar angående vilka brödsorter som äro lämpligast för vissa sjuka, men här är det ju fråga om en undersökning angående de lämpligaste brödsorterna för friska. Det är ju så, att på våra sjukhus, där det som bekant inte ligger precis bara sådana, som ha sjukdomar i matsmältningsorganen utan även patienter med utvärtes sjukdomar t. ex., och likaså på våra fattiggårdar och hospital o. s. v. går det åt en massa bröd. Nog vore det ganska bra, om man kunde få en på grundval av vetenskapliga undersökningar framställd brödsort, som både med hänsyn till sin lättsmälthet och billighet vore lämpligt att där begagna och vars näringsvärde man kände till. Därför tror jag inte det är så olämpligt, att Kungl. Maj:t verkligen gör en utredning om denna sak, så att man kan få ett par tre olika, billiga och bra brödtyper att använda på sjukhus etc.

Jag för min del yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Jag begärde ordet för att komplettera mitt anförande i en sak, där jag glömde att bemöta den förste tälaren. Han talar i sin reservation om, att vad man än gör här, får det nog »en oerhört liten praktisk betydelse, då det nog närmast är den stora allmänhetens smak, som ger anledning till de olika brödsorterna.» Ja, det är verkligen en fruktansvärd sanning, som ligger bakom detta, ty att få någon fason på allmänheten i detta avseende är överhuvud taget ett jättearbete. Men det är i alla fall det, som hela mänsklighetens framtid vilar på, att vi skola kunna få någon fason på oss själva och kunna övertvinna oss själva.

Nu har man ju också på nykterhetsrörelsens område kommit ganska långt i detta avseende. Varför skulle man då inte också på andra områden kunna göra det? Det är för övrigt alldeles nödvändigt, att människan blir så raffinerat egoistisk, att hon förstår vad som gagnar henne själv, även om hon skulle göra en självuppostring ifråga om sin smak. Den egoismen måste hon verkligen bestå sig med någon gång, och dithän måste det komma även ifråga om brödet.

Vidare säger reservanten, att ett sådant bröd, som motionären önskar och många andra med honom, kan man finna var som helst. Nej, inte i Stockholm. Det fanns en gång ett ställe här, där man kunde få någonting, som påminde oss om det riktiga bröd, som vi tycka om och som stärker oss mer än något annat, men för att få köpa det

måste man gå lång väg och det var för övrigt icke det rätta.. Nu kan man alltså inte för pengar få det brödet. Men vi, som önska köpa det, anse oss ha rättighet som fria medborgare i detta samhälle att kunna få köpa det.

Ang. undersökning rörande brödsorters näringsvärde m. m.
(Forts.)

Gentemot friherre Beck-Friis, som jag vill tacka för att han kom med en saklig och välvillig kritik av det hela, vill jag säga, att när den sakkunnige, som i detta fall skall vara avgörande för oss alla — härvid är man alltså beroende av en enda person — uppsöktes som sakkunnig, har han i alla fall sagt — det framgår av hans utlåtande — att den undersökning, som nu begäres, ännu inte har skett. Och då är det väl i alla fall inte annat än riktigt, att riksdagen gör en påminnelse och begär en undersökning. Den sakkunnige säger själv, att det kan bli av intresse att få en sådan undersökning gjord. Och ehuru han själv särskilt sysselsatt sig med sådana frågor, är någon sådan undersökning icke gjord av honom, och friherre Beck-Friis har inte nämnt någon annan, som skulle ha gjort den — inte lär friherre Beck-Friis personligen, föreställer jag mig, ha gjort den. Varför skall man då i sådana här frågor, därför att saken är främmande för ens politiska verksamhet för övrigt, hitta på sådana där förevändningar och göra gällande, att »saken reder sig noga själv, det sitter nog en försyn där uppe bland molnen, som tar hand om den, hoppas vi». Låt oss då i alla fall skriva till denna gudomlighet, så att han får någon fart i sig och tar saken om hand, så att det kanske blir något av.

Herr Ericsson, Aaby: Herr greve och talman! Endast några ord till replik.

Den förste talare, som uppträdde efter mig, beklagade sig över det myckna pratet här. Jag ber att få underställa den ärade talarens eget avgörande, vilken som i det fallet syndat mest, han eller jag.

Den ärade talaren, vars goda avsikter jag aldrig underkänt, även om jag icke kan gilla alla hans motioner, har här gjort sig skyldig till samma egendomlighet, som han så ofta gör. Det har hänt honom själv en sak, och vad han så personligen upplever, generaliserar han sedermera, och sedan han kommit litet längre i tankegången, genast skriver han ner en motion i saken, och så vill han, att riksdagen och Kungl. Maj:t skola taga hand om detta personliga lilla intryck, som han själv fått, eller som han möjligen har fått muntligen eller skriftligen genom en eller annan person. Det förefaller mig, som om detta vore upphovet till många av hans motioner, och detta gör, att man med en viss tveksamhet mottager dem.

Vad som beträffar den sak, som här föreligger, har jag aldrig bestritt ett ögonblick, att det vore viktigt att undersöka våra näringsämnen. Visst icke. Vad jag bestritt är, att man skulle behöva skriva till Kungl. Maj:t och begära, att Kungl. Maj:t skall utreda den saken. Och här föreslås ju, att man skall skriva till Kungl. Maj:t och begära, att Kungl. Maj:t skall icke endast utreda brödsorternas näringsvärde utan även därefter vidtaga de åtgärder, som befinnas lämpliga o. s. v. Vad skulle det vara för åtgärder — jag vill rikta

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.
(Forts.)

den frågan till den ärade ledamot av utskottet, som här försvarar utskottets ståndpunkt? Jo, det skulle naturligtvis vara att utfärda den bestämmelsen, att sedan denna utredning givit vid handen, att det och det brödet är bäst, skall det svenska folket lära sig äta detta bröd och icke herr Lindhagens s. k. dödsbröd, det av oss andra så högt skattade goda vetebrodet, som vi tyvärr saknat så mycket dessa sista år. Kan det inte vara så, frågar jag den ärade representanten på Västernorrlandslänsbänken, att individen själv bör få avgöra, vad som för honom är hälsosamt och bäst? Inte skall väl Kungl. Maj:t och riksdagen vidtaga några åtgärder i detta avseende.

Det är däremot jag opponerat mig och därmed också mot de något hårdhänta ordalag, som den ärade representanten för utskottet begagnade mot mig, därför att jag anfört ett utdrag av motiveringen, men den motiveringen har ju också lett till klämman, och det är mot klämman jag vill opponera mig.

Och när den ärade talaren sade, att det fordras för dessa vetenskapliga undersökningar instrument och en hel del andra saker, så glömde han just det, som berörde i vad jag läste upp, nämligen det levande material, som också fordras för dessa undersökningar och på vilket så ingående försök skola verkställas. Och det är dessa försök jag anser man tryggt kan överlämna åt vetenskapen utan att behöva besvara Kungl. Maj:t med skrivelse från riksdagen därom. Vi ha sannerligen viktigare saker att avgöra än att behöva besvara Kungl. Maj:t med skrivelser om sådant, på vilket vetenskapen, som vi hört, redan har sin uppmärksamhet riktad utan några skrivelser. Jag yrkar avslag på motionen.

Herr Ödlund: Jag måste här uttala min tacksamhet för den hjälp jag fått av herr Ericsson. Det gjorde, att herr Lindhagen helt och hållet glömde bort mig i sitt första anförande, och det var ju alltid glädjande.

Nu har jag emellertid blivit ihågkommen i hans senare anförande, och jag vill i anledning därav säga, att man kan väl ändå inte såsom talaren gjorde, jämföra brödet med exempelvis spritdryckerna, med hänsyn till de olika brödsorternas eventuella skadliga inverkan.

Jag vet också, att här är fastslaget, att vissa brödsorter äro lämpliga för vissa sjuka, exempelvis bröd av sammalet vetemjöl, vilket begagnas på lasaretten. Men jag vet, att det finnes patienter, som, fastän de blivit ålagda av läkarna att äta detta bröd, därför att det är det bästa för dem, försöka på smygvägar få in annat bröd. De äro så leda vid detta bröd av sammalet mjöl, att de helt enkelt göra obstruktion mot detsamma. Samma är förhållandet på våra fartyg, som gå på långa trader och där man alltid använder samma bröd. Det är för besättningen förenat med stor olägenhet att äta samma brödsort en längre tid.

Min mening är alltså, när jag i reservationen sagt, att det närmast är smaken, som avgör detta, att människorna må bäst av att få variationer av brödet, och att man vid ett tillfälle kan äta

mera av en sort och vid ett annat tillfälle mera av en annan, och jag anser, att för närvarande finnes så många sorter, att man kan tillfredsställa alla olika smakriktningar.

Jag skall icke närmare ingå på vad herr Lindhagen nämnde om att de olika brödsorterna mättade olika, men jag medger, att på landet ofta bakas bröd, detta hårda knaggliga spisbröd och fasta mjuka bröd, som knappast är smältbart för vanliga människor, fort bör ge en känsla av mätthet, men om det därför innehåller mer näringsvärde, tillåter jag mig betvivla.

Jag yrkar fortfarande avslag på motionen.

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.
Forts.)

Herr Alkm an: På det anförande reservanten nyss höll, vet jag inte, om jag skall behöva svara. Han pekade på, att människorna behöva omväxling. Ja, det har utskottet — naturligtvis — inte bestritt. Men jag vill säga, att utskottet har tänkt sig möjligheten av att en sådan undersökning, som föreslagits, bland annat skulle bli av värde, därför att den skulle klara upp vilka bakningsmetoder som äro bäst för att få brödet så närande som möjligt. Jag tror, att vi under kristiden haft den erfarenheten litet var, att inte alla bakningsmetoder äro bra, och jag tror, att det inte kan vara annat än gagneligt, att man får en näringsfysiologisk utredning även om den saken.

Jag begärde emellertid ordet egentligen för att besvara en fråga, som riktades till utskottet, om vad utskottet menade med sista delen av sitt skrivelseförslag. Herr Aaby Ericsson frågade, vad det var för åtgärder man skulle kunna tänka sig, att Kungl. Maj:t skulle komma att vidtaga. Han fattade det så, att om man ville komma till något resultat, skulle man utfärda en författning med påbud om att endast vissa brödsorter skulle få användas. Det har naturligtvis aldrig varit utskottets mening. Utskottets mening är — och det borde en person med normalt förstånd ganska lätt kunna begripa — helt enkelt den, att om en sådan här undersökning kommer till stånd och leder till positivt resultat, skall den första åtgärden vara den, att tillämpa det vunna resultatet vid statens mycket stora utspisning då man får ett ur hygienisk synpunkt lämpligare och för staten ekonomiskt fördelaktigare bröd än förut. Det är den närmast till hands liggande åtgärden. En annan är, att upplysning om detta resultat sprides landet runt, så att folk får veta, vad man efter verkligt vederhäftiga undersökningar kommit till för resultat, vilket bröd alltså som är nyttigt och vilket som är mindre nyttigt. Det är säkerligen icke många här i kammaren obekant, att under senare år även på detta område förekommit en massa kvacksalveri. Det skrives de allra besynnerligaste skrifter om bröd med uppmaning, att man skall bara äta det eller det brödet. Det vore nyttigt, om man gentemot sådant finge en av verkliga vetenskapsmän åstadkommen vederhäftig undersökning, som i detta fall kunde leda till vederhäftig upplysning — ifall herr Aaby Ericsson annars är intresserad av *vederhäftig* upplysning.

Ang. under-
sökning
rörande
brödsorters
näringsvärde
m. m.
(Forts.)

Herr Lindhagen: Jag vill bara säga några ord gentemot herr Aaby Ericssons sista anförande. Han anförde där ett recept på hur mina motioner komma till — det hade han väl lärt sig av Waldeck eller Bon Soir. För min del vill jag säga, att jag kommit till den uppfattningen, att dietfrågan är av stor betydelse på grund av en allmän erfarenhet. Först och främst måste man fråga sig: Har dietfrågan social betydelse bara när det gäller rusdrycksspörsmålet och inte när det gäller andra frågor? Jag har försökt för min del sätta mig in i denna sak med stöd främst av egen erfarenhet, och läsa en del därom och tänka på den. Jag har därvid fått min uppmärksamhet först riktad även på frågan om tobaken och kaffet och brödet och sedan på den individuella hygienien i allmänhet. Jag har också läst uppsatser, som framhålla, hur oerhört försummad dietfrågan är. En bekant professor, tillhörande en medicinsk fakultet i England, har tillåtit sig den paradoxala satsen, att hela den sociala frågan vore en dietfråga, så att om människorna skötte sin diet riktigt, skulle de alltså kunna göra besparingar och vinna hälsa, sundhet och krafter och gott förstånd. Så långt kan man gå, när man verkligen trängt in i saken.

En annan orsak till att jag fäst mig vid denna fråga är, att en hel del framstående s. k. statsmän i riksdagen och icke minst i denna kammare, bruka avlida av kräfta i sina mannaår, vilket jag tycker är skada. Det beror oftast på dietfel antagligen, vars undanröjande skulle göra oss mera långlivade och ge oss en klarare tanke och piggare kropp, så att vi kunde göra mera nytta. Det är också en anledning, varför jag kommit att tänka på dietfrågan m. m. m. m. m.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder framkomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den av herr Ödlund vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslags en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 15 och antager det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 33.

Ang. undersökning rörande brödsorters näringavärde m. m.
(Forts.)

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 18, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder för en slutlig lösning av frågan om tillvaratagandet av statens jorddonationer till jordbruket, industrien och städerna.

Om tillvaratagande av statens jorddonationer till jordbruket m. m.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 129, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att ett verkligt ingripande för en slutlig lösning av frågan om tillvaratagandet av statens jorddonationer till jordbruket, industrien och städerna måtte p'anmässigt äga rum genom regeringens föranstaltande och, där så erfordrades, under riksdagens medverkan.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande av angiven orsak hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr *Lindhagen*: Det hade överenskommit mellan de tillfälliga utskotten i andra kammaren och första kammaren, att de skulle låta motionären hålla ett föredrag om denna sak inför de samlade utskotten, men så tog sig plötsligt första kammarens tillfälliga utskott före att, utan någon förberedelse och utan att tala med andra kammarens tillfälliga utskott, på grund av det utlåtande som kommit från kammarkollegium, avstyrka motionen. Jag tror, att det hade varit lämpligt, om utskottet verkligen hade hört ett sådant föredrag, ty jag tror, att utskottet missuppfattat saken. Det utlåtande, som kammarkollegium avgivit, berör ej alls ifrågavarande sak, och därför skall jag, herr talman, tillåta mig att yrka återremiss.

Det förhåller sig på det sättet, att motionären påyrkat en utredning och åtgärder rörande den gamla frågan om kronans jorddonationer till jordbruket, industrien och städerna. Denna fråga har varit före i femton år och föranlett oavslutliga debatter, ett par magra skrivelser samt petitioner och utredningar, utan att frågan kommit ur fläcken, och nu tycks den i det närmaste vara avsmnad. Därför har jag tillåtit mig, då jag gav den första anledningen till frågan, att påminna om saken och söka uppväcka den från de döda. Frågan väcktes av mig i ett särskilt yttrande till Norrlandskommittén 1904. Sedan framfördes ett förslag 1908, företrädesvis såvitt det rörde frågan om donationerna till industrien. Vid andra tillfällen har det motionerats och petitionerats av mig m. fl. rörande donationerna till städerna och jordbruket också.

Vad donationerna till industrien beträffar, har det varit fråga om kronohemman och torp, varå åbor funnits, och avsikten var, att sedan dessa kronodonationer ägt rum, åborna skulle sitta odrivna och

Om tillvara-
tagande av
statens jord-
donationer till
jordbruket
m. m.
(Forts.)

deras rätt till skogen upprätthållas o. s. v., i stället för att nu kronan icke vidare vårdar sig om dessa gamla donationer och saken gått all världens väg. Den andra frågan rörde rekognitionsskogarna, som donerats till bruken, utan att det av kronan gjordes till villkor, att åborna skulle sitta odrivna, men i alla fall med det villkor, att skogen skulle användas för bruksdriften. Trots att nu en del bruk nedlagts, hava i alla fall rekognitionsskogarna fått bibehållas som en privat egendom, oavsett det givna villkoret. Den tredje donationen till industrien var sågverkens stockfångstprivilegier. Dessa hava ju som bekant lett till oerhörd vinning på statens bekostnad för de enskilda privilegieinnehavarna på grund av administrationens handfallenhet inför denna sak.

Beträffande donationerna till jordbruket bestodo de mest av avvitringar. De hava avslutats i det närmaste, och som bekant lämnat ett bedrövligt resultat. Men det finnes ju mycket övertill avvitrning i Värmland, som icke blivit berört av denna verksamhet. Dit hör ock frågan om häradsallmänningarnas utnyttjande för det ursprungliga ändamålet och bolagens rätt att fortfarande förvärva nybyggares rättigheter med full äganderätt, trots att man satt sig däremot i lång tid m. m.

Slutligen ha vi den aktuella frågan om donationerna till städerna. Dessa donationer gjordes i stor utsträckning av de gamla kungarna för att främja städernas bostadsfråga på den tiden. Nu har saken fått en stor betydelse, då man kommit underfund med vikten för städerna att förvärva mark för sitt utvidgningsbehov. Nu gäller det ett tidsenligt krav att taga till vara de gamla kronodonationerna till städerna, som i stor myckenhet ännu finnas kvar. Under tidernas lopp hava enskilda även där satt sig i besittning av städernas jordar. De ha försvunnit ur den allmänna omtanken, och gräset har växt över ett fullbordat faktum. I andra fall försöker man fortfarande få rättighet att sälja, och det beviljar Kungl. Maj:t på administrativ väg utan att ens, såsom det sker med fideikommissen, också utfästa det villkoret, att kapitalet skall bevaras som ett fideikommisskapital för statens räkning.

Denna fråga har väckts, och uppmärksamheten därvid fästs på, att detta administrativa förfogande står i strid med 77 § regeringsformen, som säger, att riksdagens beslut fordras i fråga om avyttring av kronans jordegdomar. Det gäller ett villkor, som kronan fäst vid dessa donationerna, nämligen jordens oförytterlighet i städernas hand. Kamrarna stannade i olika beslut. Andra kammaren ville uppfatta saken så, men första kammaren ville gärna, att det skulle fortgå som ett administrativt förfogande, och man kom sålunda icke heller den gången till något resultat, ehuru detta verkligen är en aktuell fråga, som nu bör upptagas. Ingen kan göra den invändningen, att frågan är för gammal och bör förfalla såsom preskriberad i det allmänna rättsmedvetandet.

Nåväl, 1910 då kamrarna även i andra frågor stannade i olika beslut, inlämnades till Kungl. Maj:t tre petitioner, en av mig, som framförde andra kammarens beslut, en av några norrlänningar, den s. k. norrlandspetitionen, och en av de åbor, vars förfäder drivits

från Åkers styckebruks donationshemman. Alla dessa petitioner remitterades till kammarkollegium, och då avgav verkliga kammarkollegium ett utlåtande rörande denna fråga, vilket utskottet icke haft kännedom om. Huvudinnehållet var ungefär följande. Kronan processade allt vad den kunde om äbohemmanen. Beträffande rekognitionsskogarna ha domstolarna genom laga kraftvunnet beslut ansett, att de icke böra återgå till staten därför, att donationsvillkoret ej respekterats. I fråga om stockfångstprivilegierna har en avveckling kommit till stånd. Man håller på med att amortera dem — den sista amorteringen läser utgå i år. Däremot har kammarkollegium icke uttalat sig om donationerna till städerna och jordbruket. Det första avfärdandet av saken är någonting, som motionären icke kan nöja sig med, ty man kan ha rätt att uttryckligen begära, att även för donationerna till industrien ny lagstiftning skall upprätthålla kronans gamla villkor, då den nuvarande rättstillämpningen icke är tillräcklig.

Så kom från herr Vännerström m. fl. 1916, 1917 och 1918 motioner i andra kammaren, varj de föreslogo, att det skulle tillsättas en jordkommission, som skulle undersöka kronans donationer till vissa industriella ändamål, nämligen särskilt sådana frågor, som rörde under bruk, skattelagda hemman och rekognitionsskogar, och det tillades som en allmän sats, att man dessutom även skulle se till, om några andra större donationer behöfde undersökas på något sätt. Men det talades icke ett ord uttryckligt i dessa motioner om donationerna till jordbruket eller städerna eller om stockfångstprivilegierna, och därom skall man väl åtminstone nämna något för att kunna sägas ha väckt en motion i saken.

Denna motion remitterades till kammarkollegium, men kammarkollegium upptog frågan ur en annan synpunkt. Hela dess betänkande uttalade bekymmer över, att värden av kronoegendomarna splittrats på så många händer, att kammarkollegium icke har tillräcklig överblick över det hela, och det uttalades därför, att kammarkollegium behöfde den rättsliga befogenheten att kunna tillvarata statens rätt, samlad hos sig, så att kammarkollegium kunde taga allt om hand. Det var kontentan av detta utlåtande. Näväl. 1916 och 1917 stannade kamrarna i olika beslut. Andra kammaren biträdde motionärernas förslag, som dock endast rörde donationerna till industrien, men icke de andra. Men 1918 fick saken en helt annan utgång genom en kompromiss i jordbruksutskottet, som föranledde en riksdagskrivelse, och den kompromissen lyder på följande sätt: »att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning om och i vad mån den rättsliga omvårdnaden av kronans fasta egendom må kunna uppdragas åt kammarkollegium samt om utredningen därtill föranleder för riksdagen framlägga förslag i ämnet». D. v. s. om och i vad mån den rättsliga omvårdnaden om kronans fasta egendom må kunna uppdragas åt kammarkollegium — i det ämnet skulle det framläggas förslag, och så har Kungl. Maj:t uppdragit åt kammarkollegium att inkomma med en sådan utredning men icke ett spår till någon annan utredning.

Om tillvaratagande av statens jord-donationer till jordbruket m. m.
(Forts.)

När denna sak förekom i andra kammaren, sade herr Vennerström, att utskottets utlåtande nu hade betydligt mindre omfång än förut, och att det innebure en väsentlig tillbakagång från den ståndpunkt, andra kammaren förut intagit, och han uttalade vidare, att utredningen icke alls avsåg den fråga, som först hade bragts på tal, utan en helt annan och väsentligt mindre fråga. Jag har aldrig upplevat ett utskottsbetänkande, som så kunnat gå utöver en motions ram som här. Jordbruksutskottet hade helt enkelt lämnat den frågan, varom man motionerat, å sido, och väckt förslag i en helt annan fråga. — Genom denna utredning, sade motionären, träffar man icke på något sätt den fråga, som han tagit sikte på. Men för att rädda sin själ yrkade han i alla fall bifall till sin motion. I denna kam-mare uppträdde herr Clason och sade, att denna fråga var ett mycket viktigt förslag, särskilt en arkivfråga. Det är alldeles givet, att kammarkollegium måste få sitt arkiv ordnat och dokumenten kompletterade, sade han, och när den frågan kommer tillbaka till riksdagen måste man ägna den en noggrann och sorgfällig prövning. På grund härav yrkade han bifall till kompromissen i jordbruksutskottet.

Således, vad vi nu fått veta är, att detta är en kammarkollegii arkivfråga och att kammarkollegium bör måhända vara befogat att sköta om all statens egendom, och när frågan kommer tillbaka, får man ett slags kollegial ämbetsmannautredning, men icke något svar på frågan om kronans donationer till jordbruket, städerna och industrien, icke ett spår därtill, utan den saken framskjutes till våra efterkommande i fjärde och femte led, om man skall vänta på alla utredningar.

Detta är således ett förbiseende av ytterst beklaglig art, och då denna fråga är mycket invecklad, kunde man gärna ha hört föredraget, innan man fattade sitt beslut. På grund av detta förhållande yrkar jag återremiss på utskottets hemställan.

Jag vill tillägga, att jag i går hade tillfälle att hålla mitt föredrag inför andra kammarens tillfälliga utskott.

Herr Allman: Det är icke så lätt att veta, vad man skall företaga sig med en motion av herr Lindhagen. Är det så, att man i en motion upptäcker ett förnuftigt och gott uppslag, får man bakläxa av kammaren, på grund av att motionen tilläventyrs även innehåller andra saker än dem utskottet tillstyrkt. Och är det så, att man på rent formella skäl avvisar en hans motion, får man ganska svåra förebräelser från motionären själv.

Det är fullkomligt rätt, som motionären säger, att vi hade avtalat med honom, att han — på vår anmodan för resten — skulle redogöra inför utskottet för denna mycket invecklade fråga. Det var naturligtvis på det skedet av utskottets behandling, då vi ej ännu hade fått kammarkollegii utlåtande. När vi sedan erhöilo det och därav fingo den uppfattningen, att det uppdrag, kammarkollegium hade fått, var av den beskaffenhet, att dess resultat ovillkorligen invercade på riksdagens ställning till frågan ansågo vi alldeles givet, att naturliga och formella skäl förelågo, för att såsom saken nu låg, på denna grund avvisa förslaget och hänvisa motionären att återkomma ett annat år,

när denna kammarkollegii utredning var slutförd. Jag har icke av motionärens anförande nu lyckats bliva överbevisad om, att denna utskottets uppfattning i något avseende är oriktig. Jag tror, att det skulle vara ytterligt svårt att nu förmå kammaren till ett bifall till motionen, vid det förhållandet, att denna fråga i alla fall ur vissa synpunkter ligger under kammarkollegii utredning.

Med anledning härav ber jag herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Herr Lindhagen ansåg sig i det nyss hållna anförandet böra alldeles särskilt rikta några mindre vänliga ord mot det jordbruksutskott, som förut behandlat en med den föreliggande mycket likartad fråga. Jag tror, att om herr Lindhagen närmare betraktar de förhållanden, varunder detta utskottsutlåtande då avgavs, han skulle haft skäl att icke använda så hårda ord. Jag ger herr Lindhagen fullkomligt rätt däri, att denna fråga rörande svenska statens fasta egendomar har skötts på ett, jag kan säga, hemskt eländigt sätt under århundraden. Det finns i detta land för närvarande icke en samling av dokument, som tydligt och klart ger tillkänna, vad svenska staten äger i fast egendom eller vad av enskilda och offentliga institutioner eller på något sätt av andra med nyttjanderätt innehaves av sådan egendom. Vid det tillfälle, då jordbruksutskottet behandlade denna fråga, hade vi verkligen tillgång till en expert, som i detta avseende hade synnerligen värdefulla inlägg, och jag frågade denne, om det överhuvud fanns något land i Europa, som hade det sämre ställt än svenska staten, när det gällde att hålla reda på vad som verkligen är statens fasta egendom. Han svarade då: Jag är icke tillräckligt bevandrad i dessa förhållanden för att fullständigt besvara den frågan, men att intet kulturland har det sämre ställt i detta avseende utom möjligen Turkiet, det tror jag mig kunna säga. Nu var det ju så, att den framställning, som gjordes i motionsväg om, att dessa jordförhållanden skulle på ett lämpligt sätt ordnas, gick ut på tillsättande av en jordkommission med den allra vidsträcktaste befogenhet. Det var sålunda icke bara fråga om att utreda, vad som är statens eller enskildas tillhörighet och hur det ställer sig med den enskildes rätt gent emot statens äganderätt, utan det var fråga om, att denna kommission skulle förses med en domstols befogenhet att döma om vad som borde till statens återgå av från staten upplåtna jordområden och övriga fastigheter. Det är alldeles naturligt, att med den sammansättning utskottet och riksdagen hade, det icke var att tänka på att få igenom något sådant krav. Därför gick utskottet en annan väg. Utskottet gjorde sig genom förfrågan hos kammarkollegium förvissat om, att kammarkollegium, där est det finge förstärkning i sina arbetskrafter, både kunde och ägde möjligheter i övrigt att utreda denna fråga och få fullt klarlagd statens ställning och statens äganderätt till fastigheterna, på samma gång som kollegium också förklarade såsom mycket lämpligt, att kammarkollegium bleve en centralhärd, där man kunde inhämta upplysning om, vilka fastigheter staten ägde och under vilka villkor

Om tillvaratagande av statens jorddonationer till jordbruket
m. m.
(Forts.)

Om tillvara-
tagande av
statens jord-
donationer till
jordbruket
m. m.

(Forts.)

staten ägde dessa fastigheter. Även med den ställning, vi sålunda in- tagit, som ville något i denna fråga, blev det på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut första gången avslag; men efter mycken överläggning träffades den av herr Lindhagen nyss omtalade överenskom- melsen, att under den mildare formen denna kammare skulle vara sinnad att acceptera en skrivelse till Kungl. Maj:t. Det är denna skrivelse, som herr Lindhagen åberopat och som kammarkollegium besvarat och vilken föranlett den utredning, som kollegium hoppas att under närmaste tiden kunna avlämna. Jag kan icke finna annat, än att på grund av dessa historiska fakta det är mycket naturligt, att detta utskott med anledning av denna motion nu säger: Vi böra väl först avvakta resultatet av denna utredning och se vad kammar- kollegium kan komma med, innan vi gå vidare på denna väg. Jag kan icke förstå annat, än att detta, åtminstone efter hittills gängse uppfattning, är en mycket naturlig väg att behandla en sådan fråga. Men det är alldeles klart, att vi icke kunna stanna uteslutande vid vad herr Lindhagen trodde, nämligen en *utredning* av kammarkollegium, utan på denna utredning måste baseras något positivt förslag och detta är det, som ytterligare måste komma fram.

På de skäl jag tillåtit mig anföra, ber jag för min del få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Ja nu föreligger som sagt en motion av mig, men icke den motion, som herrarna ha yttrat sig över i jordbruks- utskottet, vilken är av en helt annan beskaffenhet. Den motion, som herrarna yttrat sig över i jordbruksutskottet, avsåg endast en mindre del av det hela. Motionären själv har icke fått svar på tal, utan det är något helt annat, som han påyrkat i sin motion. I den skrivelse, som omnämndes, begärdes en utredning om och i vad mån den rättsliga omvårdnaden av kronans egendom må kunna uppdragas åt kammar- kollegium. Men man får då icke den ringaste utredning om kro- nans donationer till jordbruket, industrien och städerna, och denna fråga är likväl brådskande. Härtill kommer även, att denna utred- ning icke lär leda till, att städernas donationsjordar någonsin komma till tals i kollegium. Jag frågade en person i kammarkollegium här- om, och han svarade: Den frågan ha vi icke att göra med. Det före- föll mig därför, som om denna fråga icke skulle komma under be- handling där. När man då begär en utredning om donationsjorden till städerna, säges det, att vi skola vänta på en sekundär utredning om en annan sak i kammarkollegium, som man där icke kommer att befatta sig med. Det är en brådskande fråga, denna om jorddonatio- nerna till städerna. De städer, som icke följt med den nya utvecklingen och ha behov av att få denna fråga ordnad, kunna icke vänta. Det är en brådskande och farlig sak. Skola de då vänta på en annan sak, som icke har att göra med detta?

Jag hemställer därför om återremiss, för att utskottet måtte få tillfälle att taga position i sak till frågan om donationsjorden till städerna. Det är därför jag under varje förhållande vidhåller mitt yrkande.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare därpå att utlåtandet skulle visas åter till utskottet; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Om tillvaratagande av statens jorddonationer till jordbruket m. m.
(Forts.)

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 på aftonen.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upphjälpande av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning i Västerbottens och Norrbottens län samt inom Överkalix församling av Norrbottens län, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor samt statsunderstöd åt nämnda skolor jämte i ämnet väckta motioner.

Lönereglering för lärarpersonal vid folkhögskolor m. m.

I detta utlåtande hade utskottet på andragna skäl hemställt, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 338 gjorda framställning och en inom andra kammaren av herrar *S. Welin* och *S. Bengtsson* i Norup väckt motion, nr 395, samt med avslag å en av herr *B. Eriksson* i Grängesberg likaledes inom andra kammaren väckt motion, nr 381, måtte fatta beslut på sätt utskottet under särskilda med A—H betecknade stycken närmare angivit.

Herr *Hellström*: Herr talman! Jag ber att få fästa uppmärksamheten på ett litet förbiseende, som statsutskottet gjort sig skyldigt till beträffande denna fråga. Det gäller punkt 8, andra stycket på sidan 13, vilken lyder på följande sätt: för *manlig föreståndare*, förutom fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, icke understigande 800 kronor, eller, där folkhögskola är förenad med lantmannaskola och sistnämnda skolas föreståndare är utsedd till föreståndare för båda skolorna, 650 kronor. Herrar *Welin* och *Bengtsson* i Norup, ha föreslagit, att ordet föreståndare på sista raden i det av mig upplästa stycket skall ändras till rektor. Saken är nämligen den, att förut har vid folkhögskolor, som äro förenade med lantmannaskolor, folkhögskolans föreståndare utan vidare varit föreståndare även för lantmannaskolan. Då lantbruksundervisningskommittén framlade sitt betänkande, föreslog den, att särskild kompetens skulle fordras för föreståndarna vid lantmannaskolor, och följdén härav blev, att de förenade lantman- och folkhögskolorna fingo två föreståndare. Detta föranledde vissa olägenheter med hänsyn till skolornas företrädande utåt, varför kommittén föreslog, att, därest styrelsen så ansåg

Lönereglering
för lärarperso-
nal vid folk-
högskolor
m. m.
(Forts.)

lämpligt, den ena av dessa två föreståndare skulle kunna förordnas till rektor. Detta blev också av riksdagen godkänt, och i 1912 års reglemente för lantmannaskolor finnes den bestämmelsen intagen. Nu ha både folkskolöverstyrelsen och lantbruksstyrelsen föreslagit, att i dessa fall den person som företräder skolan utåt, sålunda föreståndaren för en fristående folkhögskola eller den person som vid en förenad lantman- och folkhögskola blivit förordnad till rektor, skulle ha något högre hyresersättning, men däremot den andre föreståndaren vid skolor, som äro förenade, en mindre ersättning, nämligen endast 650 kronor. Detta förbisågs emellertid i ecklesiastikdepartementet, att man i stället för »rektor» satte »föreståndare», under det att motsvarande framställning beträffande lantmannaskolor, som gjordes från jordbruksdepartementet och gick till jordbruksutskottet, bibehöll det av de båda styrelserna gjorda förslaget, att det skulle gälla rektor. Med anledning härav väcktes en motion av två motionärer i andra kammaren, men statsutskottet har utan vidare sagt, att »utskottet finner ej anledning föreslå ändring av vad Kungl. Maj:t härutinnan föreslagit». Detta skulle emellertid föranleda åtskilliga praktiska olägenheter. Om det skulle bli riksdagens beslut, skulle det leda till, bland annat, att vid förenade lantman- och folkhögskolor där samma person är föreståndare för båda skolorna, föreståndaren för dessa komme att få en lägre hyresersättning nämligen 650 kronor i stället för 800 kronor, och det kan naturligtvis icke ha varit meningen. Ty han företräder ju skolan utåt och bör ha den högre hyresersättningen. Då det sålunda tydligen beror på ett förbiseende av utskottet, ber jag få hemställa, att kammaren ville besluta, att på sidan 13, punkt 8, andra stycket orden »är utsedd till föreståndare för båda skolorna» ändras till »är utsedd till rektor för båda skolorna». Detta föranleder beträffande motiveringen på sidan 8 rad 5 nedifrån, att den av mig nyss upplästa avslagsmotiveringen ersättes med några andra ord till exempel: »Då ordet 'rektor' i detta sammanhang torde vara det formellt riktiga, vill utskottet förorda bifall till motionärernas yrkande i denna del.»

Herr Strömberg: Herr greve och talman! Då utskottet behandlade den motion, vari det av den föregående talaren omnämnda yrkandet gjorts, fick utskottet verkligen den uppfattningen, att det endast gällde en titelfråga, och då inga skäl anförts i motionen, som kunde föranleda ändring, ansågo vi oss icke böra föreslå någon sådan. Emellertid har, såsom den siste ärade talaren anført, senast i dag kommit fram, att det finnes ett och annat sakskäl, som skulle kunna göra en sådan ändring befogad och särskilt det, att det bör vara full likställighet med vad som står i motsvarande kungörelse för lantmannaskolorna, och där står ordet »rektor». Jag ber därför att för min del få hemställa om bifall till det av den föregående talaren gjorda ändringsyrkandet. Tyvärr har andra kammaren nyss fattat beslut i detta ärende och därvid antagit utskottets förslag oförändrat. Detta skedde på grund av förbiseende av den, som där skulle yrka ändring,

men detta kan nu icke hjälpas, utan ärendet får bli föremål för sammanjämkning.

Jag ber att få yrka bifall till det av herr Hellström framställda ändringsförslaget.

*Löneregiering
för lärarperson-
al vid folk-
högskolor
m. m.
(Forts.)*

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, i avseende å nu föredragna utlåtande endast framkommit följande yrkande av herr *Hellström*:

Vad utskottet hemställt skulle bifallas med den ändring i det med B betecknade stycket å sid. 13 rad 10 nedifrån, att orden »föreståndare för båda skolorna» utbyttes mot »rektor för båda skolorna». Därjämte skulle utskottets motivering godkännas med den ändring, att i stället för sista punkten å sid. 8 raderna 4 och 5 nedifrån insattes följande: Då ordet »rektor» i detta sammanhang torde vara det formellt riktiga, vill utskottet förorda bifall till motionärernas yrkande i denna del.

Sedermera gjordes propositioner, först på godkännande av vad utskottet hemställt samt vidare på bifall till herr Hellströms yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt småskoleseminarier m. m. jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs änyo statsutskottets utlåtande nr 111, i anledning av väckta motioner om anslag till bedrivande av upplysningsverksamhet i kommunala ämnen.

*Om upplys-
ningsverksam-
het i kommu-
nala ämnen
m. m.*

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *O. Olsson* m. fl., nr 50, och den andra inom andra kammaren av herr *A. Zander* m. fl., nr 131, vilka hänvisats till statsutskottets förberedande-behandling, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett förslagsanslag på högst 100.000 kronor att användas till bedrivande av upplysningsverksamhet i kommunala ämnen läsåret 1919—1920 efter fastställande av bestämmelser för denna verksamhet på grundval av i motionerna angivna riktlinjer.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen, i anledning av herr *O. Olssons* m. fl. och herr *A. Zanders* m. fl. förutberörda motioner, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning dels på vad sätt och — förutom grundlagarna och vallagen — i vilken omfattning för kommunalförvaltningen mera betydelsefulla lagar och författningar skulle kunna i billiga upplagor göras för allmän-

Om upplys-
ningsverksam-
het i kommu-
nala ämnen
m. m.
(Forts.)

heten tillgängliga, *dels ock* i vad mån utgivandet av lätt tillgängliga, kommenterade upplagor av lagar utav mer genomgripande och fundamental beskaffenhet ansåges böra lämpligen ombesörjas, samt för riksdagen framlägga det förslag, som utredningen kunde föranleda.

Herr O l s s o n, O s c a r: Herr talman! Jag skall först be att få uttala min tacksamhet till statsutskottet för det intresse och i stort sett även den välvilja, med vilken denna motion blivit behandlad. Emellertid vill jag ändå peka på, att utskottets utlåtande borde i överensstämmelse med vissa sakkunnigas uttalande, som utskottet inhämtat, i någon liten mån utvidgas.

Jag är naturligtvis icke så värst glad åt, att denna fråga under alla förhållanden kommer att uppskjutas ett år längre än nödvändigt varit om Kungl. Maj:t hade fått fullmakt att efter verkställd utredning genast sätta i gång med denna stora kommunala upplysningsverksamhet. Men den saken kan nu icke hjälpas, och jag vill icke propa på någon ändring i det avseendet.

Då däremot utskottet endast tagit halva motionen till föremål för utredning, vill jag påpeka, att en upplysningsverksamhet av den omfattning, som det här är fråga om — en omfattning vilken dock statsutskottet önskar skall bibehållas obeskuren — icke kan komma till stånd, om det icke även blir föremål för utredning, huruvida dessa upplysningskurser lämpligen böra och kunna anordnas, såsom i motionen föreslagits. Motionen avser, att, då nu i vårt land alla män och kvinnor över 23 år skola komma i direkt kontakt med allmänna ärenden och ha beslutanderätt och ansvar i de stora samhällsangelägenheterna, denna stora väljaremassa så fort som möjligt bör i största möjliga utsträckning få ordentlig kunskap och ordentlig insikt i kommunala ärenden. Enligt motionen skulle man kunna garantera, att åtminstone 20.000 svenska medborgare skulle sättas i tillfälle att genomgå rätt så vederhäftiga kurser ifråga om den kommunala upplysningsverksamheten. Statsutskottet föreslår emellertid mot föreläsningskonsulenten och skolöverstyrelsen, vilka båda myndigheter ansett den plan, som i motionen framlagts, ganska väl kunna försvaras, att dessa upplysningskurser endast skola anordnas av föreläsningsföreningar. Men jag frågar statsutskottet, huru det skall bli möjligt att föreläsningsföreningarna skola kunna övertaga denna del av upplysningsverksamheten i de kommuner, där inga föreläsningsföreningar finnas. Dessa utgöra det största antalet av de svenska kommunerna. Det måste vara ett förbiseende av statsutskottet, då detsamma velat begränsa denna verksamhet enbart till föreläsningsföreningar. Statsutskottets medlemmar torde vilja giva mig rätt uti, att det icke bara är de kommuner, i vilka det finnes föreläsningsföreningar, som behöva upplysningskurser. I motionen ha vi utgått ifrån, att det ganska lätt kan anordnas 1,000 sådana kurser om året, men det finnes bara 500 föreläsningsföreningar. Statsutskottet vill ha — och jag antager att statsutskottet även anser det vara möjligt att få — en upplysningsverksamhet i samma utsträckning som motionärerna önska, men

statsutskottets förslag innebär, att hälften av möjligheterna med det-
samma avklippes.

Statsutskottet stöder sig bl. a. på, att det för statsverket skulle
ställa sig ekonomiskt fördelaktigare om föreläsningsföreningarna en-
bart finge taga saken om hand. Men det blir det icke. Statsverkets
kostnad för föreläsningarna är i genomsnitt 20 å 25 kronor stycket.
För de 6,000 föreläsningar som skulle kunna anordnas, om verksam-
heten bleve lagd enligt den plan, statsutskottet tänkt sig, skulle kos-
tanden bli i det närmaste 150,000 kronor, under det att densamma
enligt motionärernas förslag icke skulle bli mer än 50,000 kronor. Och
i fall motionärernas tankegång följes, skulle man kunna anordna dub-
belt så många föreläsningar som enligt statsutskottets förslag kunna
anordnas. Det blir således från statsverkets synpunkt dyrare, i fall
man enbart använder föreläsningsföreningarna för denna verksamhet.
Enligt motionärernas förslag skulle varje föreläsning — om det blir
föreläsningar — kosta 4 kronor 50 öre och enligt skolöverstyrelsens
förslag 9 kronor; i alla händelser skulle det således bli väsentligt
mycket billigare, än om den väg statsutskottet föreslagit enbart skulle
väljas.

Jag vill fästa uppmärksamheten på att möjligheten att komma
fram på de billigare och mera praktiska vägar, som föreslagits, äro
sedan många år tillbaka prövade, och föreläsningskonsulenten har an-
sett, att man mycket väl kan gå dessa vägar. Det är endast en liten
utvidgning, som behöves i statsutskottets förslag för att frågan skall
bliva allsidigt prövad, och jag anser att statsutskottet icke bör ha
något emot, att denna sak blir allsidigt prövad. Kan man gå fram
på billigare sätt än motionärerna, skolöverstyrelsen och föreläsnings-
konsulenten anvisat och därmed nå effektivt resultat, får väl den
saken prövas. Det enda jag begär är att efter ordet »ombesörjas» på
näst sista raden i utskottets utlåtande ett tillägg måtte göras av följande
lydelse: »dels ock på vad sätt upplysningskurser i kommunala
ämnen lämpligast böra anordnas». Om det skulle vara så, att över-
styrelsen och föreläsningskonsulenten låtit lura sig av motionen att
förorda några vanskliga vägar, kan man vara tämligen övertygad
om, att Kungl. Maj:t efter de betänkligheter, statsutskottet i motive-
ringen framställt, icke skall gå fram på några farliga vägar. När
det följaktligen endast gäller en utredning i en fråga, som, såvitt jag
kan finna, ligger statsutskottet minst lika varmt om hjärtat som mo-
tionärerna, vägar jag hemställa till statsutskottets ledamöter att gå
med på den utvidgning av utredningens omfattning, som jag före-
slagit.

Jag ber således att få ynka bifall till statsutskottets utlåtande
med det av mig här gjorda tillägget.

Herr Pers: Statsutskottet har funnit den tanke, som fått ut-
tryck i motionen, beaktansvärd, men utskottet har funnit sig böra
taga i övervägande, om icke denna föreläsningsrörelse skulle kunna
inordnas i den organisation, som redan finnes. Man har då helt na-
turligt anknutit sig till den befintliga föreläsningsorganisationen,

*Om upplys-
ningsverksam-
het i kommu-
nala ämnen*
m. m.
(Porta.)

Om upplys-
ningsverksam-
het i kommun-
nala ämnen
m. m.
(Forts.)

och utskottet har funnit, att denna bör tagas i anspråk, innan man går vidare.

Herr Olsson har talat om, att det skulle saknas organ för denna verksamhet i de kommuner, där inga föreläsningstöreningar finnas. Men det är dock en ganska enkel sak att bilda sådana föreläsningstöreningar uti kommunerna, och äro dessa icke nog intresserade för att bilda föreläsningstöreningar, är det knappast heller troligt, att de intressera sig för att få dylika kurser till stånd. Det är alldeles icke givet, att alla kommuner intressera sig för den saken; men kunna de intresseras för densamma, finnes också möjlighet att lägga ut tanken så vitt, att de kunna taga upp även denna föreläsningstverksamhet.

Vad beträffar att det skulle bli billigare med den i motionen föreslagna anordningen, är det knappast troligt. Föreläsningstöreningarna äro icke skyldiga att göra föreläsningarna så dyra. Tvärtom bör det ligga i deras intresse att vid anordnandet av sådana kurser göra dem lika billiga, som om den anordning bifölles, som motionärerna anvisat. Det är ett besparingsintresse som nödgär till att försöka sammanhålla upplysningsverksamheten inom de organisationer man redan har. Ty det har alltid visat sig, att det blir dyrare om man spaltar upp det i flera grenar, och jag tror mig kunna säga, att man just ur den synpunkten icke velat dela upp det på två linjer, utan försökt hålla det inom en.

Nu har herr Olsson vidgat ut utskottets förslag med yrkande på, att även verksamheten ifråga om dessa kurser skulle utvidgas, Jag ber att få fästa uppmärksamheten på, att föreläsningstonsulanten, som herr Olsson stöder sig på, tycks ha haft den uppfattningen, att det i varje händelse skulle vara lyckligt, om de avsedda böckerna, lageditionerna, komme ut först, ty han säger i början av sitt yttrande: Skall en dylik verksamhet kunna med framgång bedrivas och sålunda lämna nöjaktigt resultat, fordras nog, såsom motionärerna framhålla, tillfredsställande editioner av de lagar och författningar, som i föreläsningstkurserna skola behandlas. Och det är en sak, som också talar för, att riksdagen åtminstone för närvarande bör kunna nöja sig med det förslag, som utskottet kommit till.

Jag ber således att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman, mina herrar! Jag får säga, att de synpunkter herr Pers framförde endast stärkt mig att vidhålla den mening jag förut givit uttryck åt. Herr Pers sade, att denna angelägenhet mycket enkelt kunde ordnas på det sätt, att föreläsningstöreningar bildades i de kommuner, där sådana icke finnes, och han sade vidare, att om kommunerna icke vore intresserade av att bilda föreläsningstöreningar, vore det knappast troligt, att de skulle vara intresserade av att få sådana kurser, varom här vore fråga till stånd. Detta är fullkomligt felaktigt, när erfarenheten visat, att i många kommuner, där föreläsningstöreningar icke finnas, arbetarnas bildningsförbund begärt att få sådana kurser till stånd, och statsutskottets vice ordförande är månad efter månad under hela läsåret

upptagen med anhållan att fara omkring för att tillfredsställa dessa önsknningar hos sådana små kommuner runt om i landet.

Denna motion avser icke direkt att vara en agitation för föreläsningssammanslagningars uppkomst, och jag tror icke, att man bör gå den väg herr Pers antydde för att stärka intresset för föreläsningssammanslagningar. Jag vill fästa uppmärksamheten på, att, om man skulle gå den väg herr Pers föreslagit, hela föreläsningssammanslaget ganska snart skulle åtas upp av dessa kommunala kurser, så att ingenting bleve övert. Om en kommunal upplysningsverksamhet kom till stånd i den omfattning statsutskottet önskar, skulle redan första året ungefär $\frac{3}{4}$ av statsanslaget gå åt till den saken, och ingen har väl tänkt sig, att en föreläsningssammanslagning skulle vara angelägen om att offra så mycket pengar.

Herr Pers sade, att det tydligen ligger i föreläsningssammanslagningarnas intresse att göra föreläsningarna lika billiga, som andra organ kunna göra. Nu finnes det andra organ, som arbetat i årtionden och visat, att de kunna göra saken så billigt, och man bör väl då icke vänta med denna kommunala upplysningsverksamhet, till dess föreläsningssammanslagningarna lärt sig den konsten, ty det kan dröja många år. Man kan icke lägga den kommunala upplysningsverksamheten på den bogen att först uppfostra och utbilda föreläsningssammanslagningar. Varför icke använda de organ, som redan finnas? Studiecirkelarna äro redan understödda av staten. Man behöver således icke gå den vägen att skapa nya statsunderstödda företag. De enda, som dessutom böra få statsunderstöd för anordnande av sådana kurser äro kommunerna själva, och det är ingen risk att låta de små kommunerna få anslag. Fördelen med att lägga saken på det sätt, som motionärerna antytt, är att därigenom, enligt sakkunskapens, föreläsningssammanslagningens eget uttalande, på tusen platser i landet med eller utan föreläsningssammanslagningar personer sporras och eggas att få dessa billiga, praktiskt lagda kurser till stånd.

Vidare sade herr Pers, att editionerna böra komma ut först, innan kurserna komma till stånd. Jag är förvissad om, att det är av vikt, att utredningen kommer samtidigt, och i och med detsamma, att en sådan föreligger skola kurserna kunna anordnas. För öfrigt vill jag säga herr Pers, att, om han vill giva mig 25.000 kronor till att anordna 500 dylika kurser, innan editionerna komma ut, dessa kurser skola kunna anordnas redan under nästa år. Jag är alldeles övertygad om, att de skola kunna anordnas under sådan kontroll och med sådan redovisningsskyldighet, att herr Pers icke skall kunna göra den ringaste anmärkning mot dessa kurser. Då organ sålunda finnas, kan man följaktligen genast med en relativt mycket anspråklös summa till sitt förfogande få denna stora kommunala upplysningsverksamhet i gång.

I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på en sak, enär det här så mycket talats om föreläsningssammanslagningar. Professor Knut Kjellberg, som är den främste företrädaren för föreläsningssammanslagningarna i landet, sade för några dagar sedan, att föreläsningssammanslagningarna, då de söka anordna kurser, beklagligt nog med mycket få

Om upplysningssammanslagning i kommunala ämnen m. m.
Forts.

Om upplys-
ningsverksam-
het i kommu-
nala ämnen
m. m.

(Forts.)

undantag icke få folk på dessa kurser, men att, då arbetare- och nykterhetsföreningar anordna sådana upplysningskurser de få mycket folk. Han beklagade detta förhållande, och jag vill även beklaga det, men vi få hålla oss till saken, sådan den ligger. Skola vi vinna vad både jag, föreläsningsskonsulenten och statsutskottet vilja vinna, få vi utgå ifrån förhållandena, såsom de nu ligga, om vi vilja komma någon vart under den närmaste tiden. Och alla äro, såsom statsutskottet och överstyrelsen påpekat, överens om, att det är av vikt, att dessa kurser komma till stånd så fort som möjligt.

Herr Strömberg: Herr greve och talman! Jag skall icke ingå på något närmare bemötande av de argument, herr Olsson anført, då det förefaller mig, att talaren på Västmanlandsbänken nog redogjort för sakens läge och så utförligt angivit de skäl, som dikterat statsutskottets beslut, att jag icke har något vidare att tillägga. Jag vill emellertid lämna den upplysningen, att andra kammaren nyss avslagit ett där framställt yrkande om ett tillägg liknande det som herr Olsson här föreslagit, och beslutat antaga utskottets förslag oförändrat. Jag ber därför att utan vidare få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr Olsson, Oscar: Gentemot den upplysning herr Strömberg lämnade vill jag säga, att jag icke tror, att det skulle komma att möta några svårigheter att få andra kammaren att gå med på ett så pass förståndigt beslut av första kammaren, som en ändring av andra kammarens beslut skulle innebära.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att rörande nu ifrågakvarande utlåtande yrkats: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; och 2:o), av herr *Olsson, Oscar*, att samma hemställan skulle bifallas med den ändring, att ej mindre det framför orden »i vad mån utgivandet» förekommande ordet »ock» utelämandes än även efter orden »böra lämpligen ombesörjas» inskötes följande: »dels ock på vad sätt upplysningskurser i kommunala ämnen lämpligast böra anordnas».

Därefter gjordes propositioner enligt berörda yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan oförändrad vara med övervägande ja besvarad.

Om anläggande av järnväg Ytterhogdal—Östavall.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 112, i anledning av väckt motion om verkställande av undersökning för anläggande av en järnväg Ytterhogdal—Östavall.

Uti en inom första kammaren väckt motion, nr 10, vilken för förberedande behandling hänvisats till statsutskottet, hade herr *E. A. Enhörning* hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t an hålla, att åt järnvägsstyrelsen uppdroges verkställande av undersökning av en bana Ytterhogdal—Östavall, att under året utföras, samt

att riksdagen måtte härför ställa ett belopp av 15,000 kronor till järnvägsstyrelsens förtogande.

Om anläggande av järnväg Ytterhogdal—Östavall

(Forts.)

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande — under åberopande av de skäl, som av järnvägsstyrelsen anförts i ett beträffande motionen avgivet yttrande — hemställt, att herr Enhörnings förevarande motion icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr Enhörning: Herr greve och talman, mina herrar! Jag är ingalunda förvånad över statsutskottets hemställan, att min motion icke må bifallas, ty de stora krav, som föregående riksdagar ställt på statskassan i och för järnvägsändamål, är det ju ifrågasatt att framflytta i brist på medel.

Vad som emellertid är ägnat att förvåna, är kungl. järnvägsstyrelsens yttrande med anledning av motionen. Därvidlag förvånar det mig icke att styrelsen önskar »åtminstone approximativ utredning angående den trafik, som kan vara att förvänta på en sådan bana», men väl styrelsens konklusion, i vad mån banans byggande kan utgöra ett statsintresse eller representera ett ortsintresse för befordrande av Sundsvalls handel med Härjedalen.

I motionen har jag visat, att avståndet Orsa—Bollnäs—Bräcke är 31,6 mil och Orsa—Brunflo—Bräcke 35,6 mil samt Ytterhogdal—Östavall—Bräcke endast 27,6 mil. Således blir den av mig föreslagna tvärbanan i första fallet 4 och i senare fallet 8 mil kortare än den förut befintliga och den nu under byggnad varande Sveg—Brunflobanan, om man i båda fallen utgår från Orsa och till Bräcke.

Jag påpekar också i motionen, att »från statens synpunkt torde icke möjlighet förefinnas att annorstädes förlägga en tvärbana, som bättre än just den nu föreslagna lämpar sig för transitering av gods från sydöstra Sverige till norra stambanan och vice versa».

Jag har härigenom velat påpeka den stora betydelse den föreslagna tvärbanan skulle få för import till och export från Norrland, och det måtte väl utgöra ett mycket viktigt statsintresse.

Göteborg tenderar nu i mycket högre grad än förut att bli den stora import- och exporthamnen till transoceanaländer. Under världskriget har denna stads rederirörelse utvecklats i mycket hög grad och nya förbindelser med utomeuropeiska länder hava upptagits eller stå i begrepp att startas, sedan fred äntligen inträtt. Det blir därför av utomordentlig vikt och betydelse för Norrland, d. v. s. alla orter norr om Östavall, om en dylik tvärbana kommer till stånd, ty först då kan man komma på kortaste väg från Göteborg till Östavall och alla orter norr därom ävensom vice versa.

Norrland har under kriget fått inrikta sig på exportmöjligheter över västkusthamnarna och kommer givetvis att även göra det i fortsättningen, synnerligast hel- eller halvfabrikat, ävensom sågade och hyvlade trävaror, lådämnen m. m. särskilt under vintermånaderna, men gäller det då för Norrland att kunna nå Göteborg på verkligt kortaste väg, liksom det är nödvändigt för alla varor, som importe-

Om anläggande av järnväg Ytterhogdal—Östervall.
(Forts.)

ras via Göteborg till Norrland att nå bestämmelseorten på kortaste väg.

Industrien i Norrland utvecklas år från år och gäller det nu för oss att så mycket som möjligt få produkterna utskippade över svensk hamn.

För närvarande går, enligt vad man sagt mig, en stor del av produktionen från t. ex. Alby och Ljungaverken med flera industriorter över Trondhjem och i dagarna torde väl den stora pappersfabriken i Matfors nära Sundsvall vara färdig att igångsättas, vadan än större kvantiteter gods redan nu vänta på en kortare järnvägsförbindelse till den stora exporthamnen, varigenom svenskt tonnage — i stället för norskt — får fördelen att föra våra svenska varor till europeiska och transmarina länder.

Jag frågar alltså, blir icke denna »tvärbana» ett statsintresse? Vem borde väl detta stå mera klart för än den kungl. järnvägsstyrelsen?

Jag skall avstå från att uppdraga några konklusioner häröver, ty för alla med vaken blick för våra utvecklingsmöjligheter står det däremot tydligt och klart.

Nu vill emellertid kungl. järnvägsstyrelsen låta påskina, att banans byggande kan anses utgöra mera ett ortsintresse för befordrande av bland annat Sundsvalls handel med Härjedalen.

För min del vill jag på denna förmodan svara, att i viss mån kan det befordra Sundsvalls handel på Härjedalen, men vill jag å andra sidan fråga en var med handelns vägar förtrogen, om detta i någon större grad kan göra sig gällande, då givetvis vägen till Härjedalen är kortare från Göteborg — den stora importmetropolen för alla transmarina varor — än kusten runt därifrån eller från utlandet till Sundsvall och därifrån till Härjedalen.

Med de reguljära linjerna kunna varor importeras till Göteborg och transiteras till Härjedalen även av Sundsvalls importörer. Alla produkter, som framställas i södra och mellersta Sverige och södra Norrland finna givetvis sin avsättning lättare direkt till Härjedalen än via Sundsvall.

Således, mina herrar, torde jag hava visat, att det icke är något så synnerligen stort intresse för Sundsvalls importörer, ty vilja de konkurrera på denna marknad, så måste de nog såsom sina medtävlare importera sina varor över Göteborg, men icke desto mindre torde denna tvärbana komma att spela en icke obetydlig roll för Sundsvallsintresset men enkannerligen för dess exportintresse — även för import vintertiden, måhända även året runt för mindre skrymmande gods och artiklar.

Helt säkert kommer denna transitering att utveckla sig i större utsträckning, än vi nu kunna föreställa oss.

Nu måste vi även tänka på de trakter, denna handel skulle genomlöpa, och vad betydelse järnvägen skulle få för dessa. Ja, däröver behöver jag icke mycket yttra mig. Det ligger i öppen dag. Det är skogrika trakter, som Ljungan genomlöper, bildande här och där rätt mäktiga vattenfall, som inbjuda till rika utvecklingsmöjligheter för dessa trakter.

Banans längd beräknas uppgå till cirka 55 kilometer, och förkortar avståndet med utgångspunkt från Orsa till Bräcke i ena fallet med 4 och i andra fallet med 8 mil. Byggandet av banan erbjuder inga svårigheter, terrängen är i stort sett gynnsam såväl i avseende på banans anläggning, som med hänsyn till profilen, som bliver jämn.

Om nu icke denna tvärbana kommer till stånd, så beräknar man att stora utgifter förestå för utvidgningar å bandelen Bollnäs—Östavall, eventuellt Ånge, för att möjliggöra uppehållandet av trafiken på denna bandel, som redan nu synes vara synnerligen överbelastad. Utbygges återigen denna tvärbana, så torde det däremot icke vara behöfligt att redan nu tänka på bandelens Bollnäs—Ånge utvidgning, på grund av den avbelastning den skulle erhålla genom tvärbanan Östavall—Ytterhogdal.

Häri genom erhålles en förmånligare kapitalökning — såsom jag yttrar mig i min motion — och »större nationalekonomisk vinst för landet, för att icke förbigå fördelen av att nya trakter av detsamma komma i åtnjutande av järnvägsförbindelse, skapande möjligheter för frambringande av än flera värden». Obestridligen kunna vi således påstå, att det torde vara fördelaktigare att draga en järnväg genom nya trakter och låta dessa komma i åtnjutande av de utvecklingsmöjligheter ett järnvägsföretag alltid medför, än att utvidga en äldre bandel för samma belopp som den nya bandelen beräknas kosta. Detta givetvis under den förutsättningen att den nya bandelen avlastar den äldre bandelen i sådan utsträckning att den fortfarande kan fylla sitt ändamål.

Genom denna undersökning, som nu är begärd, hade staten icke iklätt sig någon förbindelse, om det mot förmodan skulle visa sig, att tvärbanan i fråga icke skulle utgöra ett statsintresse, och på samma gång bidra till utvecklingsmöjligheter för de orter den skulle genomlöpa.

Kungl. järnvägsstyrelsen arbetar nu på bandelen Sveg—Brunflobanan — således på ett kort avstånd därifrån, och på grund därav ansåg jag det nu vara så mycket bekvämare för järnvägsstyrelsen att låta verkställa denna undersökning, medan arbetet pågår å södra delen av Sveg—Brunflobanan.

Jag beklagar alltså, att denna tvärbana mött så liten förståelse och intresse från statsutskottets sida; men den förhoppningen vågar jag dock uttala, att denna fråga nu fallit litet framåt, och jag vill därför nu, herr greve och talman, icke framställa något positivt yrkande.

Herr Öhngren: Herr vice talman, mina herrar! Jag är i huvudsak förekommen av den föregående ärade talaren, men vill dock tillägga några ord. Jag anser, att det torde vara gagnlöst att yrka bilfall till en motion, som av ett enhälligt statsutskott blivit avstyrkt, men jag kan å andra sidan icke underlåta att erinra därom, att avstyrkandet är motiverat uteslutande på grund av en skrivelse från järnvägsstyrelsen, vari framhålles, att motionen åtminstone hade bort vara åtföljd av en trafikberäkning, varav kunde framgå, huru-

Om anläggande av järnväg Ytterhogdal—Östavall.
(Forts.)

Om anläggande av järnväg Ytterhogdal—Östavall.

(Forts.)

vida här förelåg ett verkligt statsintresse eller ett enskilt ortsintresse, för befordrande bland annat av Sundvalls handel med Härjedalen. Jag frågar då: vem bör verkställa denna utredning, om här föreligger ett statsintresse eller ett ortsintresse? På den frågan kan, enligt mitt förmenande, icke givas annat svar, än att det naturligtvis är järnvägsstyrelsen. Med all sannolikhet och med all rätt kommer utan tvivel inom de närmaste åren en hel del krav på järnvägsförbindelser inom Norrland att framställas, krav, som till sitt flertal säkerligen komma att bifallas, ty statsmakterna kunna icke i längden stå till svars med att Norrlands oerhörda tillgångar och andra utkomstmöjligheter få ligga outnyttjade och detta endast i brist på kommunikationer. Om denna min uppfattning är riktig, så synes det mig, som om det hade varit järnvägsstyrelsens plikt att befrämja en sådan utredning som här varit ifrågasatt, i stället för att indirekt motverka eller åtminstone visa sig likgiltig för densamma. Ja, jag vill gå ändå längre, jag vill påstå, att järnvägsstyrelsen för länge sedan hade kunnat framlägga en systematiskt ordnad byggnadsplan för järnvägsbyggena i Norrland, så att företagare av alla slag i god tid kunnat bereda sig på var järnvägslinjer skulle komma att förr eller senare framdragas. Utan dessa järnvägslinjer har Norrland, så vitt jag kan förstå, och jag förmodar, att den åsikten delas av litet var, icke möjlighet till utveckling.

Jag tager mig till sist friheten att citera ett uttryck, som fälldes i riksdagen för omkring 20 år sedan av den samvetsgranne norrlandskännaren landshövding Husberg. Han yttrade vid ett tillfälle: »Vad Norrland behöver är vägar, vägar och åter vägar, i synnerhet järnvägar». Dessa sanna och framsynta ord borde enligt mitt förmenande icke av riksdagen vid något tillfälle glömmas, ty det måste väl vara så, att Norrlands utveckling utgör ett viktigt led i hela vårt lands utveckling.

Herr vice talman! Jag ber, att få yrka bifall till motionen.

Herr Swartz: Det vill synas mig, som om den siste ärade talaren icke var fullt rättvis emot järnvägsstyrelsen.

Järnvägsstyrelsen har noga utarbetat planer för Norrlands förseende med järnvägar i både den ena och den andra riktningen, och dessa planer hava förelagts riksdagen, och riksdagen har ju i huvuddrag godkänt desamma. Att man icke kan, åtminstone på en gång, tillfredställa alla kommunikationskrav, torde kanske till och med herrar norrlänningar förstå. I detta fall vill det synas mig, som om järnvägsstyrelsen icke med fog kan förebrås någon intresselöshet gent emot det förslag, som nu framkommit, därför att järnvägsstyrelsen svarat, som den gjort. Riksdagen har, som sagt, i stora drag godkänt planer för Norrlands förseende med järnvägar. Dessa planer kunna icke genomföras på den tid, som järnvägsstyrelsen och även riksdagen förut tänkt sig, på grund av de förhållanden, som inträffat. Man har måst skjuta på dessa, och då är det väl nästan litet för mycket begärt, att man skall giva sig på att undersöka en ny bana, en bana, som icke förut varit föremål för undersökning,

och hoppas på att denna undersökning skall leda därhän att denna bana börjar byggas, innan de banor, som riksdagen principiellt uttalat sig för, först komma till stånd.

Jag tror icke det är tänkbart att komma fram på den vägen, och om så icke är, förstår jag för min del icke, vad en undersökning och en utredning av Kungl. Maj:t om detta behov nu skulle tjäna till. Man vet icke, hur det kommer att gestalta sig, då denna fråga blir mera aktuell, och att nu, under de förhållanden, som nu råda, ge sig i färd med en sådan undersökning, som här är ifrågasatt, det synes vara bortkastad möda och bortkastade penningar. Det förefaller mig, som om järnvägsstyrelsen haft fullt skäl för vad den yttrat i denna sak, och att statsutskottet även haft det för sin avslutning till järnvägsstyrelsens yttrande.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med föreliggande yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den föra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 113, i anledning av väckt motion om ökning av manufakturförlagslånefonden, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående personlig tjänst hos skolöverstyrelsen för extra biträdet C. H. Nilsson.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 255, som hänvisats till bankoutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ekklesiastikärenden för den 11 mars 1919, föreslagit riksdagen att

dels medgiva, att för extra biträdet hos skolöverstyrelsen Carl Henrik Nilsson måtte hos nämnda överstyrelse med ingången av år 1920 inrättas en personlig tjänst med de åligganden för Nilsson såsom innehavare av omförmälda tjänst, som av överstyrelsen bestämdes, samt med skyldighet för Nilsson såväl att i tillämpliga delar vara underkastad de för överstyrelsens ordinarie befattningshavare i allmänhet för åtnjutande av vid nyssnämnda tidpunkt gällande avlöningsförmåner stadgade villkoren och bestämmelserna som ock att vid den ålder, då annan manlig ordinarie befattningshavare hos överstyrelsen vore skyldig att avgå från tjänsten, mot åtnjutande av pension, beräknad efter samma grunder, som stadgats beträffande civila tjänstinnehavare i allmänhet, frånträda sin ifrågavarande befattning.

dels ock för berörda ändamål på allmänna indragningsstaten anförsta kammarens protokoll 1919. Nr 37.

Om anläggande av järnväg Ytterhogdal—Östavall.

(Forts.)

Ang. inrättande av viss personlig tjänst hos skolöverstyrelsen

Ang.
inrättande av
viss personlig
tjänst hos
skolöver-
styrelsen.
(Forts.)

visa till årlig avlöning åt Nilsson ett belopp av 3,500 kronor, därav 2,000 kronor lön, 1,200 kronor tjänstgöringspenningar och 300 kronor ortstillägg, jämte tre ålderstillägg till lönen, vart och ett å 500 kronor, att utgå det första efter fem, det andra efter tio och det tredje efter femton års väl vitsordad tjänstgöring.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande av angivna orsaker hemställt, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 255 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anmälts av herrar *Borg, Edbom, Borggren* och *Bäcklund*, vilka yrkat bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr *Olsson, Olof*: Herr talman! Jag skulle vilja, att kammarens ledamöter en liten stund sökte rikta sin uppmärksamhet på det utlåtande, som här föreligger. Det är för bankoutskottets eget vidkommande mycket kort, men det är inte mycket vägledande. Utskottet säger, att den stat för skolöverstyrelsen, som godkänts av riksdagen, inte upptager någon tjänstebefattning, som är »avsedd för de göromål, om vilka här är fråga», och det är ju sant. Men då man läser detta, får man det intrycket, att det skulle stå i någon sorts motsatsförhållande till vad Kungl. Maj:t anser, men så är det inte. Det är klart, att Kungl. Maj:t vetat av detta lika väl som någon annan. När Kungl. Maj:t ändå har kommit med sin proposition, har det väl berott därpå, att den synpunkten inte spelade någon som helst roll för denna fråga. Utskottet säger vidare, att anledningen till att det är så, som utskottet förut sagt, tydligen är den, »att här ifrågavarande arbetsuppgifter ansetts knappast kunna under alla förhållanden räknas till ämbetsverkets ordinarie, stadigt återkommande». Detta är också sant, men, om jag så får säga, mera till bokstaven än till andan. Ty det är visserligen så, att ifrågavarande arbetsuppgifter äro av alldeles speciell natur och därför falla utom ramen, som Kungl. Maj:t själv säger, för de ordinarie funktionärernas ämbetsbefattning, men det är också klart, att om inte dessa arbetsuppgifter föreläge för lång tid framåt, Kungl. Maj:t naturligtvis inte skulle ha kommit med en sådan framställning som den ifrågavarande.

Men utskottet glömmer däremot alldeles att taga upp till behandling själva kärnpunkten i frågan, nämligen huruvida det finnes skäl för den personliga tjänst, som här ifrågasatts. Ty det är klart, att den saken inte är avfärdad bara med det, att man säger, att den inte finnes upptagen på skolöverstyrelsens stat.

Saken ligger så, att inom skolöverstyrelsen arbetar för närvarande ett extra biträde Nilsson. Han har varit i arbete där sedan år tillbaka med en arbetstid växlande mellan 6 å 7 timmar och 8 å 10 timmar dagligen. Han har ett utträta en hel del ting där, men framför allt består hans arbete i vissa statistiska utredningar. När skolöverstyrelsen vill i korthet sammanfatta, huru den ser på detta extra biträdes arbete, så säger den, att det synes överstyrelsen uppenbart, »att ett arbete i statens tjänst av den art och det värde som det, varom här

är fråga, borde göra den, som utfört detsamma, förtjänt av att vinna ordinarie anställning med en i förhållande till arbetets art rimligt avpassad avlöning». Nu ligger emellertid saken så, att denne man inom skolöverstyrelsen inte kan vinna någon ordinarie befattning. Ty för att kunna det skulle han antingen vara kvinna — och det är han uppenbart inte — eller också skulle han vara akademiker, och det är han heller inte. Det är detta, som gjort, att skolöverstyrelsen sett sig nödsakad att söka finna en annan utväg och därför kommit fram till Kungl. Maj:t med framställning om en personlig tjänst, till nämnde Nilsson.

*Ang.
inrättande av
viss personlig
tjänst hos
skolöver-
styrelsen.*
(Forts.)

Både Kungl. Maj:t och skolöverstyrelsen äro fullt på det klara med att det är en framställning av ganska ovanlig art. Det säges tydligt ifrån, men skolöverstyrelsen tycker ändå, att när en person under en lång följd av år presterat ett ntiskt och förtjänstfullt arbete i det allmännas tjänst och dessutom genom begåvning och energi gjort sig duglig för stora arbetsuppgifter, då är det rättvist och billigt, att man bereder mannen en tryggad anställning, och man tycker då också, att att det inte betyder någonting, att samme man inte har gått den vanliga utbildningsvägen och avlagt examina och dylikt. Vad överstyrelsen i detta fall framhållit, har Kungl. Maj:t funnit rättvist och riktigt.

Nu har utskottet, som jag sade, inte direkt gått in på denna fråga, på själva kärnpunkten i ärendet, som ju också i någon mån är en principfråga. Jag vill ställa mig så välvilligt som möjligt, ty jag vill inte på något sätt bli osams med utskottet, och förutsätta, att det är två betänkligheter, som gjort, att utskottet ställt sig så, som vi finna, att det gjort. Den ena är den, att utskottet tror, att arbetet för denne man inte skall räcka till, och den andra, att man inte vill bryta med de gängse formerna för befordran inom våra ämbetsverk. Om det vore på det sättet, att vi på det pedagogiska området för närvarande hade idel lugn och ro, att stora, betydelsefulla och avgörande reformer på det området vore klara, och att man sålunda endast hade att arbeta sig in i de nya förhållandena, då kunde man ju tänka sig, att det hade funnits fog för en sådan uppfattning. Men nu är det i stället så, att det är mycket på detta område, som står vid dörren och väntar. Och då allt detta nya skall kartläggas, värderas och organiseras, kommer det att finnas mer än tillräckligt med arbete för en sådan man, som den det här gäller. Det är inte alls på det sättet, att det gäller en ny plats, där arbete eventuellt skulle kunna komma att tryta, utan det är så, att mannen i fråga finnes inom skolöverstyrelsen och kommer att finnas där, så länge han själv vill. Skillnaden är bara den, att när en gång kamraterna inom samma verk bli trötta av ålder och arbete och gå sin väg, så gå de till sin pension, men den man, som det här gäller, han går i stället till den sparpenning, som han absolut inte haft tillfälle att lägga undan.

Jag skulle säkerligen inte yttrat mig i detta ärende, om det inte varit så, att jag har personlig erfarenhet i frågan, vilket gör, att jag kan kontrollera skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t i detta stycke. Jag har nämligen varit i tillfälle att då och då samarbeta med den man

Ang. inrättande av viss personlig tjänst hos skolöverstyrelsen. (Forts.)

det här gäller, och jag kan intyga, att jag mer än en gång under detta samarbete måst lägga undan papperen och tänka, att det där är verkligen ingen dum karl. Och det är som bekant inte alltför ofta man har den förmåelsen. För min del är det därför komplett likgiltigt, att han inte har några examina. Han är inte student, men han har lärt en hel del av livet och har förmåga att göra levande vad han lärt. Han är nyttig. Och han behövs. Och det är på grund härav, herr talman, som jag vågar vädja till kammaren att, med avslag å utskottets hemställan, bifalla Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Herr H e d e n s t i e r n a: Det är helt naturligt, att utskottet vid behandlingen av denna fråga ställt sig helt och hållet på principiell ståndpunkt. Man har ansett, att inrättandet av personliga tjänster bör vara något synnerligen sällan förekommande. Man har trott, att om man beträder den vägen att inrätta sådana tjänster, man mycket lätt kan komma på avvägar. Den person, som nu är i fråga, har gjort sig synnerligen omtyckt inom departementet. Han har vunnit förtroende hos sina förmän. Detta hava vi funnit av de handlingar, som förelagts utskottet. Han har dock endast varit med under jämförelsevis kort tid, och då så är förhållandet och icke kraftigare skäl förelegat för att uppföra honom på ordinarie stat, har utskottet för sin del ansett sig icke kunna biträda motionen. Vi hava ansett, att om man går den vägen, man beträder en farlig stig, och hava vi trott, att om man så gör, vartenda departement kan på samma sätt föreslå en eller annan person, som nedlagt ett sådant arbete att man därför skulle vilja överföra honom på ordinarie stat, även om han icke kunde i vanlig ordning befordras därtill.

Det är således helt och hållet principiella skäl, som gjort, att utskottet icke kunnat biträda denna proposition, och jag ber för min del att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr P e r s: Den kungl. propositionen avser ett mycket behjärtansvärt ändamål. Det är en dugande man, som behöves i ett ämbetsverk, men det är ägnat att förvåna, att man icke kunnat finna någon placering för honom trots den mycket starka utveckling, som skolöverstyrelsen fått under de sista åren och senast i år. Det skulle ha tagit sig bättre ut, om man placerat honom på en av de nya staterna. Nu skulle han ju komma in på en annan avdelning inom byråkratien, men det förefaller, som om det vore lämpligast, att han placeras på ecklesiastikdepartementets stat. Det säges, att hans specialitet är statistik — det tvivlar jag icke på — och herr Olsson har sagt, att denna arbetsuppgift föreligger för en lång tid framåt.

Ja, det förefaller vara litet arbetsamt med skolstatistiken. Vi hava en tjänsteman på övergångsstat, som sysslat med statistik, och likaledes finnes en lektor, som under fem år haft tjänstledighet för att ordna undervisningsstatistiken. Därtill skulle vi få ytterligare denne Nilsson, som också är skicklig på statistikens område. Jag undrar, om man icke får lov att titta litet närmare på detta, innan man går med på Kungl. Maj:ts framställning.

Dessa omständigheter, som jag nu nämnt, hava ådragit sig statsutskottets uppmärksamhet, och statsutskottet har föreslagit ett uttalande, som också blivit riksdagens. Det är under åttonde huvudtiteln, som utskottet och riksdagen gjort följande uttalande: »Arbetet med undervisningsstatistikens omorganisation pågår alltså nu på det femte året, och det förefaller utskottet, som om tidpunkten snart vore inne, då själva omorganisationsarbetet borde vara slutfört och de undervisningsstatistiska arbetena kunna fullföljas» o. s. v. När riksdagen har gjort ett så bestämt uttalande, så borde man kunna förvänta, att Kungl. Maj:t går i författning om att undervisningsstatistiken blir ordnad, och då förefaller det, som om det skulle vara synnerligen lämpligt, att denne man komme i åtanke och bleve placerad där. Jag har fullkomligt samma syn på denna sak i fråga om kompetensen, som herr Olsson utvecklade. Det bör vara överkomligt för Kungl. Maj:t att pröva hans reella kvalifikationer, och Kungl. Maj:t bör icke känna sig hindrad av de byråkratiska formerna, utan placera mannen vid den omorganisation, som riksdagen begärt och vid vilken det är allra lämpligast att placera honom.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr R o o s: Herr greve och talman, mina herrar! Utskottets ordförande har påpekat, att det huvudsakligen är principiella skäl, som dikterat utskottets utlåtande, men jag vill i någon mån komplettera detta hans anförande. Det finnes även annan anledning för det beslut, vartill utskottet har kommit.

Det är oss bekant, att det i ecklesiastikdepartementet finnes en särskild avdelning, den undervisningsstatistiska, vilken tillhandahåller skolöverstyrelsen all den statistik, som den kan önska, och jag ber liksom den siste ärade talaren att få påpeka, att omorganisationen av hela detta statistikväsende ju pågår.

Såsom föregående talaren påpekat, är ju kärnpunkten i hela denna fråga, huruvida denna plats verkligen bör inrättas eller ej, och har utskottet *icke* ansett sig kunna tillstyrka inrättandet av denna personliga befattning. Den parallell, som Kungl. Maj:t uppdragit, att det finnes ett fall, som ansetts analogt med detta, avser en person, som på hemställan av generalpoststyrelsen utav riksdagen erhöi en personlig befattning. Om man ser på handlingarna i fallet Nyberg, så inrättades år 1913 en personlig befattning för denne såsom reparationsförman hos generalpoststyrelsen, och av de handlingar, som då förelågo till frågans bedömande, finner man, att han under en lång tid såsom sådan verkat med synnerlig framgång. Bland annat anföres, huruvida hans uppfinning av transportörer från brevlådorna till sorteringsrummet i posthuset vid Vasagatan inbesparat två personers arbete om dagen. Vidare har han uppfunnit frimärksautomater m. m. Och vid erhållande av sin befattning fick han förbinda sig att alla uppfinningar, som av honom kunde göras, skulle, oberoende av patent, stå till generalpoststyrelsens förfogande. Parallellen synes mig sålunda halta, och på grund av vad jämväl i övrigt blivit anført får jag för min del, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang.
inrättande av
viss personlig
tjänst hos
skolöver-
styrelsen.
(Forts)

Ang.
i förhållande av
viss personlig
tjänst hos
skolöver-
styrelsen.
(Forts.)

Herr Hellberg: Vad beträffar att det skäl, som anförts av utskottets ärade ordförande, det rent principiella, så känner jag mig manad att uttala den uppfattningen, att det är ganska olyckligt, att riksdagen i så hög grad, som verkligen är fallet, hänger sig åt en principkult. Jag har här gång på gång bevittnat, huru frågor av den mest behjärtansvärda beskaffenhet fått falla, därför att man ständigt åberopat principen och fruktat konsekvenserna. Jag vill särskilt erinra om ett fall, då det gällde pension åt änkor efter några stackars hospitalstjänstemän. Där stannade man vid orimligt låga pensionsbelop i principens och konsekvensernas namn, fastän det hela inte gällde mera än några hundra kronor. Jag tycker, att detta sätt att ständigt åberopa principen och ständigt frukta konsekvenserna och att icke taga tillräcklig hänsyn till det levande fallet, är en olycklig taktik. Men även om man är rädd för principer och konsekvenser, tycker jag, att det föregående fall som här åberopas av Kungl. Maj:t, nämligen från generalpoststyrelsen av år 1913, visar, att konsekvensen inte kan vara så mycket att frukta, då det gått sex hela år under vilka intet jämförligt fall kommit fram. Då nu emellertid ett sådant fall kommit upp, och det är en verkligt förtjänt person, som inte har gått den vanliga karriärvägen, men som på grund av sin eminenta begåvning visar sig vara särskilt skickad för en viss uppgift, tycker jag att man har all anledning att också sörja för att han får fylla denna uppgift. Det är en av de viktigaste principer demokratien fört fram, att man framför allt skall söka få rätta mannen på rätta platsen utan andra hänsyn, och denna princip har starkare skäl för sig än den som här åberopats.

Vad slutligen den siste ärade talarens skäl beträffar, att det skall bli en omorganisation av det statistiska arbetet, så vill jag säga, att om en person är så kompetent för sin uppgift, som såvitt jag fattat rätt från alla håll erkännes, att den som det här gäller är, så kommer han nog till användning, huru än detta arbete ordnas.

Jag anhåller att få yrka bifall till den kungl. propositionen.

Herr Strömberg: Herr greve och talman! Med anledning av herr Olssons uppgifter nyss, att skolöverstyrelsen skulle ha ett oavvisligt behov av denne mans arbetskraft, och att talaren personligen kände till, att så var fallet, kan jag icke underlåta att för min del — då jag också har någon personlig erfarenhet i denna fråga — uttala min förvåning över det sätt, varpå frågan blivit framlagd inför riksdagen.

Förra hösten, år 1918, inkallade Kungl. Maj:t sakkunniga för att behandla frågan om omorganisation av skolöverstyrelsen och därmed sammanhängande spörsmål. Bland dess inkallade sakkunniga var även generaldirektören och chefen för skolöverstyrelsen. Även jag hade äran att sitta bland dessa sakkunniga. Under de sakkunnigas behandling av frågan, då vi fingo till oss överlämnade först och främst uppgift på alla de anslagsbehov, som förelågo för skolöverstyrelsen och vilka skulle framläggas för riksdagen, vare sig ordinarie eller extra anslag, nämndes icke ett ord från något håll om

denna nu så nödvändiga befattning. Sedermera utarbetade Kungl. Maj:t en proposition i noga överensstämmelse med de sakkunnigas förslag, och däri fanns icke heller ett ord om denna befattning. Statsutskottet fick den propositionen och har genomgått och behandlat den och under hela tiden nämndes alltjämt icke ett ord om nu föreliggande fråga. Men så kommer en särskild proposition med begäran, att denne man skall erhålla en personlig tjänst, detta ärende skickas till bankoutskottet, emedan det gäller indragningsstaten, och där har frågan sedan behandlats.

Det förefaller bra underligt, att om denne person skulle vara så nödvändig, som herr Olsson antydde, detta förhållande icke under hela den förberedande behandlingen av frågan kunnat beröras, så att de sakkunniga, som haft med saken att göra, kunde blivit i tillfälle att bedöma frågan. Jag vill icke förringa mannens förtjänst — den känner jag icke till — men så värst långvarig tjänstetid har han dock icke kunnat åberopa. Han har endast sedan 1914 varit anställd hos skolöverstyrelsen, och det är ju icke så länge, blott fem år. Då han utan tvivel kan beredas sysselsättning på det område, där han utmärkt sig, det statistiska, utan att han sättes på ordinarie stat, och då jag vidare tager för givet, att Kungl. Maj:t kan finna utväg, att om så finnes nödigt, överföra honom på ordinarie stat genom att giva honom dispens från det ena eller det andra villkoret, skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Det, som den siste ärade talaren yttrade, må ju vara sant. Det är ett omdöme om det sätt, på vilket frågan kommit fram men det är naturligtvis något, som inte börjar förvilla oss. Även om mannen i fråga, på den tjänst, som han sköter, förut aldrig nämnts med ett ord, har han dock existerat där. Och han har arbetat där. Det är naturligtvis detta, som är huvudorsaken. Om han glömts bort förut, är det ju något som rättas nu, därigenom att man påpekar, att han finnes till, att han sköter en viktig tjänst, och att han är duktig i den tjänsten. Han börjar bli äldre — en hygienisk kalamitet, som tyvärr drabbar oss allesamman — och det är nödvändigt, att han såsom familjefader med barn får en tryggad ställning. Då nu skolöverstyrelsen inte gärna vill släppa mannen, tänker styrelsen, att saken bäst och för verket lyckligast ordnas genom en personlig tjänst åt honom. Jag tycker, att vi inte skola låta saker, som ligga utanför, förvilla oss. Här är det centrala, huruvida skäl föreligga att giva denne man en personlig tjänst. Skälen härför finner jag vara starka, och det är därför, herr talman, som jag vihåller mitt yrkande.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan bifalla Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang.
inrättande av
viss personlig
tjänst hos
skolöver-
styrelsen.
(Forts.)

Vid ånyo skedd föredragning av bankoutskottets memorial nr 50, med förslag angående arvodesförhöjning för viss hos riksdagen anställd personal, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrrenderad
kronojord.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag innefattande ändring i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom.

Genom en den 14 mars 1919 dagtecknad proposition, nr 224, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g

innefattande ändring i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas som följer:

Vad i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom stadgas utgöre ej hinder att vid upplåtelse av jord på arrende för kronans räkning arrendatorn tillförbindes att efter uppsägning avstå fastigheten eller del därav, där Konungen det påfordrar för områdets användande till sådant eget hem, för vars förvärvande egnahemslån kan utgå. Avträdes område enligt vad nu är sagt, njute arrendatorn skadestånd. Utgör området endast en del av fastigheten, njute han ock skälig nedsättning i arrendeavgiften samt vare, om ej minskningen i fastighetens ägor är av allenast ringa betydelse, berättigad att uppsäga arrendet; dock må ej uppsägning ske efter det ett år förflutit från det området avträddes.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1919.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt, att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av, utom annan herrar *Lindblad*, *Borberg* och *Andersson* i Knäppinge, vilka inom utskottet yrkat, att ifrågavarande lag skulle erhålla följande lydelse:

»Härigenom förordnas som följer:

Vad i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom stadgas utgöre ej hinder att vid upplåtelse av jord på arrende för kronans räkning arrendatorn tillförbindes att efter uppsägning avstå *en eller flera delar av fastigheten, dock i fråga om åkerjorden endast mindre väsentliga sådana och sammanlagt högst en tredjedel av åkerarealen*, där Konungen det påfordrar för områdets användande till sådant eget hem, för vars förvärvande egnahemslån

kan utgå. Avträdes område enligt vad nu är sagt. njute arrendatorn skadestånd *jämte* skälig nedsättning i arrendeavgiften samt vare, om ej minskningen i fastighetens ägor är av allenast ringa betydelse. berättigad att uppsäga arrendet; dock må ej uppsägning ske efter det ett år förlutit från det området avträdades.

*Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrenderad
kronojord.*

(Forts.)

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1919.»

Herr Lindblad, Ernst: Herr talman! Föreliggande förslag avser att komplettera arrendelagen med den bestämmelsen, att i kronoarrendatorernas kontrakt skall införas förbehåll, att arrendatorerna äro skyldiga att under löpande arrendeperiod tåla upplåtelse från egendomen till egnahemsbildning, vare sig det gäller delar av egendomen eller hela egendomen, därest Kungl. Maj:t så finner lämpligt. Framställningen hänför sig till en av riksdagen beslutad skrivelse till Kungl. Maj:t, däri uttalas, att man tänkte sig, att man skulle kunna främja egnahemsidén genom att öppna tillfälle till att sälja lägenheter från utarrenderade kronoegendomar. Men i detta fall måste man säga, att riksdagen har blivit bönhörd över hövan, ty Kungl. Maj:t har gått längre, än riksdagen förutsatt, då det nämligen föreslagits, att man skulle kunna vara berättigad att taga från en kronoarrendator *hela* den arrenderade kronoegendomen. Naturligtvis skulle det ske mot avdrag på arrendet, och även skadestånd. Men detta är icke nog att tillgodose arrendatorn, ty man kan tänka sig, att om han efter något års uppsägning blir tvingad att avstå från arrendet, han måste realisera sina djur och en större mängd kvarblivande foder i en för honom otjänlig tid, så blir det för honom ett helt annat resultat, än om han har obeskuren rätt att utnyttja arrendetiden enligt kontraktet.

Med den kännedom jag har om dessa förhållanden har jag därför icke kunnat gå med på Kungl. Maj:ts framställning, utan har ansett, att man nu *icke* borde gå längre, än riksdagen tidigare avsett, och följaktligen begränsa skyldigheten att avstå mark till *delar* av egendomen, högst en tredjedel av åkerarealen. Vill nu riksdagen hava större rätt att tidigare komma åt en utarrenderad domän, så har man utvägen att göra kontrakt på blott 10 år.

Varför bör man då nu ställa sig betänksam mot Kungl. Maj:ts framställning i detta fall? Jo, därför att uti en annan proposition, vid denna riksdag och som föranlett en hemställan från jordbruksutskottet, vilken nu ligger på riksdagens bord, har det avsetts, att man skulle gå raskare fram vid dessa egnahemsbildningar mot vad förut varit fallet. Man skulle anställa ett större antal jordbruks- eller egnahemskonsulenter, än nu är förhållandet. 50 sådana befattningar skulle inrättas, och staten skulle bidra till deras avlöning med 150,000 kronor. Därjämte skulle man inrätta en särskild avdelning i jordbruksdepartementet, vilken skulle ombesörja dessa ärendens handläggning, och slutligen skulle man öka anslaget till jordförmedling och dessutom medgiva att kommunerna skulle få bli jordförmedlare. Det är alltså tydligt, att man ämnar gå fram

Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
lätelser från
utarrrenderad
kronojord.

(Forts.)

i skarpare takt med egnahemsbildningen än förut. Så stor vän jag än är till denna tanke, måste jag dock, med den fart man sålunda börjar tillämpa, säga, att man nog tvingas till större vaksamhet. Jag fick häromdagen ögonen på en tidning, icke en konservativ, utan en radikal sådan, som i sitt nummer för den 8 maj upplyser — något som jag icke kände till — att Danmark icke kan sägas ligga framom Sverige i fråga om egnahemsbildning. Jag skall blott läsa upp ett par meningar av detta uttalande, som stöder sig på en utredning, gjord av professor C. G. Bergman. Jag känner icke själv till denna utredning, men jag antager, att tidningens referat därav är riktigt. Tidningen yttrar bl. a.: »Vi ha i Sverige allmänt den föreställningen, att Danmark är ett land med mera demokratisk jordfördelning än Sverige, det vill säga, att vårt södra grannland har färre stora gods och fler småbruk än vi. Denna föreställning är falsk. Snarare är jordfördelningen mera demokratisk hos oss, men i stort sett äro likheterna slående.» Sålunda behöva vi icke, vilket vi ju hittills gått och inbillat oss vara nödvändigt, se upp till Danmark såsom något mönsterland i detta avseende, ty vi stå ungefär på samma nivå som Danmark. På den grund finner jag heller icke så behöfligt, att man forcerar egnahemsbildandet.

Vad som blir en följd av och som sammanhänger med ett forcerat tempo vid egnahemsbildandet är, att man tillgriper kronodomänerna. Och det är intet litet värde de representera: 62 miljoner kronor år 1915. De, som hava med dessa saker att göra, känna också till, att nog finns det spekulanter, då det gäller att få egna hem, och det framställes ständigt krav på att kronan skall släppa till mark och pengar. Men om man nu skall taga kronojorden och använda den för detta ändamål, måste man taga hänsyn till en annan sak. Det gäller jord utanför städerna, och det finnes fall — jag erinrar mig nu Eskilstuna — där staden i tid försett sig med jord för att kunna tillmötesgå behovet av jordupplåtelse till tomter. Om nu staden får konkurrens från statens sida, så finns det alltid spekulanter, som vilja spekulera i jord och som uppställa krav på att från kronodomäner i närheten av staden få egna hem. Men då kommer denna upplåtelse från kronodomänerna att konkurrera med tomtupplåtelsena från själva staden. Det hjälper ej att man sökt gardera sig. Den här saken i all sin enkelhet med dess intresseväckande utseende har dock mer än en sida och det är därför jag med den kännedom jag har om saken, har velat uttala ett betänksamhets ord.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Dah! Herr talman! Utskottet har, såsom kammaren av dess utlåtande finner, icke fördolt, att utskottet funnit vissa betänkligheter möta mot den här ifrågasatta lagstiftningen. Då utskottet i allt fall stannat vid att tillstyrka propositionen, har utskottet till en början givetvis ställt sig på den ståndpunkt, riksdagen i själva principfrågan redan intagit, då riksdagen i fjol beslöt en skrivelse, som syftade just på åstadkommande av sådana lagbestämmelser, att viss

del av bortarrenderad kronojord skulle under arrendetiden kunna förvärvas till egna hem.

Nu vilja herr Lindblad och hans medreservanter med honom starkt betona skillnaden mellan att undantaga viss del av jorden från arrendavtalet och att avyttra hela området. För min del kan jag icke finna annat, än att det här rör sig snarare om en gradskillnad än om en artskillnad, och jag kan icke heller finna annat, än att då det gäller små kronodomäner, en så beskaffad avfattning av bestämmelserna, som föreslagits av reservanterna, skulle vara direkt opraktisk och föga ändamålsenlig för det syfte, som reservanterna avse att befrämja. Mig och utskottet i övrigt har det därför förefallit, som om man, då man ger sig in i denna princip, borde följa den väg Kungl. Maj:ts anvisat och lita på att tillämpningen kommer att ske med all varsamhet, så att olägenheterna för arrendatorerna i möjligaste mån minskas. Jag kan därför för min del icke finna annat, än att om man över huvud vill reflektera på denna lagstiftning det är lämpligare att följa Kungl. Maj:ts förslag än reservanternas, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
lättelse från
utarrenderad
kronojord.
(Forta.)*

Herr Ingeström: Herr talman! Jag får säga, att jag icke heller känner mig så synnerligen tilltalad av detta förslag. Jag kan dock icke under några förhållanden instämma i de synpunkter, som herr Lindblad här framhållit. Det är klart, att endast befintligheten av en sådan paragraf i nyttjanderättslagen som den nu föreslagna kommer att för kronoarrendatorerna medföra ett mycket stort osäkerhetstillstånd, och detta osäkerhetstillstånd kommer säkert att ha till följd, dels att arrendavgifterna icke bli så stora, som de eljest skulle ha blivit, och dels att mindre god skötsel kan förekomma särskilt på de delar av en egendom, vilka man kan antaga skola komma att tagas i anspråk för egna hem. Följden blir naturligtvis också, att det pris, som skall betalas för dessa från arrendatorerna tagna jordområden, kommer att bli mycket högt, med hänsyn tagen till den ersättning arrendatorn skall åtnjuta dels genom nedsättning i arrendavgiften och dels också direkt såsom skadestånd. Det är icke otroligt, att staten beträffande köpesumman får träda hjälpende emellan och följden blir då den, att lagen endast skulle komma att tillämpas i rena undantagsfall. Följaktligen gäller det att väga olägenheterna å ena sidan och fördelarna å den andra, och jag tror då, att de olägenheter, som drabba arrendatorerna genom denna lagparagraf äro bra mycket större än de fördelar, som vinnas genom dess tillämpning i enstaka fall på ett och annat område. Kronolägenhetskommissionen har även haft denna fråga under behandling och har i skrivelse till chefen för jordbruksdepartementet framhållit, att vad man med denna lag åsyftar kan i det stora hela vinnas genom administrativa åtgärder. Man kan t. ex. då arrendevärdering äger rum av egedomar undantaga de områden, där man kan antaga, att egnahemsbildning kommer att försiggå, och sedermera kan man utarrendera dessa områden under kortare tidsperioder exempelvis på tre, fyra eller fem år.

Lagförslag
vörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrenderad
kronojord.

(Forts.)

Nu kan man invända, att detta förfaringssätt icke låter sig genomföras beträffande de egendomar, vilka redan äro arrendevärderade och som skola utarrenderas 1920 och 1921. Enligt de uppgifter jag har är det 45 egendomar, som skola utarrenderas år 1920, och 100, som skola utarrenderas år 1921. Nu är det ju så, att i författningen medges, om särskilda förhållanden inträda, rätt för domänstyrelsen att utarrendera egendomarna på kortare tid än 20 år. Man kan ju säga att kristiden just medfört sådana förhållanden, och därför har kronolägenhetskommissionen för jordbruksministern framhållit och såsom sin åsikt uttalat, att det vore lämpligast att under dessa båda år kronoegendomarna utarrenderades på endast fem år. Helt säkert skulle därigenom högre arrendebelopp kunna vinnas, då jordbrukarna under nuvarande förhållanden icke gärna vilja binda sig för en arrendetid av 20 år till så höga årliga arrendebelopp, som man möjligen kan tänka sig kunna erhålla de första fem åren.

Under framhållande av dessa synpunkter skulle jag helst ha velat yrka avslag på den kungl. propositionen, men då det ju i alla fall kan hända, att vid något enstaka tillfälle denna lag kan medföra någon fördel, skall jag inskränka mig till vad jag nu anfört.

Greve W a c h t m e i s t e r, A x e l: Herr greve och talman! Det är ju självfallet, som det säges i reservationen och som den reservant, vilken nyss hade ordet, framhållit, att arrendevärderingen av kronodomänerna kommer att sjunka och att staten kommer att lida förluster, om detta förslag antages. Men jag kommer ändå för min del att ge min röst åt det kungl. förslaget, ty om det fattas jord för tillgodoseende av egnahemsrörelsens behov, så är det väl i första hand staten, som genom upplåtelse från sina domäner bör tillfredsställa detta behov, även om det skulle ske med någon uppoffring.

Det utav herr Ingeström framställda förslaget om undantagande vid arrendeupplåtelse av de områden, som kunna tänkas komma i fråga till egna hem, finner jag mycket praktiskt, och jag anser, att detta förfaringssätt bör ifrågakomma, när Kungl. Maj:t och domänstyrelsen nu tager saken om hand, men jag kan inte inse, att lagförslaget lägger något hinder i vägen härför. Det är givet, att det får lov att finnas en ganska vid marginal för Kungl. Maj:t och vederbörande vid utarrenderingen av egendomar, om de lämpligaste områdena för tillgodoseende av egnahemsrörelsens behov skola kunna undantagas. Den marginalen måste, som sagt, vara ganska vid. Men vi få väl vara övertygade om att Kungl. Maj:t vid tillämpningen icke kommer att förfara hänsynslöst mot arrendatorerna.

I all synnerhet efter det uttalande, som utskottet här gjort i sista stycket av motiveringen, hyser jag för min del ingen ängslan för att gå med på det kungl. förslaget, till vilket jag därför ber att få yrka bifall.

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Efter den näst siste talarens anförande skulle jag ha kunnat återtaga min an-

hållan om ordet. Han angav precis vad jag också finner inneluckyt i detta förslag, nämligen att det kommer att bli väsentligen i undantagsfall, som Kungl. Maj:t kommer att använda den makt, som Kungl. Maj:t enligt föreliggande förslag skulle få. Jag fäster uppmärksamheten på att riksdagen dock själv begärt ungefär det, som Kungl. Maj:t här föreslår, och jag tror, att det redan är av herr L. ndblad erkänt, att det var han, som i det fallet var motionär. Nog skulle det väl förefalla ganska egendomligt, att, sedan detta förslag nu är framlagt, riksdagen ställer sig fullkomligt avvissande emot den tanke, som låg till grund för framställningen från riksdagens sida.

Jämför jag Kungl. Maj:ts förslag med reservanternas, så finner jag, att det väl knappast kan vara tvivel underkastat, att inte Kungl. Maj:ts förslag innebär en högst betydande fördel. Reservanterna åtnöja sig med att i förslaget infoga en passus, att arrendatorn skall avstå en eller flera delar av fastigheten. Ja, vad betyder egentligen det? Det betyder, att Kungl. Maj:t kan ena året taga en del och andra året en annan och det tredje året den tredje delen. Och då är hela fastigheten tagen. Så säges det vidare: »dock i fråga om åkerjorden endast mindre väsentliga sådana och sammanlagt högst en tredjedel av åkerarealen.» Genom tillämpningen av en sådan bestämmelse kan enligt mitt begrepp arrendatorn komma i en mycket sämre ställning, än om Kungl. Maj:t tager hela fastigheten. Det är väl knappast något tvivel om det.

Jag erkänner, att det ligger någonting i vad herr Ingeström nyss yttrade, men å andra sidan kan jag inte finna att det berör kärnpunkten av föreliggande förslag. Herr Ingeström sade, att till följd av en offentlig framställning Kungl. Maj:t kommer att kunna vidtaga åtgärder för att redan vid en arrendeauktion undantaga vissa områden, som kunna vara lämpliga till egnahemslägenheter och följaktligen böra upplåtas under sådana förhållanden, att från arrendatorns sida icke något hinder möter att använda dem i detta syfte. Men det är väl en sak, som egentligen ligger vid sidan av detta grundämne, om vilket vi nu debattera.

Vidare sade herr Ingeström, att Kungl. Maj:t skulle kunna få rätt att utarrondera på en tid av fem år. Det är alldeles klart, att därest detta kommer till stånd, det föreliggande lagförslaget, om det upphöjes till lag, blir av mycket liten räckvidd, men inte kan man säga, att genom den bevisföringen förslagets obehövlighet på något sätt är konstaterad.

Det nämndes här nyss att egnahemsfrågan kommit i ett nytt läge, och det är ju alldeles klart, att under sådana förhållanden det för egnahemsbildningen behövs mycket större områden än förut, och med detta förslag, som jag tycker just ansluter sig till det nya systemet för egnahemsfrågans lösning, vill man ju inte annat än bereda möjlighet att, därest i alldeles exceptionella fall ett arrende skulle lägga hinder i vägen för bildandet av en egnahemskoloni, kunna begagna sin rätt att utan hänsyn till arrendatorns arrendetid avsondra från fastigheten. När det är sagt i utskottets motivering, att detta bör ske med varsamhet och »i sin vidsträcktaste

Lagförslag rörande egnahemsupplåtelse från utarrenderad kronojord.
(Forts.)

Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrenderad
kronojord.
(Forts.)

omfattning komma till användning, endast då synnerliga skäl därtill föranleda», kan man då säga, att i detta lagförslag ligger någon som h lst fara? Jag tror det inte. Och sedan riksdagen har skrivit till Kungl. Maj:t i föreliggande fråga, vill det synas mig alldeles naturligt, att riksdagen tillmötesgår den framställning, som föreligger i den kungl. propositionen.

Jag ber för min del, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindblad, Ernst: Gent emot vad den siste talaren framhållit vill jag säga, att det är alldeles riktigt, att jag i egnahemsrörelsens ungdom eller kanske rättare barndom intog den ståndpunkten, att man på de utarrenderade kronoegendomarna skulle kunna tänka sig att genom frivilliga överenskommelser mellan en egnahemspekulant och den sittande arrendatorn få egna hem till stånd. Det är en ståndpunkt, som jag sedan dess alltjämt har intagit. Men det är en väsentlig skillnad mellan då och nu. Rörelsen har växt, och frågan har kommit i betydligt förändrat skick efter tio års förlopp. Läget är nu ett helt annat, och man börjar räkna efter, om det inte ligger en fara i att det fortgår så här utan begränsning.

Här har nu visserligen utskottet uttalat sin förvissning, att Kungl. Maj:t kommer att behandla den här frågan med största varsamhet. Men vilken kan gå i borgen för det? Vem kan ha den tilltron till en blivande regering — jag talar inte om den nuvarande — att man kan vara övertygad om, att den icke kan bli liksom ett vax uti en blivande riksdagsmajoritets hand och falla undan för dess önsningar? Och när man då skapar till ett särskilt ämbetsverk för denna saks bedrivande, så kan Kungl. Maj:t inte säga nej, när det uttalas önskemål från många håll om styckande av den ena domänen efter den andra, undan för undan. Jag kan påvisa fall just utanför våra städer, där det finnes kronodomäner, som man ögonblickligen kommer att slå ned på, sedan denna lag blivit genomförd, då man efter de nya arrendekontraktens utskrivande vill öppna tillfällena till nybildning av egna hem, strävanden, som skulle gå stick i stäv mot respektive städers egna intressen och önsknningar.

Det är i denna känsla av behovet att förfara med varsamhet härvidlag, som jag, med talrika fall för ögonen och med full kännedom om de föreliggande kraven, vågar säga, att hellre än att jag går med på detta Kungl. Maj:ts förslag, så som det föreligger, går jag, om nu inte reservationen har någon utsikt till framgång, liksom herr Ingeström på rent avslag. Det gäller inga småsaker här, utan det gäller faktiskt, hur våra domäner skola bli skötta, och vilka arrenden man skall kunna vänta av dem. Det klagas redan nu över att det blir så liten avkastning av kronodomänerna, men hurudan denna sedan blir med så stor osäkerhet för arrendatorerna att få behålla jorden, vill jag inte tala om.

Herr Nilsson, Johan: Jag kan inte se annat än att om detta förslag, som nu föreligger, skulle bliva av riksdagen antaget, det

för den part det här nu närmast gäller, nämligen kronoarrendatorerna, komme att medföra en betydande försämring av deras nuvarande ställning. Det komme att göra situationen för dem synnerligen osäker, om man under hela den tid upplåtelsekontraktet gäller när som helst kan ingripa i deras ställning på det sättet, att man kan taga ifrån dem en del av den jord de ha fått sig upplåten på arrende. Jag kan inte heller finna, att det på något sätt kan vara nödvändigt, därför att det ju redan nu tillgår på det sättet, att då en kronoegendom upplåtes på arrende, undantagas sådana delar av densamma, som befinnas vara lämpliga att försälja till egna hem, och man behöver ju inte nödvändigtvis inskränka sig till att taga ifrån sådana delar, som äro bebyggda, utan man har nu jämväl rättighet att avsöndra andra delar, som man under de närmaste åren skulle vilja försälja. Sålunda möter det redan med den nuvarande lagstiftningen ju inga hinder alls att avsöndra så mycket av en kronoegendom, som man finner vara lämpligt. Jag kan då inte inse, att man, sedan man givit arrendatorn kontrakt på jorden, under arrendetiden ytterligare skall kunna ingripa i den rätt, han fått sig tillerkänd genom upplåtelsen.

Vidare kan ett lagstiftande i den riktning, som man måhända från visst håll här står beredd att slå in på, ha vissa konsekvenser med sig, ty om man nu tillåter Kungl. Maj:t och kronan att på detta sätt behandla *sina* arrendatorer, har man kanske svårt för att icke gå ännu längre, så att man låter även den enskilde godsägaren få samma rätt gent emot sina arrendatorer, och då kommer hela arrendatorkåren här i landet i en synnerligen ogynnsam ställning.

När man här talar om kronodomäner, kanske en del av herrarna tro, att det endast gäller stora gårdar. Så är ingalunda förhållandet. Kronodomänerna bestå till största delen av mindre och medelstora gårdar, och jag kan inte finna, att man bör gå den vägen, när man skall bilda nya egna hem, att man skall rasera gamla sådana, men det kommer att bli förhållandet, om man på detta sätt försämrar de gamla innehavarnas ställning.

Försäljningen av kronodomänerna bör måhända forceras. Jag har tidigare här i riksdagen uttalat den meningen, tror jag, att statsmakterna så småningom mer och mer borde inrikta sig på skogsskötsel och kanske i större utsträckning än hittills varit fallet avyttra de rena jordbruksegendomerna. Men, som sagt, så länge man bibehåller dessa och så länge man tillämpar arrendesystemet, bör man bereda arrendatorerna tillfälle att sitta under så trygga förhållanden som möjligt. Endast genom att man detta gör, kunna de på ett fullt tillfredsställande sätt bruka den jord de fått åt sig upplåten. Jag kan inte heller vara med om att gå den väg reservanterna peka på, att man skulle förkorta arrendeperioderna, därför att man därigenom skulle få dessa kronodomäner mera i sin hand, som de uttrycka sig.

Jag ber sålunda, herr greve och talman, att få yrka avslag såväl å utskottets förslag som å reservanternas hemställan.

Herr Dahl: Herr talman! Vad den senaste ärade talaren anfört kan ju givetvis förtjäna sitt beaktande. Jag tror i alla fall, att

Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrenderad
kronojord.
Försl.

Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrenderad
kronojord.
(Forts.)

han drog konsekvenserna något för vidsträckt, när han tycktes befara, att vad man här stadgade för kronojord möjligen skulle kunna föranleda därtill, att man också för arrendatorer av enskild jord införde en otryggare ställning. Det har ju tvärtom varit lagstiftningens på detta område klara uppgift under senare tid att taga hänsyn till de sociala synpunkterna och att just tillförsäkra arrendatorerna en säkrare ställning gentemot jordägaren, och att därutinnan någon strävan i motsatt riktning skulle kunna skönjas, tror jag knappast vara att befara.

Herr Nilsson menade, att man skulle kunna praktiskt ordna denna sak sålunda, att man vid arrendeperiodernas utlöpande undantog sådan jord, som befundes vara lämplig för egnahemsbildning. Ja, så har man ju också förfarit. Men det har ju framhållits i propositionen, att detta förfaringssätt varit förenat med betydande olägenheter. Antingen skall man då genast ha köpare till dessa undantagna lägenheter, eller också skola de bortarrenderas särskilt för sig till arrendatorn. Den förra förutsättningen är visst inte alltid för handen, och i så fall får det andra alternativet tillgripas, och då får man givetvis ett mycket klenat arrende.

Herr Lindblad har velat göra gällande, att den forcering av upplåtelse på kronojord, som skulle bli en följd utav denna lagstiftning, skulle kunna verka konkurrerande med städernas planerade egnahemsbildningar. Det förefaller mig i alla fall, som om denna farhåga vore betydligt överdriven. Är det så, att ett stadssamhälle har tillgänglig lämplig jord för egnahemsbildning, då kommer ju inte alls den förutsättningen att vara för handen, som skulle medge tillämpning av detta undantagsstadgande, och då förefinnes sålunda inte heller den primära förutsättningen för den av herr Lindblad befarade konkurrensen.

Herr Ingeström erinrade, att dessa undantagsbestämmelser ytterst sällan skulle komma till tillämpning, men att de i alla fall skulle vålla ett osäkerhetstillstånd för arrendatorerna över lag. Jag ber då att få erinra därom, att antagandet av denna lag ju visst inte behöver och väl inte heller *skall* föranleda därtill, att vederbörande myndigheter komma att i alla arrendekontrakt införa denna undantagsbestämmelse, utan jag åtminstone har föreställt mig, att denna undantagsbestämmelse skall inflyta endast beträffande sådana egendomar, med avseende å vilka man har någon som helst grund till antagandet, att man skall kunna komma att behöva en sådan undantagsbestämmelse. Så vill jag åtminstone tänka mig, att tillämpningen skall ske framdeles. Skulle det verkligen vara så, att man hyser någon tvekan över huvud taget beträffande beträdandet av denna väg, ja, då säger jag som någon föregående talare, att bra mycket hellre bör man avslå det hela än gå med på en sådan besynnerlighet som denna reservation. Hur skulle i tillämpningen den synpunkten få uttryck, huruvida det område, som kommer i fråga är av mindre väsentlig betydelse för jordbruket eller icke? Inte kan man i lagstiftningen såsom grund för ett visst förfarande införa en så vag bestämmelse.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till förslaget.

Lagförslag rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrenderad
kronojord.]
(Forts.)

Herr Lindblad, Ernst: Ja, gent emot den siste talaren vill jag framhålla, att går detta förslag igenom, kommer ifrågavarande bestämmelse att inflyta i vartenda arrendekontrakt, som efter den lagens tillkomst utskrivs av kungl. domänstyrelsen. Hur många spekulanter, som kunna anmäla sig under så dåliga arrendevillkor, kan varken han eller jag uttala ens en förmodan om, men att det inte blir många, kan jag försäkra.

Då han särskilt ville opponera sig mot mitt uttalande och sade, att denna sak inte skulle angå städerna, vill jag säga, att jag beträffande två mycket framåtgående samhällen, nämligen Eskilstuna och Nyköping, bestämt kan påvisa, att detta kommer att medföra avgjorda olägenheter för den tomtpolitik de redan slagit in på. De ha hittills varit övertygade om att man från statens sida hade säkerhet för, att icke upplätelser från omgivande kronodomäner skulle kunna ske huru som helst. Men kommer en sådan här lag till stånd, finnes det ingenting, som kan hålla tillbaka just en sådan utveckling, som konkurrerar med städernas egen tomtpolitik.

Efter det uttalande, som den siste ärade talaren gjorde, vill jag upppepa, att jag för min egen del mycket hellre går på rent avslag än på det av Kungl. Maj:t framställda förslaget.

Herr Larsson, Jacob: Herr talman! Jag undrar, om man inte gör mycket större affär av det här föreliggande lagförslaget, än saken egentligen förtjänar. Jag kan inte finna, att man genom Kungl. Maj:ts proposition syftar till något annat än att återföra förhållandena till vad de voro före tillkomsten av 1907 års nyttjanderättslag. Innan 1907 års lag om nyttjanderätt till fast egendom kom till, togs det in i arrendekontrakten en bestämmelse om skyldighet för arrendatorn att, om så påfordrades, avstå delar av fastigheten, men genom tillkomsten av 1907 års lag har det blivit förbjudet att intaga sådana bestämmelser. Nu åsyftar sålunda det kungl. förslaget endast, att för kronan öppna samma möjligheter, som den hade före tillkomsten av 1907 års lag, och jag vågar hemställa, om det innan vi fingo 1907 års nyttjanderättslag, verkligen visade sig, att det så mycket omtalade otrygghetstillståndet för kronoarrendatorerna på något menligt sätt invercade på arrendespekulationen.

Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindblad, Ernst: Herr talman! Blott en upplysning! Det sista uttalandet är helt enkelt en sanning med mycket stor modifikation. Före år 1907 gällde det, att enligt arrendekontrakten arrendatorn var skyldig att, när det fordrades för något *allmänt behov*, t. ex. ett skolhusbygge eller något dylikt, finna sig i att man exproprierade ett område från honom. Men på den tiden rubricerades det aldrig såsom ett »allmän behov» att bereda egna-

Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarranderad
kronojord.

(Forts.)

hemslägenheter. Och en skoltomt t. ex. kan ju aldrig behövas från varje kronodomän, men mark för egna hem kommer att behövas på var enda en efter genomförandet av en sådan lag som denna, det kan arrendatorn vara absolut viss om.

Herr J e s p e r s o n: Herr talman! Det är ingen, som här har påpekat en olägenhet, som denna lag skulle medföra, nämligen ett motverkande av den fortsatta utvecklingen av en av de kraftigaste faktorerna till jordbrukets förbättrande — avdikningen av kronoegendomarna. Jag skall därför be att få yttra några ord om den saken.

Det är ju alldeles påtagligt, att om sådana bestämmelser komma att bli gällande, som äro ifrågasatta i detta lagförslag, kommer ingen kronoarrendator att med de oerhörda kostnader, varmed det för närvarande är förenat att dränera jord, lägga ned penningar på utdikning av den arrenderade jorden. Och vad detta betyder, då det gäller att få en rationell drift på ett jordbruk, känner varje jordbrukare. Det är därför jag för min del anser, att det är en ytterligt farlig väg man beträder, om man antager denna lag, och med anledning härav skall jag, herr greve och talman, be att få yrka avslag på såväl utskottets hemställan som reservationen.

Friherre H e r m e l i n: Herr greve och talman! Denna fråga är nog kanske större, än man här vill se den. Det gäller skötseln av våra kronodomäner, och detta är på sätt och vis en folkförsörjningsfråga, därför att man ju även på kronodomänerna bör försöka få fram största möjliga produktion av livsmedel. Det har riktats många anmärkningar mot skötseln och förvaltningen av våra kronoegendomar, men så länge vi hava dem kvar, kunna vi åtminstone ha hopp om att få dem bättre skötta och bättre förvaltade.

Den ärade representanten på Stockholmsbanken herr Larsson yttrade, att först med 1907 års lag tillkom detta förbud att i arrendekontrakt intaga bestämmelser av nu ifrågavarande art. Ja, men varför kom detta förbud då in i lagen? Jo, just därför att man ville giva alla arrendatorer, såväl på enskilda egendomar som på kronans, större trygghet, så att de kunde genom en god skötsel av sin jord bringa den upp till en högre produktion och därmed även högre inkomst. Skall man nu, därför att man vill försöka främja egnahemsbildningen, ställa kronans jord i en sämre ställning än den jord, som tillhör enskilda personer? Jag kan icke förstå, hur detta är möjligt. Jag ber för övrigt att få säga, att man nog ändå får gå fram med en viss försiktighet vid s. k. egnahemsbildande, så att man icke utsätter vårt land för faran att mista de små möjligheter till försörjning, som vi nu ha och som vi hoppas skola kunna utvecklas.

Jag skall be att få yrka avslag på utskottets hemställan och Kungl. Maj:ts proposition.

Herr H o l m q u i s t: Herr greve och talman! Det är verk-

ligen med den allra största förvåning jag hör, hur herrarna låta denna fråga växa och växa, till dess den blir alldeles oändligt stor.

Här har en av de senaste ärade talarna sagt, att avdikningsfrågan sammanhänger med detta förslag. Vi skulle icke få vår jord rationellt skött på kronoegendomarna, om förslaget bleve lag, och man tycks tänka sig, att hela den klass, det nu gäller, arrendatorerna på dessa kronans domäner, skulle komma i det djupaste förfall, om detta lagförslag antoges. Men, mina herrar, kan man verkligen se denna jämförelsevis lilla fråga ur en sådan synpunkt? Här har riksdagen på, efter vad jag bestämt vill minnas, med mycken framgång av herr Lindblad framförda skäl gått in till Kungl. Maj:t och erinrat om att det någon gång har hänt, att utarrendering av kronodomäner hindrat ett egnahemsbildande av betydelse. Efter denna skrivelse, som jag tror utan debatt samstämmigt godkändes i båda kamrarna, har Kungl. Maj:t framlagt ett förslag, som — det ber jag att få säga gentemot herr Lindblad — ingalunda är så beskaffat, som herr Lindblad vill göra gällande, utan som endast förklarar: »vad i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom stadgas *utgöra ej hinder*» för Kungl. Maj:t att i arrendekontrakt låta intaga en bestämmelse om avstående av arrenderad jord. Jag kan icke finna det minsta skäl för att denna bestämmelse skulle intagas i *alla* arrendekontrakt, utan det är endast fråga om sådana arrendekontrakt, där man redan har på känn, att en del av den av kronan utarrenderade jorden, innan den långa arrendeperioden är slut, kommer att behövas för egnahemsbildande. Jag kan icke föreställa mig, att denna fråga har den betydelse, som herrarna vilja giva den.

Då det nu verkligen synes klart, att reservationen icke kan bifallas, har man att välja emellan att rösta på avslag eller på bifall till en proposition, som tillgodoser en från riksdagens sida till Kungl. Maj:t gjord framställning, och då vill det synas mig, särskilt ur den synpunkten, att riksdagen, då den avlåter en skrivelse, bör betänka, vad denna innehåller, att valet i detta fall icke kan bli annat än ett, nämligen bifall till Kungl. Maj:ts proposition, d. v. s. utskottets hemställan.

Herr Lindblad, Ernst: Herr talman! Då de herrar, som uppträtt i denna fråga, tyckas hava större sympatier för rent avslag, skall jag be att få avstå från mitt yrkande, och förena mig i yrkandet om avslag på propositionen och utskottets hemställan.

Herr Ericsson, Aaby: Endast ett par ord! Det är mycket sant, som den ärade talaren på Dalabanken sade, att riksdagen har skrivit i denna fråga. Ja, det har den gjort, men riksdagen begärde då rätt att få göra »avsöndring» från kronodomäner. Jordavsöndring är, som vi veta, begränsad till en femtedel av ägovidden. Men vad innebär det förslag, som vi här hava fått? Jo, att hela fastigheten under arrendetiden skall kunna tagas från arrendatorn. Då man betänker, vilka konsekvenser detta kan ha med hänsyn till den byggnadsskyldighet och allt annat, som åvilar arrendatorn, och

Lagförslag rörande egnahemsupplåtelse från utarrenderad kronojord.

(Forts.)

Lagförslag
rörande
egnahemsupp-
låtelse från
utarrrenderad
kronojord.
(Forts.)

vilka kostnader, som till följd därav skulle kunna uppstå för staten, finner jag kammaren fullt försvarad, om den, oaktat den varit med om att skriva till Kungl. Maj:t, som icke är det svar, som riksdagen önskat, nu svarar nej på Kungl. Maj:ts proposition, varför jag ber att få förena mig med dem, som yrkat avslag på utskottets hemställan.

Herr Dahl: Herr Aaby Ericsson vill göra gällande, att det är en oerhörd skillnad mellan en avsöndring från den bortarrrenderade kronojorden och en upplåtelse av hela egendomen, samt hänvisar till att jordavsöndringslagen drager upp en gräns för avsöndringen vid en femtedel av ägovidden. Gentemot detta vill jag säga herr Aaby Ericsson, att han tager miste härutinnan, ty detta är visserligen den allmänna gränsen, men härifrån medgivas undantag, och just i fråga om egnahemsanläggningar äga sådana undantag i mycket stor utsträckning tillämpning. Då herr Aaby Ericsson därför såsom medlem av jordbruksutskottet har varit med om att tillstyrka riksdagens förutnämnda skrivelse, så har han i realiteten varit med om precis detsamma, som vi nu inom andra lagutskottet tillstyrkt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 33, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 40.

Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskä-
lig arrende-
stegring.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring m. m.

Genom en den 28 mars 1919 dagtecknad proposition, nr 388, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäligen arrendestegring.
(Forts.)

1) L a g

om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring.

Härigenom förordnas, att lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring, vilken lag gäller till den 1 juni 1919, skall äga fortsatt tillämpning till den 1 juni 1920; dock skall från och med den 1 juni 1919 1 § hava följande lydelse:

Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 oktober 1917, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster, å dylikt vederlag efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes den utfästa legan i följd härav uppenbart oskäligen; äge arrendatorn rätt att, såvitt angår vederlag, förfallet under tiden från och med den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1920, påfordra, att skäligen andel i prisstegringen kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

Beträffande beslut, som av i lagen omfördämd nämnd fattats före den 1 juni 1920, skall vad i 4 och 5 §§ är stadgat fortfarande gälla.

2) L a g

om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

Härigenom förordnas, att lagen den 28 juni 1918 innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907, vilken lag gäller till den 1 juni 1919, skall äga fortsatt tillämpning till den 1 juni 1920. Beträffande beslut, som av i lagen avsedd nämnd fattats före den 1 juni 1920, skall vad i 4 och 5 §§ i lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring är stadgat äga motsvarande tillämpning jämväl efter den 31 maj 1920.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Vid utlåtandet funnos fogade reservationer

A) av herrarna *Ernst Lindblad*, *Frändén* och *Andersson* i Knäppinge, vilka av angivna orsaker ansett, att lagen av den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring borde *oförändrad* gälla till den 1 juni 1920, och alltså yrkat, att riksdagen måtte *dels* för sin del antaga följande

Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskä-
lig arrende-
stegring.

(Forts.)

L a g

om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring.

Härigenom förordnas, att lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring, vilken lag gäller till den 1 juni 1919, skall äga fortsatt tillämpning till den 1 juni 1920; dock skall från och med den 1 juni 1919 i § hava följande lydelse:

Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 oktober 1917, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster, å dylikt vederlag *efter nämnda dag* inträtt sådan prisstegring, som *vid avtalets ingående* icke lät sig beräkna, och finnes den utfästa legan i följd härav uppenbart oskäligen; äge arrendatorn rätt att, såvitt angår vederlag, förfallet under tiden från och med den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1920, påfordra att skäligen andel i prisstegringen kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

Beträffande beslut, som av i lagen omfördämd nämnd fattats före den 1 juni 1920, skall vad i 4 och 5 §§ är stadgat fortfarande gälla;

dels ock bifalla förslaget till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

B) av herr *Dahl*, som förklarar sig av anförda skäl biträda det slut, som innefattades i den av herr Lindblad m. fl. avgivna reservationen.

C) av herr *Kajser*, som ansett förevarande proposition böra av riksdagen avslås.

Herr statsrådet Löfgren: Herr greve och talman, mina herrar! Andra lagutskottets ärade ordförande, herr Dahl, har vid detta utlåtande bilagt en reservation, som redan på grund av sin form är sådan, att jag anser mig från början böra däremot rikta en gensaga.

Den nu behandlade propositionen avser i huvudsak ingenting annat än att få till stånd en prolongation av den vid 1918 års riksdag antagna lagen i syfte att förebygga oskäligen arrendestegring. Man har därvid särskilt tänkt på de s. k. mjölkarrendena, vilka blivit alldeles orimligt höga på grund av att mjölken stigit fortare i pris än andra naturprodukter. Det enda, som skiljer det nu framlagda förslaget från 1918 års nu gällande lag, är lydelsen av 1 § i förslaget. Frågan gäller, om den nu föreslagna lydelsen innebär något nytt utöver vad som redan finnes i 1918 års lag, eller om denna lydelse i sin nya form allenast innebär ett förtydligande av lagen. Propositionen har, under omständigheter, som jag i korthet vill redogöra för, anslutit sig till det senare alternativet. Vi

ha ansett, att här endast är fråga om ett förtydligande av lagparagrafen. Samtidigt har emellertid i propositionen uttryckligen sagts, att om denna tolkning av lagen är oriktig och sålunda den nya lydelsen skulle innebära en ändring i sak, så anser man denna sakändring berättigad och anser det följaktligen så mycket mera nödigt och nyttigt att föreslå ifrågavarande ändring.

Utskottets ärade ordförande och flera med honom — bland andra lagrådet vid det nu framlagda förslagens förredragning där — ha emellertid hävdad en motsatt mening. De säga, att den nya lydelse, som nu föreslås, måste anses såsom något alldeles nytt i sak. Jag vill icke bestrida, att nog så goda skäl kunna förebringas även för denna tolkning — det är ju ofta så, då det råder två meningar rörande en juridisk tolkning — detta i synnerhet, om man ser på den rent formella lydelsen av lagtexten. Men vad jag bestämt vill påstå är, att utskottets ordförande icke är befogad att vare sig i sin egenskap av utskottsledamot eller eljest med något slag av auktoritet fälla sådana omdömen, som följande i hans reservation uttryckta: »Att lagens ordalydelse begränsar räckvidden till sådan prisstegring, som inträtt efter nämnda dag — d. v. s. den 1 oktober 1917 — kan ej av några tolkningsförsök vederläggas, och att riksdagens beslut avsett, vad lagen utsäger och intet annat, är visst.» Så fortsätter herr Dahl: »Att till stöd för ändring åberopa oriktig lagtillämpning synes ej giva uttryck åt en god lagstiftningsprincip.»

Det är särskilt mot dessa uttryck, som jag ber att på det bestämdaste få protestera.

Jag ber då först och främst att i sak få konstatera, att vi alla äro eniga om det mesta av den här föredragna 1 §. Vi äro ense i fråga om själva *förutsättningarna* för att arrendatorn jämte jordägaren skall få del i den vinst, som uppkommer genom prisstegringen. Vi äro alltså ense om att arrendavtalet skall vara slutet före den 1 oktober 1917, för att lagen skall vara tillämplig. Vi äro vidare ense om att prisstegringen skall förefinnas efter nämnda dag, den 1 oktober 1917. Vidare äro vi ense om att prisstegringen skall vara sådan, att den icke vid avtalets ingående kunnat beräknas, och att till följd därav prisstegringen verkar uppenbart oskäligen. Vidare är det också klart — och vi äro alla ense därom — att delning mellan jordägaren och arrendatorn endast förekommer beträffande *belopp*, som förfaller efter den 1 oktober 1917, eller med andra ord, vinst, som uppstått genom prisstegring efter den tiden, och att högst hälften av prisstegringen skall tillfalla arrendatorn.

Den enda tvist, som finnes, rör sig däremot om själva *beräkningsgrunden* för beloppets bestämmande. Herr Dahl och andra reservanter säga, att endast beloppet av den prisstegring, som uppkommit efter den 1 oktober 1917 över huvud taget får tagas i beräkning, när det gäller att bestämma det belopp vardera skall hava. Den hittillsvarande tolkningen i praxis, till vilken propositionen, såsom jag skall visa, ansluter sig, har däremot utgått ifrån att även tidigare prisstegring, så snart den uppkommit efter avtalets ingående, får tagas i beräkning vid bestämmandet av de olika an-

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäligen arrendestegring.
(Forts.)

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäligen arrendestegring.
(Forts.)

delarna, om blott prisstegringen är sådan, att den icke låtit beräkna sig vid avtalets ingående. Tillämpningen av den sista principen, däri sålunda regeringens proposition och praxis överensstämma, medför ingalunda, att man skall utgå från det faktiska priset vid arrendavtalets ingående och det faktiska priset vid tiden för regleringen och dela den uppkomna vinsten mitt itu. Det betyder detta ingalunda. Men däremot skall man såsom undergräns taga det vid avtalets ingående högst beräkneliga priset på varan i fråga, t. ex. mjölk; detta pris skall vara undergränsen och det nuvarande priset övergräns, och så skall arrendatorn ha en skälig andel i vinsten på grund av denna beräkning.

Som jag redan antytt, måste jag erkänna, att om man alldeles frånser både vad som har tilldragit sig före lagens tillkomst, den motivering, som ligger till grund för densamma, och lagens syfte, samt endast ser på den nuvarande lagtextens formella ordalydelse, finnas goda formella skäl för reservanternas tolkning. Men lika säkert är, att både motiveringen i 1918 års proposition, syftet med denna lag och sakens natur tala i motsatt riktning och sålunda giva stöd för den tolkning som i praxis gjort sig gällande, och till vilken även Kungl. Maj:t anslutit sig, när Kungl. Maj:t anser, att här endast en lagtolkning är ifrågasatt.

Vi skola komma ihåg, att det som närmast föranledde denna lag var den oerhörda prisstegringen, särskilt på mjölk, vilken verkade till en orimlig förhöjning av de s. k. mjölkarrendena. Mjölkarrendatorerna i de län, där mjölkarrenden vanligen utgå, hade redan på sommaren 1917 — sålunda långt före den 1 oktober 1917 — stora möten, där de fordrade en reglering, som naturligtvis icke kunde avse annat än den prisförhöjning, som redan då uppkommit. Från början av november 1917 gjordes framställningar till regeringen av en hel hop arrendatorer, dels representanter utsedda vid dessa möten, dels andra med anhållan att få en reglering verkställd i den ena eller andra riktningen. Givetvis hänvisade även denna opinion till den prisförhöjning, som tidigare hade uppstått, och man tänkte icke bara på den prisförhöjning, som uppstått under den korta perioden från den 1 oktober 1917 till november 1917, då dessa framställningar gjordes.

I början av mars 1918 tillsatte regeringen ett par gode män för att söka genom medling mellan arrendatorer och jordägare få till stånd en rimlig fördelning av värdestegringen i de tre län, där mjölkarrenden vanligen förekomma. Bland skälen för att åtgärder på detta område borde vidtagas anför vederbörande föredragande till statsrådsprotokollet, att man så mycket hellre borde försöka hjälpa arrendatorerna, som dåvarande praxis i högsta domstolen hade godkänt s. k. ekonomisk force majeure, då det gällde leverantörer i allmänhet. Med den praxis, som högsta domstolen på senare tiden inaugurerat, är det överensstämmande, att i fall en oskäligen prisförhöjning, vilken vid avtalets ingående icke kunde beräknas, har uppkommit, skall denna i vissa fall föranleda till rätt att bryta avtalet och i vissa fall till rätt att suspendera det. Man ansåg, att köplagen icke vore direkt till-

lämplig på förhållandet mellan arrendatorn och jordägaren, och man fick därför lov att tänka på särskilda åtgärder för att hjälpa arrendatorerna.

Detta försök till reglering kom också till stånd, och gode männen foro under ledning av en jurist, en erfaren lantdomare, omkring och höllo möten mellan jordägare och arrendatorer. Av, vill jag minnas, 184 fall, vilka anmäldes och som tarvade reglering, lyckades de klara av icke mindre än 120 på det sätt, att arrendatorerna fingo en viss del, högst 50 procent, med av prisförhöjningen. Under hela denna tid tog man vid alla dessa regleringar för självklart, att hela den efter avtalets ingående tillkomna prisstegringen borde tagas med i kalkylerna vid fördelningen av mjölkarrendenas övervärde.

De grunder, varpå regleringen sålunda skett, sammanfattade dessa gode män i ett lagutkast, som man tänkte sig få antaget av riksdagen för att sålunda tvinga in de arrendatorer under lagen, som icke hade varit med om den frivilliga överenskommelsen. Vid upprättande av detta lagutkast säga de sakkunniga uttryckligen, att de anse sig hava tillämpat samma grunder, som de själva hade tillämpat vid den föregående regleringen. Mjölakens värdestegring i förhållande till det vid avtalet högst beräkneliga värdet var sålunda vad man hade att taga skälig hänsyn till, när det gällde fördelning mellan jordägare och arrendator. Själva ansågo de sålunda, att det lagutkast, som sedan blivit upphöjt till lag hade denna innebörd.

Vilken roll återigen den nämnda tidsbestämmelsen av den 1 oktober 1917 spelat i det ursprungliga lagutkast som de sakkunniga uppgjort, uttryckte de sakkunniga i just detta sammanhang på följande sätt: »Att den föreslagna lagen bör äga tillämpning framför allt å redan ingångna avtal ligger i öppen dag. Dock är det påtagligt, att från dylik tillämpning böra uteslutas avtal, som ingåtts under den senaste tiden, alldenstund man uppenbarligen kan räkna med att vid dylika avtal jordägaren och arrendatorn tagit all den hänsyn till redan inträffad eller påräknelig prisstegring, som vederbort. Såsom en lämplig tidpunkt i förevarande avseende hava vi ansett oss kunna föreslå den 1 oktober 1917.»

Propositionen 1918 upptog i detta avseende helt och hållet de sakkunnigas tankegång och innehöll ingenting särskilt därutöver i denna punkt. Icke heller kom just denna punkt upp till debatt under diskussionen vid riksdagsbehandlingen. Det göres visserligen gällande av reservanterna, särskilt av utskottets ordförande, men mot vad han säger därom, vill jag bestämt göra gällande, att 1918 års riksdagsbeslut icke på något sätt har avgjort denna tolkningsfråga.

Vad först och främsta angår behandlingen i utskottet, så är det enda, som förekommer i utskottets utlåtande, ett referat av propositionen i denna punkt. Detta referat är ofullständigt och tager icke upp just vad som hade varit det viktiga, att det nämligen är den prisstegring, som vid avtalets ingående icke hade kunnat beräknas, som blir föremål för delning mellan parterna. Vi komma sedan fram till behandlingen i kamrarna; då var denna fråga icke alls på tal. Ingenting sades uttryckligt om vare sig det ena eller andra. Snarast

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskälig arrendstegring.
(Forts.)

*Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskäl-
lig arrende-
stegring.
(Forts.)*

skulle man kunna säga, att bakom en replikväxling mellan mig och utskottets nuvarande ärade ordförande, herr Dahl, kunde anses ligga den uppfattningen, att arrendatorerna här skulle stå i en analog ställning till leverantörerna vid ett leveranskontrakt, d. v. s., att det är förhållandena *vid avtalet ingående*, som skola vara utgångspunkt för frågans bedömande.

När nu frågan om lagens förlängning i år kom upp, förelåg det ett yrkande från något håll om att få lagen förtydligad i denna punkt, så att det skulle bli fullkomligt klart i lagen, att prisförhöjningen skulle delas mellan parterna på sätt jag nu angivit, d. v. s. att prisförhöjningen från avtalets ingående skulle kunna tagas med i beräkningen. Innan jag tog ståndpunkt till saken, tog jag reda på hur lagen hade tillämpats, och det befanns då, att i samtliga de fall, där skiljenämnder hade suttit — de skiljenämnder, vilka iänsvis kommit till stånd för att behandla ärenden enligt denna lag — i samtliga dessa fall hade nämnderna tillämpat lagen just på det sätt, som jag nu angivit såsom det ursprungligen åsyftade. Då jag å andra sidan måste medgiva, att denna tanke var ytterst illa uttryckt i den nuvarande lagtexten, så var ju ingenting naturligare, än att jag önskade, att lagen, då den prolongerades, tydligt skulle få det innehåll, som praxis redan inlagt i lagens form. Jag hade så mycket större skäl att taga detta såsom ett förtydligande, som i utskottets utlåtande i fjol förekommer en passus, som sedermera under debatten icke på något sätt motiverades. Det säges där, att »ehuru lagförslagets avfattning icke synes till alla delar äga önskvärd klarhet, har utskottet i alla fall — alltså vid 1918 års riksdag — ansett sig kunna tillstyrka förslaget». Jag tänkte: Se här ha vi en punkt, som verkligen är oklar, och som det är så gott att göra klarare — och det har varit ett ytterligare skäl för att jag lade motiveringen till förslaget på sätt som jag gjort.

Då regeringen ansåg, att den i praxis tillämpade tolkningen sakligt var den förnuftiga och ursprungligen avsedda, så ansåg den sig också böra söka erhålla riksdagens uttryckliga bekräftelse på att denna tolkning av lagen var riktig. Regeringen har därvid icke — som man delvis kan säga vara fallet med utskottets ärade ordförande — velat sätta sig till domare över de skiljedomare, som utövat en enligt deras mening förnuftig lagtillämpning. Regeringen har icke velat säga, att deras lagtillämpning var oriktig, och därigenom stämpla den såsom sådan och dessa skiljedomare såsom dåliga domare. För min del — och regeringen har därvid haft samma åsikt — har jag snarare velat giva dessa domares känsla av billighet och sunt förnuft vitsord i ett fall, där bokstaven tyvärr varit otydlig. Om emellertid en ganska allmän praxis faktiskt saknat stöd i lagen själv, har detta förhållande utgjort ett dubbelt skäl för att förbättra lagen. I realiteten hade man alltså kommit till precis samma slut, vare sig man haft den ena åsikten eller den andra om den rätta tolkningen av 1 § i 1918 års lag.

Jag har, mina herrar, varit skäligen vidlyftig vid förklaringen av de omständigheter, under vilka jag funnit mig föranlåten att såsom motivering till den nya ordalydelsen av förevarande paragraf giva mig

in på tolkningen av nu gällande bestämmelser. Jag är nämligen den förste att erkänna, att både regering, riksdag, utskott och enskilda ledamöter av riksdagen i regel böra överlåta tolkning av gällande rätt åt vederbörande domstol. Däremot är det givetvis av största vikt, att när nu riksdag och regering skola enas om en ny formulering av lagen, då böra de vara fullt på det klara med, vad lagen i verkligheten skall hava att betyda. Och efter som det förekommit så pass delade meningar i fråga om rätta tolkningen av 1 § av 1918 års lag, kan jag icke gärna föreställa mig, att denna lag skall i sin gamla ordalydelse prolongeras vid denna riksdag efter en debatt i första kammaren, som synes tyda på, att ifrågavarande paragraf skall tolkas på ett sätt, samt en behandling i andra kammaren, som går ut på att den skall tolkas på ett annat sätt. Efter vad som nu förekommit, är det ur lagteknisk synpunkt nödvändigt att få en klar avfattning av 1 § i 1918 års lag — jag är av den åsikten, att så icke blev fallet vid förra riksdagen — antingen förtydligandet kommer att gå i den ena riktningen eller i den andra. För min del är jag givetvis angelägen om och hoppas, att paragrafen skall få den avfattning, som den fått i Kungl. Maj:ts förslag, vilket i sak komme att främja det syfte, som 1918 års lag från början avsåg att främja och som Kungl. Maj:t alltjämt anser lämpligen böra främjas.

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäl- lig arrende- stegring.

Forts

Herr Dahl: Skillnaden mellan den nu föreslagna lagen och den nu gällande har av herr statsrådet ganska utförligt behandlats. Jag ber emellertid att något vidare få fullfölja behandlingen av detta ämne och vill till en början uppläsa lagtexten i denna del av nu gällande lag: »Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före *den 1 oktober 1917*, är pliktig att helt eller delvis utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster å dylikt vederlag *efter nämnda dag* inträtt sådan prisstegring, som vid avtalets ingående icke lät sig beräkna, och finnes den utfästa legan i följd härav oskäligen; äge arrendatorn tillgodonjuta skäligen del i *den vinst, som under tiden från den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1919* för jordägaren uppkommer till följd av prisstegringen.» Således, har prisstegringen inträtt *efter nämnda dag, den 1 oktober 1917*, då inträffar enligt lagens tydliga ordalydelse den förutsättning, som man här har velat stadga. I den nu föreslagna lagen har motsvarande bestämmelse följande lydelse: »Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före *den 1 oktober 1917*, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster, å dylikt vederlag *efter avtalets ingående* inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes den utfästa legan i följd härav uppenbart oskäligen; äge arrendatorn rätt att, såvitt angår vederlag, förfallet under tiden från och med *den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1920*, påfordra, att skäligen andel i prisstegringen kommer honom till godo.» Härigenom säges alltså, att den prisstegring, som inträffat *efter den dag, då avtalet ingåtts*, skall tagas i betraktande. Nu vill herr statsrådet göra till en tolkningsfråga, huruvida enligt fjolårets formulering man icke också kan vara berättigad att

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskälig arrendestegring.

(Forts.)

taga hänsyn till den prisstegring, som inträffat före den 1 oktober 1917, men efter avtalets ingående. För min del finner jag det alldeles omöjligt, att genom någon »tolkning» inlägga en sådan mening i dessa ord. Herr statsrådet säger gent emot min reservation, att det icke skulle vara behörigt att påstå, att riksdagen avsett vad lagen nu säger, och intet annat. För min del håller jag på det påståendet, att riksdagens beslut tydligen icke allenast innebär ett godkännande av formuleringen, utan också, att riksdagen genom motiveringen till sitt beslut utsagt vad riksdagen menade. Utskottet säger nämligen i motiveringen till detta betänkande: »de lättnader, som härutinnan föreslås, äro dels att skälig andel i den efter den förste oktober 1917 inträdda prisstegringen å de naturalster, i vilka arrendet skall utgivas, skall kunna komma arrendatorn till godo». Utskottet har icke återgivit någon del av de sakkunnigas utlåtande, som skulle peka på en vidsträcktare beräkning, utan utskottet har just hänfört den till den tidrymd, som här angives, och då har väl utskottet också utsagt att enligt dess uppfattning den prisstegring, som inträffat under en tidigare period, icke skulle komma med i beräkning. Att dessa sakkunniga haft en annan mening, lär icke kunna inverka, då utskottet tydligt givit tillkänna en avvikande mening och denna av riksdagen blivit godtagen.

Herr statsrådet har vidare med betydande skärpa vänt sig mot den passus i min reservation, där jag anmärker, att »till stöd för ändring åberopa oriktig lagtillämpning synes ej giva uttryck åt en god lagstiftningsprincip». Då jag här talar om oriktig lagtillämpning, avses naturligtvis en sådan tillämpning, som enligt min mening är oriktig, och jag påstår och kan icke finna annat, än att ett billighetsbedömande, som går alldeles emot tydligt skriven lag, i och för sig är oriktigt. Jag har härmed icke på något som helst sätt velat uttala något omdöme om de personer, som sitta i skiljedomstolarna. Men att man ej skulle våga tillåta sig ett sådant uttalande som detta av ångslan för att förnärma dessa skiljedomare, det vore — mer än ångsligt.

Nu vill herr statsrådet göra gällande, att därest man icke i lagen av i år gav utryck åt den tanke, som herr statsrådet påstod var avsedd i fjolårets beslut, skulle man komma till praktiska oegentligheter, därför att dessa skiljedomare tillämpat lagen på det sätt, som i det nu framlagda förslaget upptagits. Ty i alla de tolv fall, som herr statsrådet varit i tillfälle att undersöka, har tillämpningen varit sådan. Jag vill då till herr statsrådet rikta den frågan: huru vet man, huru det förfarits i alla de fall, då skiljedomsförfarande icke ifrågakommit? För var och en, som utan särskilda förutsättningar läser denna lag, måste det, såvitt jag förstår, var klart, att vid lagens tillämpning endast bör komma i beaktande den prisstegring, som inträffat efter den 1 oktober 1917. Man har också all anledning att förutsätta, att vid de enskilda uppgörelser, till grund för vilka man tillämpat lagen enligt dess ordalydelse, man icke tagit i betraktande någon annan prisstegring än sådan, som tillkommit efter den 1 oktober 1917. Skulle man nu utsträcka lagen på ett sätt, som enligt herr

statsrådets åsikt vore överensstämmande med den redan gällande lagens innebörd, skulle man också komma till oegentligheter med hänsyn till alla dessa fall, där det gjorts en riktig tillämpning av fjolårets lag enligt dess ordalydelse. Man har således att därvidlag taga två omständigheter i betraktande, den första att fjolårets lag af departementet var från dess utgångspunkt oriktigt avfattad, och sedan den omständigheten, att skiljenämnderna tillämpat lagen, icke så som den är skriven, utan så, som den enligt deras uppfattning borde hava varit, och att man således kommit till denna inkonsekvens vid tillämpningen. Antingen vi rätta lagen eller låta densamma hava kvar sin förra ordalydelse, kommer det att fortfarande skära sig i tillämpningen emot tidigare tillämpning. Då anser jag det vara riktigare att vidhålla den princip, som riksdagen i fjol för sin del godkände, än att på detta sätt göra en ändring. Går man på det ena eller det andra, kommer det alltid att ske en inkonsekvens. Det kan varken herr statsrådet eller jag veta, huru det tillgått i alla de fall, som icke kommit till herr statsrådets kännedom.

På dessa grunder anser jag fortfarande, att den ståndpunkt riksdagen i fjol intog är att föredraga framför den, som nu blivit föreslagen. Överhuvud taget anser jag, att hela denna lagstiftning är av ondo, därför att den ensidigt tillvaratager blott den ena partens intressen, men jag har ju redan i min reservation medgivit, att sedan lagstiftningen kommit till stånd och riksdagen — om också för denna kammars vidkommande med *en* rösts majoritet givit sig in på denna princip och då de missförhållanden, mot vilka den riktar sig, fortfarande, förefaller det mig ganska vanskligt att bryta mot denna ordning. Jag kan likväl icke finna att skäl förebragts för påståendet, att den föreslagna avfattningen är den rätta, och jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till den av herr Lindblad m. fl. avgivna reservationen.

Herr L a r s s o n, J a c o b: Utskottets ståndpunkt har varit den, att utskottet icke velat ställa sig såsom skiljedomare i den tvist som uppstått om den nu gällande lagens rätta tolkning.

För utskottet har det varit tillräckligt, att det av den kungl. propositionen funnit sig övertygat om, att här föreligger en oklarhet, som det är angeläget att undanröja. Men då utskottets ärade ordförande har så hårt velat urgera ordalydelsen av denna 1918 års lag, vill jag dock erinra om, att skall man i lydelsen av första paragrafen av den i fjol antagna lagen lägga den innebörd, som lagrådet velat inlägga i densamma, och som här omfattats av utskottets ärade ordförande, då inträffar onekligen det märkvärdiga, att man fått en lagparagraf, som saknar varje spår till motivering. Går man till den kungl. propositionen i fjol och ser, huru departementschefen ställer sig till frågan, finner man, att han själv icke framlagt någon motivering för detta lagförslag, utan nöjt sig med att hänvisa till den motivering som innefattas i de sakkunniges betänkande. Då måste man naturligtvis, för att göra sig ett begrepp om vad lagstiftaren menat, gå till detta sakkunniges betänkande, och går man dit, måste man giva departe-

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäligen arrende-stegring.
(Forts.)

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäligen arrendestegring.

(Forts.)

mentschefen rätt i, att deras resonemang pekar i rakt motsatt riktning mot den tolkning man här velat giva åt lagen. Men såsom sagt, andra lagutskottet har icke velat inlåta sig alls på denna fråga, utan har velat taga den mera praktiskt.

Därvid har utskottet icke kunnat underlåta att fästa en viss vikt vid den praxis, som har utbildats efter fjolårslagens tillkomst. Nu säger utskottets ärade ordförande att detta är en oriktig praxis. Ja, i en bemärkelse kan man giva utskottsordföranden rätt, men icke i en annan. Vad är det som är riktigt i detta fall? Ja, formellt är den oriktig, under förutsättning att den gällande lagen skall tolkas på det sätt, som man här påstått är riktigt och vars riktighet jag icke vill bestrida. Men denna praxis är icke oriktig, såvida det gäller att tillämpa lagen på ett verkligen billigt, rättvist och förnuftigt sätt. Lyckligtvis hava skiljenämnderna visat att det sunda förnuftet reagerat mot en bokstavstolkning, som skulle i sig innebära en materiell orätt. Det är ur dessa synpunkter som utskottet, utan att taga någon bestämd ståndpunkt till tvisten om nu gällande lags olika tolkning, gått direkt på det förslag, som föreligger, och utskottet har kommit till den uppfattningen, att det är rättvist och riktigt och stämmer fullkomligt med hela utgångspunkten och förutsättningarna för denna lagstiftning. De sakkunnige som fått regeringens uppdrag att under hand söka få till stånd uppgörelser mellan jordägare och arrendatorer hava anmält resultatet av dessa undersökningar och de säga:

»Härvid hava vi byggt på att under våra förhandlingar med vederbörande» — d. v. s. här båda parterna — »det å ömse sidor i många fall erkänts såsom en tillfredsställande lösning av frågan, att arrendatorns skyldighet att leverera in natura väl bibehålles men åt honom inrymmes rätt att tillgodonjuta andel i den vinst, som för jordägaren uppkommer till följd av prisstegringen, dock med den i flera av oss kända fall tillämpade och av oss såsom skälig ausedda begränsningen, att jordägaren icke annorledes än godvilligt må behöva till arrendatorn avstå mera än 50 % av vinsten. På denna grundval hava vi uppgjort ett förslag till lag med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring, därvid vi av naturliga skäl ansett, att med avtal om mjölkarrenden böra likställas sådana arrendeavtal, där arrendavgiften helt eller delvis bestämts att utgå i andra slag av naturalster än mjölk. Att den föreslagna lagen bör äga tillämpning framför allt å redan ingångna avtal ligger i öppen dag. Dock är det påtagligt, att från dylik tillämpning böra uteslutas avtal, som ingåtts under den senaste tiden, alldenstund man uppenbarligen kan räkna med att vid dylika avtal jordägaren och arrendatorn tagit all den hänsyn till redan inträffad eller påräknelig prisstegring, som vederbort. Såsom en lämplig tidpunkt i förevarande avseende hava vi ansett oss kunna föreslå den 1 oktober 1917.»

Vad betyder detta annat än att vid grundläggandet av lagstiftningen man gått ut från vad bägge parterna erkänt såsom billigt och rättvist, nämligen att hela den värdestegring som inträffat efter avtalets ingående, som vore av beskaffenhet att den då icke kunnat förut-

ses eller beräknas, den skulle tagas hänsyn till vid regleringen av ifrågavarande arrende.

Nu är det beklagligt att denna de sakkunniges mening fått en så olycklig formulering redan i det av de sakkunnige framlagda förslaget, en formulering, som sedan gått igen i 1918 års lag. Men då hemställer jag, om det icke vore riktigast, enär alla parter från början varit ense om att just denna väg är den rätta, att nu företaga en sådan ändring till lagens förtydligande — jag vill kalla det så, men från den andra sidan kan man kalla den en sakändring — i alla fall en sådan ändring av lagens formulering, att man träffar vad man ursprungligen avsett att träffa. Utskottets ärade ordförande säger i sin reservation, vad han också nu anförde, att lagförslaget innefattade »ett ingripande, som ej skäligen tillgodosåge båda parternas rätt». Jag ber att få säga, att på detta speciella område kan man väl giva utskottets ärade ordförande rätt, men på det sättet, att det alldeles för mycket tillgodosett jordägarna och att det tillgodosett dem vida utöver vad man vid tidigare överenskommelser ansåg vara rätt och billigt. Den nu föreslagna förändringen åsyftar tvärtom att tillgodose bägge parternas rätt.

Nu erinrade utskottets ärade ordförande om, att det endast vore ett fåtal fall, som kommit till avgörande av skiljenämnderna, och han frågade: hur vet man att icke de fall, som icke varit föremål för skiljenämnders bedömande utan där uppgörelse under hand skett, lagen tillämpats såsom utskottets ärade ordförande ansåg att den borde tillämpas? Därom vet man naturligtvis ingenting med visshet, men den omständigheten, att alla tidigare varit av den meningen, att så och så borde lagen tillämpas, och att skiljenämnderna tillämpat den på det sättet, är väl ett ganska gott kriterium för antagandet, att även vid enskilda uppgörelser man tillämpat lagen på det sättet. Och så denna tillämpning icke blott är rättvis utan den enda förnuftiga, såvitt jag kan finna, om man över huvud taget vill nå det mål, för vilket riksdagen i fjol gick in på en lagstiftning, så tror jag man bör bifalla utskottets hemställan. Nu håller utskottets ordförande så hårt på att *riksdagen* en gång godkänt lagen enligt nu gällande lydelse. Ja, mina herrar, utskottet har i sin motivering skrivit något härom, och formellt kan utskottets ordförande hava rätt, men vad som var riksdagens egentliga mening, är nog ganska svårt att leta ut. Min övertygelse är, att riksdagens ledamöter icke reflekterat över den olika innebörd, som kunde läggas in i lagparagrafens ordalydelse.

Jag ber, herr vice talman, att på grund av det anförda få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Kaijser: Såsom herr Dahl påminde, antogs denna lag förra året av kammaren under stor meningsskiljaktighet med endast en rösts övervikt, med 51 röster mot 50. Jag har läst diskussionen i första kammaren, och det framhölls då, att lagen sannolikt skulle bliva orättvis och framför allt att den vore obehövlig. Samma åsikt har jag erhållit av den diskussion som hållits i utskottet. Jag vill icke uttala

Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskä-
lig arrende-
stegring.
(Forts.)

Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskä-
lig arrende-
stegring.
(Forts.)

mig om, huruvida förslaget är mer eller mindre rättvist, men beträffande dess behövlighet får jag säga, att enligt vad det upplyses i statsrådsprotokollet, har den icke tillämpats mer än ett fåtal gånger. Då detta är en kristidslagstiftning, en lag som föranletts av kriget, och då kriget nu synes snart vara över, anser jag att ifrågavarande lag så fort som möjligt bör avskaffas, och därför får jag, herr talman, yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Holmquist: Jag har den sorgliga plikten att erkänna att jag varit med i det utskott som tillstyrkt Kungl. Maj:ts proposition i den form denna sedermera av riksdagen antogs, men det får jag säga, att jag icke ett ögonblick hade den meningen, att denna proposition innehöll vad reservanterna till föreliggande utlåtande nu angivit, och det av det enkla skälet, att då hade den kungl. framställningen icke inneburit snart sagt någonting. Vilken av herrarna, som äro inne i dessa kristidsförhållanden, tror, att man kan läsa denna lag på det sätt att mellan arrendatorerna och jordägarna, efter skiljenämndens beprövande endast den stegring skulle delas, som framträtt under tiden efter den 1 oktober 1917? Det var ju en jämförelsevis liten prisstegring och över huvud taget icke en sådan, att man i anledning av denna obetydliga prisstegring behövde skriva en lag, som avsåg att rädda folk från ekonomisk ruin. Enligt min mening måste lagen läsas så, att den innebär ett praktiskt syftes förverkligande, och syftet är att rädda en del arrendatorer från att ekonomiskt ruineras. Jag kan icke gärna föreställa mig att om man över huvud taget menat någonting med denna lag man kan läsa den på annat sätt. Nu vill jag medgiva att den borde hava skrivits på ett helt annat sätt; men då får jag säga att i detta fall gäller, att en god domare är mycket bättre än en dålig lag sådan som denna, och att lagen på det sätt den blivit tillämpad, verkligen innebär lösningen av en fråga av stor ekonomisk betydelse för en del arrendatorer. Jag tror verkligen att, såsom här nämndes av den näst siste ärade talaren, lagen i stort sett gjort tjänst; den har nog verkat i den riktning man avsåg, då den tillämpats på ett sätt, som enligt min mening är den enda förnuftiga, och varigenom lagen haft sitt berättigande. Att nu avskaffa den, därför att den är en krigstidslag, tror jag icke är riktigt, därför att ännu så länge dessa förhållanden komma att existera i ungefär enahanda ställning som hittills, och jag tror att ännu åtminstone i ett stort antal fall lagen kommer att vara behöflig. Vare sig man nu tager utskottets förslag med den förbättring, som gör densamma tydlig och klar, eller tager den sämre lagtexten, som förut varit gällande, tror jag att alla förnuftiga människor komma att tillämpa lagen på det enda sätt, på vilken den över huvud taget kan tillämpas. Vad som nu egentligen utgör det sorgliga i detta fall är icke att det står »*efter nämnda dag*» — d. v. s. den 1 oktober 1917 — utan att det står »efter avtalets ingående *inträtt*». Det borde hava stått »efter avtalets ingående sådan prisstegring *föreligger*» — då hade lagen varit fullständigt oklanderlig — men nu står det »*inträtt*».

Då jag, herr vice talman, delar den meningen, att lagen icke bör

avskaffas utan ännu kommer att behövas för ordnande av dessa förhållanden, om vilka jag tillåtit mig orda, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäl- lig arrende- sęgring.

[Forts.]

Herr Lindblad, Ernst: Jag nödgas bekänna, att jag finner det egendomligt, att tre jurister samstämmigt här uttalat, att lagen bör tolkas på det sätt, varpå icke skolade jurister måhända av bekvämlighets- och billighetsskäl velat tolka den. Men jag tror, att jag obetingat måste ställa mig på lagutskottets ordförandes ståndpunkt, att den här lagen är tydligt och klart utmejslad av riksdagen. Jag skall först erinra om att lagen tillkom med en mycket knapp majoritet, blott en rösts skillnad. Jag talade själv för lagen; och varför ställde jag mig på den sidan? Jo, därför att jag ansåg billigt att, när staten hade med sin prispolitik och ransonering å spannmål, beslag på havre m. m. och åtskilliga sådana saker direkt påverkat prisbildningen, var det icke tillbörligt att låta avtal, som enskilda ingått sinsemellan för lång tid tillbaka, utgå fullständigt, trots det att staten på direkt sätt ingrep i förhållandena. Det var motivet för mig, varför jag ansåg, att jag måste gå med på lagen.

Att lagen varit till nytta tror jag konstaterats, kanske bäst i de fall, där man icke gått till skiljedom utan man kunnat ena sig. Därför kan jag icke alls förstå, att man skulle vilja avskaffa lagen. Men jag kan icke heller godtaga den tolkning, som herr statsrådet ville giva, att riksdagen avsett något helt annat än den skrivit. Det påminner bra mycket om tentatorn, som något tankspridd sade till tentanden: riktigt svarade du, men orätt frågade jag! Jag tror icke man får förutsätta, att riksdagen handlar så med sin lagstiftning.

Men jag vill särskilt belysa, huru det ställt sig med prisen i en del fall. Jag har gjort anteckningar från en viss ort rörande mjölkpriset, och detta var under året före den 1 oktober 1914 i genomsnitt för leverantören 10 öre per liter, därefter 12 öre under 1915 och under åren 1916 och 1917 14 till 18 öre per liter. Men efter den tiden har på grund av en del omständigheter, dels felslagna skördar och dels på grund av den prispolitik, som Kungl. Maj:t och riksdagen slagit in på, priset blivit betydligt höjt. Det är denna väsentliga höjning man velat komma åt och icke den tidigare, successivt inträdda. Vid sådant förhållande tror jag, när man har den uppfattningen — mot den ärade talaren på Stockholmslänsbänken — att det »sunda förnuftet» i denna fråga bör göra sig gällande, så att man icke slår in på en tolkningspolitik, som skulle göra det nödvändigt att alltjämt fortsätta kristidslagstiftningen, fastän vi nu bara tagit den år för år, ty skillnaden mellan priset 1913—1914 — 10 öre — och det nu varande kommer säkerligen att bestå en mycket lång tid framåt — för att icke säga att höjningen blir permanent. Men jag tror icke, att riksdagen är villig fortsätta att tillämpa denna lag mer än högst detta år. Det var en tid, då man hade arrenden in natura i både spannmål och smör och sådana saker, och jag undrar, om det icke vore skäl att återgå till någonting sådant nu, därför att arrendet då anpassar sig bättre efter

Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskä-
lig arrende-
stegring.
(Forts.)

tidsförhållandena. Man vill då icke slå sig själv på fingrarna och påstå, att de pris som vid kontraktens underskrivande vore gällande skola gälla i fortsättningen. Tvärtom finge man då avstå från varje tanke att genom naturaprestationers införande kunna uppnå en viss rörlighet i arrendevillkoren.

Av denna anledning, herr talman, yrkar jag bifall till den av mig med flera vid betänkandet fogade reservationen sådan denna lyder enligt särskilt utdelat kartongblad.

Herr Alexanderson: Den föregående ärade talaren började med att säga, att riksdagen hade antagit ett klart och tydligt utmejslat lagförslag, om vars tolkning således icke någon tvekan kunde förefinnas. I anledning härav ber jag få uppläsa eftersom ingen annan gjort det, vad fjolårets utskott, då det tillstyrkte lagen, i det avseende hade att säga: »Vid det förhållande, att lagarna skola gälla blott till den 1. juni 1919, har utskottet funnit den omständigheten, att lagförslagets avfattning icke syntes till alla delar äga önskvärd klarhet samt att utskottet med hänsyn till den sena dag, då propositionen förelagts riksdagen, icke varit i tillfälle att verkställa någon överarbetning av lagtexten, ej heller böra utgöra anledning att motsätta sig förslagen.» Det var det betyg utskottet och riksdagen således i fjol gav åt lagtexten, att den nämligen icke var så klar som önskligt vore, och denna klarhet tror jag framför allt brister på den punkt varom nu är fråga. Jag har icke någon anledning att blanda mig i det meningsutbyte, som varit mellan chefen för justitiedepartementet och utskottets ordförande angående rimligheten att komma med en proposition sådan som den ifrågasvarande, men nog må jag säga att, när jag i går läste utskottets ordförandes reservation, gjorde jag den reflexionen: På vilket öra har min ärade vän på Kristianstadslänsbanken vaknat denna morgon, då han nu gör sådan affär av denna sak som han gjort och framför allt då han säger, att det ej är en god lagstiftningsprincip att åberopa en oriktig lagtillämpning? Det förhåller sig tvärtom så, att det är mycket vanligt att, om i praktiken det visat sig, att det allmänna rättsmedvetandet reagerar mot en lag sådan den skulle stricte tolkas och tillämpas den på ett annat sätt, brukar just däri finnas synnerligen goda skäl att bringa även lagens ordalydelse i överensstämmelse med deras uppfattning, som haft att tillämpa lagen.

Det har tvistats om innebörden av den nuvarande lagtexten, och jag vill icke bestrida att, tolkad strängt efter ordalydelsen, den naturligtvis måste tolkas så som utskottets ordförande och hans reservationskamrater vilja göra. Men lika tydligt har det förefallit mig, att här föreligger ett redaktionsfel. Att det varit ett annat syfte hos dem som utarbetat lagen, det har ju icke på något håll bestritts och kan väl icke bestridas. Det är uppenbart, att både de sakkunniga som från början haft hand om saken och chefen för jordbruksdepartementet hava haft den uppfattningen som nu föreslagits skola tydligt uttryckas, och dessa sakkunniga hava utar-

betat den lagtext, som i förevarande del oförändrad antogs och blev lag. Nu säger man emellertid, att riksdagen givit klart uttryck åt en annan uppfattning av lagens innebörd. Jag har nyss påpekat, att fjolårets utskott och därmed riksdagen uttalat, att det icke var så alldeles klar innebörd i denna lagtext. Men då herr Dahl åberopar utskottets uttalande att »de lättnader, som föreslås, äro dels att skälig andel i den efter den 1. oktober 1917 inträdda prisstegringen å de naturalster, i vilka arrende skall utgivas, skall kunna komma arrendator till godo» o.s.v., och säger, att härav visar det sig, att endast den efter 1 oktober 1917 inträdda prisstegringen skall komma i fråga så vill jag erinra, att strax ovanför i samma utskottsutlåtande refereras ett motionsyrkande av herrar Magnusson i Skövde och Andersson i Milsmeden m. fl. Sålunda att »tiden för tillgodonjutande av andel i prisstegringen måtte beräknas från den 19. februari 1917». Lätteligen får läsaren den uppfattningen att det är fråga om samma sak, när man talar om »tillgodonjutande av andel i prisstegringen »och» skälig andel i den efter den 1 oktober 1917 inträdda prisstegringen, och det är icke så alldeles säkert, att det icke föreligger en förväxling av dessa båda i själva verket olika frågor hos utskottet självt. På annat sätt kan man nämligen knappt förklara det märkliga faktum, att utskottet, då det refererar den kungl. propositionen, förbigått kärnpunkten i saken nämligen att det endast är fråga om en fördelning av det arrende som förtälar till betalning efter den 1. oktober 1917. Att denna huvudpunkt i propositionen skulle vara alldeles förbigången tror jag icke varit utskottets avsikt utan utskottet har trots sig referera även den saken, då det talar om andel i prisstegringen efter den 1. oktober 1917. Det är i själva verket ganska lätt att förväxla de båda frågorna, även om de äro av helt olika beskaffenhet.

Såsom här från flera håll redan framhållits skulle ju effekten av denna lagstiftning långt ifrån bliva den skäliga, i fall man avfattade lagen på sätt som av ordföranden i lagutskottet och hans medreservanter föreslagits. Jordbruksministern erinrade i fjol i sin P. M. i ärendet, att redan i augusti 1917 vid ett samlat möte av arrendatorer i Skaraborgs län, för vilket län denna lagstiftning framför allt har betydelse, avfattats en till ministern sedermera ingiven klagoskrift, däri det påpekats, att det dåvarande mjölkpriset stigit med 122 %. Detta åberopar jordbruksministern i sin P. M. såsom ett viktigt skäl varför han vad honom själv beträffar tillstyrkt lagstiftningen. Men all den prisstegring, som inträtt från avtalets ingående intill den 1 oktober 1917, skulle enligt herr Dahl och medreservanter icke få tillmätas någon betydelse! Dessa 122 %, som klagoskriften omtalar, hava motsvarighet, skulle jag tro, även på andra håll. I en ort, där jag vistades åren 1916 och 1917 och många föregående år, kan jag vitsorda, att på de tre åren 1914—1917 mjölkpriset steg från 12 till 25 å 30 öre per liter. Men till hela denna prisstegring, som jag vågar påstå utgör en väsentlig del av det hela, tager man icke hänsyn alls, utan man tager till utgångspunkt priset sådant det var den 1 oktober 1917, och räknar

*Om fortsatt
tillämpning
av lagen i
rörande oskä-
lig arrende-
stegring.
(Forts.)*

Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskä-
lig arrende-
stegring.
(Forts.)

blott den ytterligare prisstegring som därefter inträtt, i den mån denna i och för sig kunde anses innebära en så oerhörd prisförändring, att den icke kunde beräknas vid den tid, då avtalen slötos, och till följd därav utfästelse kunde befinnas oskäligen! Tänker man sig in i innebörden av detta, måste man säga sig, att det vore en alldeles förfelad lagstiftning. Har lagen genom en olyckshändelse råkat bliva sådan, så nog är det skäl att ändra den, då det erinras från statsrådets sida, att alla kända fall, då saken kommit under skiljenämnds prövning, givit anledning till annan tolkning och då således den av lagrådet på sin tid med fullt fog gjorda erinran om risken av att nu företaga ändring därmed visat sig vara undanröjd. Och den farhåga, som utskottets ordförande gjorde gällande i fråga om under hand träffade avtal, kan jag för min del icke riktigt förstå. Icke skulle det hava tillbakaverkande kraft på de avtal, som redan äro mellan jordägare och arrendatorer träffade. Det är omöjligt att uträkna vilket inflytande den ena eller andra tolkningen av då gällande lag hade på de avtal som träffades och därmed också omöjligt att få ändring i sådana redan träffade avtal, såvitt jag förstår. Men beträffande framtida avtal och beträffande de fall, då skiljenämnd framdeles skall göra sådana här jämkningar, är det av största betydelse, att den föreslagna ändringen kommer till stånd.

Då herr Lindblad befarade, att följden skulle bliva att vi i all framtid skulle få dragas med denna ändring, därför att den över huvud sammanhänger med den allmänna prisstegringen, så får jag erinra, att det icke är förhållandet. Det må förhålla sig så som den ärade talaren nämnde, att många skäl tala för att bestämma arrende in natura; men har det bestämts att utgå i en viss produkt och sedermera å ena sidan priset och å andra sidan produktionskostnaden för framställande av just denna produkt kommit i ett abnormt läge, kommer ju avtalet att verka alldeles i strid mot parternas förutsättningar. I ett sådant fall kan det finnas anledning att, när de för ena parten menliga följderna av detta förhållande bliva enorma, göra jämkning. Fasthåller man dessa synpunkter — och de äro i lagen uppenbart uttalade — behöver man icke befara några menliga följder av att antaga Kungl. Maj:ts förslag för någon längre tid.

Herr Dahl: Om det förhölle sig så, som herr Alexanderson ville göra gällande, att min reservation gäve intryck av ett mindre gott lynne, skulle det i själva verket icke vara svårt att finna nyckeln till ett sådant förhållande i den erinran, som herr Alexanderson själv gjorde, då han medgav, att här föreligger i fjolårets lag en misskrivning, och att det är denna misskrivning, som man nu från regeringshåll vill gottgöra genom att låta det hela resultera i en lagtolkning. Har det från lagstiftarens sida varit en misskrivning, lär det icke gå för sig att rätta detta genom ett tolkningsförsök utan då är det väl bättre att säga rent ut, att vi hava skrivit någonting annat än vad vi menat. Då är det klokare att få en ny

så beskaffad ordalydelse, som återgiver vad man har velat hava sagt men som man förut genom ett misstag icke sade. Då hade saken blivit lagd på ett lojalare och behagligare sätt samt kunnat utageras enklare.

*Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskäligen arrendestegring.
(Forts.)*

I sak förhåller det sig i själva verket icke på det viset, som herr Alexanderson och andra föregående talare ville göra gällande, att det skulle vara en orimlighet att ställa sig på en verbal tillämpning av lagen i fjol, därför att man då icke skulle vinna det praktiska ändamål man ville vinna.

Herr Holmquist sade till och med att han »icke ett ögonblick» såsom medlem av utskottet trott, att lagen skulle hava den innebörd, som ordalydelsen giver vid handen. Jag ber att till dessa herrars upplysning få erinra därom, att i augusti 1914 var enligt socialstyrelsens statistik priset å oskummad mjölk i genomsnitt 15 öre, i september 1917 27 öre och i juni 1918 37 öre. I själva verket har prisstegringen under den senare perioden på många ställen varit ofantligt mycket högre. Om man tager i betraktande den prisstegring, som inträtt från september 1917 och till den dag regleringen skall ske, så får man en betydlig latitud att röra sig med, som delvis kommer arrendatorerna till godo. Det är således ingalunda, såsom herrarna velat göra gällande, att man skulle ställa lagen utan effekt, om man inlade den betydelse i densamma, som ordalagen kräva. Det vill jag också här säga att, när överläggningen om denna lagstiftning under hand förevar, man var alldeles på det klara med att det fanns skäligen anledning för att jordägarna skulle tillgodonjuta den prisstegring, som inträffat under tidigare skeden.

Herr Jacob Larsson har gent emot mig sagt, att denna lagstiftning tillgodoser arrendatorernas rätt, men att den därjämte tillgodoser jordägarnas i övervägande grad. Men jag vidhåller min mening, att denna lagstiftning ställer jordägarna i en oförtjänt dålig ställning. Vid arrendeavtal, där arrendet i så stort omfång erlägges i naturaprodukter, att detsamma kommer under denna reglering, men till betydande del utgöres i penningar, får jordägaren vidkännas betydlig avkortning i naturaprodukter men får icke någon ökning i penningarrendet. Detta har jag redan förut påpekat, och detta borde utgöra tillräcklig anledning att häva denna lagstiftning. Men, såsom jag tidigare har sagt, sedan vi kommit in på detta regleringsförfarande, synes det mig ej tillrådligt att nu upphäva lagen.

Herr Alexanderson kunde icke finna, att det skulle kunna vara någon olägenhet för de uppgörelser, som redan vore träffade med tillämpande av lagens ordalydelse, om man nu ändrade lagen, därför att man icke visste efter vilken grund reglering skett och det således icke kunde väckas anspråk på ny reglering. Men det skulle väl vara ganska egendomligt, om icke skiljenämnden kunde klara ut frågan av de grunder, efter vilka uppgörelse skett.

Herr Stenström: Då jag var närvarande i utskottet vid det

Om fortsatt
tillämpning
av lagen
rörande oskä-
lig arrend-
stegring.
(Forts.)

förevarande ärendets behandling, åtminstone under början därav, ber jag att få kort angiva min ställning i omtvistade ämne.

Till en början vill jag säga, att jag icke finner någon tvekan i fråga om innehållet av vad som f. n. är gällande lag. Det är för mig tydligt, att den prisstegring, som enligt lagens ordalydelse kan ifrågakomma till fördelning är den, som inträtt efter den 1 oktober 1917.

Men om jag nu än hyser denna uppfattning, skulle jag dock gärna vilja hava en tillfredsställande förklaring över, varför den prisstegring, som ägt rum före den 1 oktober 1917, icke skulle få tagas någon hänsyn till. Herr Lindblad har sökt att lämna en förklaring i detta avseende. Den må räcka en bit, men den kan förvisso icke anses tillfredsställande. Vid den tillämpning av lagen, som ägt rum genom skiljenämnd, har man letts av vad som syntas vara det naturliga och efter förhållandena riktiga samt följaktligen tagit hänsyn till prisstegringen från början till slut. Jag har mig vidare bekant, att vid de uppgörelser, som enskilt kommit till stånd, utan att man gått till skiljenämnd, man likaledes tagit hänsyn till denna prisstegring överhuvud taget och icke känt sig bunden av någon gräns vid den 1 oktober 1917.

Man måste vidare giva herr Alexanderson rätt i att, om man söker tänka igenom innehållet av den nuvarande lagens regel enligt dess ord, så synes denna regel bli till sina motiv nästan obegriplig och i varje fall svår att tillämpa.

Den prisstegring efter den 1 oktober 1917, vilken icke kunde förutses vid avtal, träffade före den tidpunkten, t. ex. år 1912 och 1915, får tagas i betraktande blott i den mån den ensam kan anses göra lagen oskälig.

När det nu visat sig, att den av skiljenämnderna och vid enskilda uppgörelser gjorda tillämpningen följt vad som allmänt synes uppfattas sasom naturligt och riktigt, att man räknat med den prisstegring som skett under hela tiden till uppgörelsen, har jag funnit det vara riktigt att, för att komma från de svårigheter, som nuvarande lag innebär, gå över till en ändring, enligt vilken man otvetydigt har att taga hänsyn till hela den prisstegring som inträffat.

Jag ber slutligen att till utskottets ordförande få framhålla, att vad han angav sasom det rakt på sak gående lojala och riktiga sättet att gå till väga i förevarande fråga, just det sättet har utskottsmajoriteten för sin del tillitat. Utskottet hemställer nämligen, att riksdagen skall företaga *ändring* av 1:sta §, så att man icke längre skall vara förhindrad att taga hänsyn till den prisstegring, som ägt rum till och med den 1 oktober 1917. Då jag funnit denna ändring lämplig, har jag biträtt utskottsmajoritetens hemställan och gör det fortfarande.

Herr Vasseur: Då jag under sommaren 1917 stött i ganska livlig korrespondens både muntligen och skriftligen med dem, som blivit utsedda av mötet inom Skaraborgs län för att försöka åstad-

komma ändring av rådande missförhållanden, är jag litet inne i saken, såsom de tänkt sig den. Jag vill då bestämt konstatera, att det icke var någon tanke på annat än att lagen skulle tillämpas, såsom det var meningen från deras sida åtminstone, i fråga om den prisstegring som inträffat under kristiden efter sedan avtalen ingåtts mellan arrendatorer och jordägare.

Om fortsatt tillämpning av lagen rörande oskälig arrendestegring.
(Forts.)

Jag vill även liksom närmast föregaende talare konstatera, att vid åtskilliga fall, som jag har mig bekant, hava under hand uppgörelserna efteråt gått precis efter den linjen och icke efter den prisstegring som inträffat efter den 1 oktober 1917. Jag får på den grund yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på förevarande utlåtande framkommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att vad utskottet hemställt skulle avslås; samt 3:o), av herr *Lindblad, Ernst*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på bifall till vad utskottet hemställt vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av det förslag, som innefattades i herr *Ernst Lindblads* m. fl. reservation, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Lindblad* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 55;

Nej — 50.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning för viss tid i rätten att överlåta fast egendom; och

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till

lag om ändrad lydelse av 6 kap. 11 § i lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Förslag till
hälsovårds-
stadga m. m.*

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition mel förslag till hälsovårdsstadga m. m., dels ock i anledning därav väckta motioner.

Genom en den 21 februari 1919 dagtecknad proposition, nr 152, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet, dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående överflyttande på hälsovårdsnämnd av kommunalnämnds åligganden i avseende å allmänna hälsovården, dels ock begärt riksdagens yttrande över vid propositionen fogat förslag till hälsovårdsstadga.

I sammanhang med berörda proposition hade utskottet till behandling förehäft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 164 i första kammaren, av herr *Almer*, och nr 352 i andra kammaren, av herr *Zander*.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen måtte för sin del antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag angående överflyttande på hälsovårdsnämnd av kommunalnämnds åligganden i avseende å allmänna hälsovården;

B) att riksdagen måtte, beträffande det riksdagen för yttrande underställda förslaget till hälsovårdsstadga, i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen ansett,

1:o) att 2 mom. av 8 § syntes böra erhålla i huvudsak följande lydelse:

»Varje boningsrum skall, med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt, tillgodose minst en persons luftbehov och vara så anordnat, att det kan hållas tillbörligt varmt och bereder erforderligt skydd mot fuktighet, samt förses med fönster. Fönster i dylikt rum skall vara tillräckligt stort och lämpligt anbragt samt vetta omedelbart åt det fria, ävensom vara så anordnat, att rummet erhåller god dager och att nödig luftväxling genom fönstret kan åstadkommas»;

2:o) att de i 10 § 1 mom. första stycket och 45 § 1 mom. första stycket meddelade bestämmelser syntes böra omfatta jämväl korv och andra matvaror, tillverkade av kött av i nämnda punkter omfördäld beskaffenhet, i sammanhang varmed första och andra punkterna i nämnda båda moment syntes böra sammanföras;

3:o) att de i 13 § 1 mom. givna föreskrifterna angående beskaffenheten av golv i avträden syntes böra gälla allenast beträffande avträden, vilka anordnades efter det stadgan trätt i kraft, samt att i fråga om vid sagda tidpunkt redan befintliga avträden syntes böra

stadgas, att golven skulle vara av sådan beskaffenhet och täthet, att de icke genomsläppte eller uppsöge fuktighet, i samband varmed 3 punkten av övergångsbestämmelserna syntes böra utgå samt efterföljande punkt i samma bestämmelser erhålla härav betingad ändrad numrering;

4:o) att i 35 § syntes böra införas bestämmelse av innehåll, att hälsovårdsnämnd i landskommun ålades att verka för att tillgång, där så ske kunde, bereddades till bad i öppet vatten;

5:o) att andra momentet av 43 § syntes böra erhålla i huvudsak följande lydelse:

»Varje boningsrum skall, med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt, tillgodose minst en persons luftbehov och vara så anordnat, att det kan hållas tillbörligt varmt och bereder erforderligt skydd mot fuktighet, samt förses med fönster. Fönster skall vara tillräckligt stort och lämpligt anbragt samt så anordnat, att rummet erhåller god dager och att nödig luftväxling genom fönstret kan åstadmas»; samt

6:o) att i övrigt intet vore att erinra mot ifrågavarande förslag till hälsovårdsstadga; och

C) att förevarande motioner, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under B) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Alkman: Jag skall tillåta mig att göra en liten erinran ifråga om denna stadga, en erinran som gäller ett par bestämmelser, nämligen i 8 och 43 §§, vilka båda bestämmelser av utskottet lämnats alldeles oanmärkta. Uti det andra stycket av 3 mom. i 8 § säges det: »Hälsovårdsnämnden må ock förbjuda, att i ett och samma rum så stort antal personer inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma. Sådant förbud får dock ej meddelas, därest de i rummet boende tillhöra samma familj, såvida icke större fara för hälsan föreligger.» Och alldeles motsvarande stadgande återkommer i 43 § angående bostadshygien på landet. Det är här alltså fråga om möjlighet till ingripande gentemot ohygienisk trångboddhet. En sådan är ju tyvärr av nödvånget för närvarande framkallad i städerna, men på landet är detta ett ohygieniskt förhållande, som ofta nog är frivilligt sedan lång tid tillbaka. Det är här som ett ingripande skulle få göras. Vad jag har att anmärka på är, att hälsovårdsnämndens ingripande skall få äga rum, därest »fara för hälsan» kan uppkomma, ifall det finnes flera människor i det för trångbodda rummet och icke alla tillhöra samma familj, men om de i rummet för trångt boende tillhöra en och samma familj, så skall en »större fara» vara för handen, för att ett sådant ingripande skall få äga rum. Jag kan icke finna något rimligt skäl för en sådan gradering. Det är väl så, att den omständigheten, att en exempelvis tjänare bor i samma rum som familjen, icke bör betraktas såsom försvarande. Det är naturligt, att om det gäller medlemmar av en och samma familj, så är

Förslag till
hälsovårds-
stadga m. m.
(Forts.)

förmodligen i de flesta fall i rummet inhysta åtskilliga barn, flera eller färre. Men barnen äro ju gentemot sådana missförhållanden som det här gäller alldeles försvarslösa. Jag kan icke inse rimligheten uti, att, därest de i rummet boende tillhöra samma familj, det skall fordras någon större ohygienisk fara för att ett ingripande av hälsovårdsnämnden skall få äga rum, än när det gäller exempelvis vuxna personer i tjänarställning. Det synes mig, att skulle en gradering göras, skulle den vara av alldeles motsatt beskaffenhet, men den gradering, som här är omnämnd, finnes det icke något rimligt skäl för. Jag skulle önska, att Kungl. Maj:t, när Kungl. Maj:t skall fastställa stadgan, toge hänsyn till det nu sagda och borttog denna gradering. Det ligger icke någon social rimlighet uti, att man skall säga, att det får vara sämre hygieniska förhållanden, när det är fråga om familjemedlemmarna själva än exempelvis ifråga om familjens tjänare. Jag tycker, att detta ligger på orätt bog.

Jag skall naturligtvis icke göra något yrkande, utan jag ber att detta mitt yttrande måtte få följa med till Kungl. Maj:t.

Herr Almer: Herr greve och talman, mina herrar! Jag har velat fästa kammarens uppmärksamhet på den tolkning av den i 13 § förekommande hänvisningen till 30 §, vilken förekommer på sid. 48 i betänkandet. Utskottet säger: »Utskottet håller emellertid före, att den i förevarande moment förekommande hänvisningen till 30 §, vilken paragraf innehåller bestämmelser om meddelande av särskilda hälsovårdsföreskrifter, jämväl innebär, att ett samhälls beslutande myndigheter skola vara berättigade att såsom hälsovårdsföreskrift bestämma, att lindrigare regler än de i förslaget således innehållna skola tills vidare gälla.»

Ser man nu på ordalydelsen av 30 §, så heter det där: »Väcker i stad fråga om meddelande av ny eller ytterligare föreskrift med avseende å allmänna hälsovården utöver vad denna stadga innehåller eller lämnas åt hälsovårdsnämnden att närmare bestämma, skall den prövas av stadsfullmäktige. Framställes förslaget ej av nämnden, utan av magistraten eller ock omedelbart hos stadsfullmäktige, skall nämnden höras, innan ärendet avgöres. Bliver sådant stadgande, varom nu är fråga, antaget av stadsfullmäktige, har magistraten att insända detsamma jämte eget och hälsovårdsnämndens utlåtande till länsstyrelsen, som antingen oförändrat fastställer stadgandet eller ock vägrar fastställelse därå.» Det är särskilt den bestämmelsen, att det står i 30 §, att det skall vara en ny eller ytterligare föreskrift, som det skall gälla, och det skall gälla utöver vad denna stadga innehåller, det är detta jag finner vara svårligen förenligt med utskottets tal om, att det skall kunna bestämmas lindrigare regler, än vad som finnas i förslaget. Utskottet kommer in på samma tankegång längre ned, där utskottet säger, att enligt vad utskottet inhämtat har denna hänvisning till särskild föreskrift flerstädes begagnats i förmildrande riktning. Det strvker alltså under på två ställen, att man skulle kunna få dispens

ifrån vissa bestämmelser i hälsovårdsstadgan, på sätt 30 § föreskriver, och i den riktning, som utskottet antyder vara en förmildrande riktning. Det är detta jag funnit anmärkningsvärt, isynnerhet som utskottet förut i ett annat yttrande säger: »Erinras emellertid därvid, att, såsom i propositionen förutsatts, hälsovårdsstadgans föreskrifter alltid måste komma att representera de hygieniska minimifordringarna, och att därför, särskilt vad städerna angår, stadgan måste kompletteras genom för varje ort avpassade särskilda hälsovårdsföreskrifter.» När det på ena stället i utskottsutlåtandet talas om, att hälsovårdsstadgan endast skall innehålla minimifordringar, som skola kompletteras, och å andra sidan det talas om, att 30 § skall få användas i förmildrande riktning, så synes det mig däri ligga en motsägelse. Nu har denna tolkning av 30 § tillkommit med anledning utav en motion utav mig, däri jag hemställer, att ett övergångsstadgande skulle komma till stand i avseende å en viss punkt i 13 §. För att komma ifrån detta har utskottet tillgripit denna förklaring, och utskottet tycks icke hava tagit i betraktande, att även om man förfar, såsom 30 § hänvisar till, och iakttager alla former därvid, så är det dock Konungens befallningshavande eller länsstyrelsen, som har avgörandet i sin hand, ty de skola fastställa eller avslå bestämmelserna. Om nu när ett samhälle kommer in med en sådan framställning till Konungens befallningshavande och om den säger nej, synes det mig icke vara möjligt för samhället att få denna ändring, utan de få finna sig i stadgans föreskrifter och göra som stadgan bestämmer. Jag anser, att en sådan lagtolkning skulle vara överflödig, om utskottet velat införa den av mig föreslagna obetydliga jämkningen i övergångsbestämmelserna. Genom detta utskottets yttrande synes det mig komma att dröja en överskådlig tid, innan i avseende på 30 § någon enhetlig ordning kan komma till stand. Huvudbestämmelsen, som det talas om på sid. 48, har ju varit med i hälsovårdsstadgan sedan år 1875 och tyckes då vara så gammal, att den icke skulle behöva vara föremål för en sådan undantagsbestämmelse, som utskottet velat giva den. Det hade enligt min mening varit på tiden att taga bort denna undantagsbestämmelse, men i stället utvidgar utskottet detta område då det hit hänför den bestämmelse som jag berört i min motion. Jag hade tänkt föreslå, att detta ifrågavarande yttrande utav utskottet skulle utgå, och jag hade tänkt föreslå något annat i stället, som skulle ha gått ut på, att utskottet ansåge det lämpligt, att ett sådant övergångsstadgande beträffande den punkt jag har berört skulle införas i slutet av övergångsbestämmelserna till förordningen, men då, efter vad jag hört, andra kammaren redan fattat beslut i frågan i överensstämmelse med utskottets förslag, finner jag icke det vara möjligt, men jag har dock velat fästa uppmärksamheten på detta för att få ett uttalande från utskottet, som kanske kan vara till nytta för framtida tolkning av ifrågavarande bestämmelse. Jag har alltså intet yrkande.

Förslag till
hälsovårds-
stadga n. m.

(Forts.)

Förslag till
hälsovårds-
stadga m. m.
(Forts.)

Herr Dahl: Jag ber endast att i korthet få göra några erinringar.

Herr Alkman har framställt en anmärkning gent emot avfattningen av 8 § 3 mom., däri han finner, att den åtskillnad, som där uppdragits mellan den förutsättningen, att de i samma rum inneboende utgöra en familj och den förutsättningen att dessa icke utgöra en familj, skulle vara mindre behöflig. Snarare skulle det vara skäl i att få en bestämmelse i motsatt riktning mot den givna undantagsbestämmelsen.

Det förhåller sig emellertid så, att man här har tagit hänsyn till det psykologiska momentet. Man kan med tillhjälp av denna bestämmelse hårdare ingripa mot inneboendesystemet eller över huvud taget sammanförande av människor i samma bostadsrum, när de icke tillhöra samma familj än när de tillhöra samma familj. Man har ansett, att i detta senare förhållande borde en viss mildare tillämpning vara befogad.

Vad beträffar herr Almers uttalande mot utskottets yttrande på sid. 48 i utlåtandet vill jag inte förneka, att det vid ett förstahands bedömande kan förefalla som om herr Almer hade fog för sin uppfattning. Givet är att i stort sett avse dessa särskilda lokala hälsovårdsstadganden att innefatta en skärpning utav de allmänna hälsovårdsföreskrifterna i hälsovårdsstadgan, och i anslutning därtill har också utskottet uttalat sig på sätt herr Almer erinrar, då utskottet på sid. 42 anmärker, att denna allmänna hälsovårdsstadga representerar de hygieniska minimifordringarna och att denna stadga borde kunna kompletteras genom speciella föreskrifter. Emellertid torde det nog vidare förhålla sig så, att det för särskilda fall bör vara möjligt, att i dessa särskilda lokala stadganden medgiva lindring i de allmänna föreskrifterna. Detta inte att förstå på det sättet, att det i allmänhet skulle vara medgivet att införa sådana lindringar, utan endast i de särskilda fall, där redan själva hälsovårdsstadgan har en sådan avfattning, att den lämnar hänvisning till en sådan lindring. Så har skett just i denna 13 §, som herr Almer i sin motion syftat till. Det står i andra momentet av 13 §: »I den ordning som 30 § föreskriver eller jämlikt 4 mom. här nedan blivit medgivet» må kärlen vara så och så beskaffade; och i fjärde momentet finnes det stadgat, att hälsovårdsnämnden kan medgiva ett undantag härutinnan, men beträffande anordningen utav dessa kärl har däremot ett medgivande gjorts beroende på en särskild bestämmelse i den lokala hälsovårdsstadgan. Anledningen till att man därvid velat möjliggöra en eftergift i de strängare villkoren torde ha varit, att anordnandet av dessa renhållningsförhållanden har en särskild betydelse för samhället. De röra samhällets ekonomi, och därför har man ansett, att en lättnad här borde kunna medgivas genom ett beslut av de kommunala beslutande myndigheterna. Herr Almer har anmärkt, att avfattningen av 30 §, där det heter: »Väckes i stad fråga om meddelande av ny eller ytterligare föreskrift med avseende å allmänna hälsovården» pekar det därhän, att ovillkorligen dessa be-

stämmelser i den nuvarande stadgan skulle innebära en utvidgning. Jag tror emellertid, att herr Almer har pressat detta uttryck något för hårt, när han däri ovillkorligen ville inlägga en sådan betydelse. Om man går till nu gällande byggnadsstadga, så skall man finna ett analogt förhållande. Det står i § 2 byggnadsstadgan: »För varje stad skall finnas byggnadsordning, innehållande de föreskrifter, som utöver denna stadgas bestämmelser anses erforderliga för ordnande av stadens byggnadsväsen». Men ej desto mindre innehåller byggnadsstadgan ett flertal bestämmelser om lindringar i de allmänna villkoren, i vilka bestämmelser man har hänvisat till stadfastelse i de lokala byggnadsordningarna. Enahanda är förhållandet i det förslag till byggnadsstadga, som nu har utarbetats av bostadskommissionen. Man har använt sig av precis samma tekniska anordning, i det att man hänvisat till vissa lokala myndigheters avgörande. Korteligen: ståndpunkts-tagandet synes hittills ha resulterat däri, att det lokala stadgandet får lov att innefatta en lindring i den allmänna administrativa förordningen, men endast i de fall, där en sådan hänvisning givits i den allmänna förordningen. Men i övrigt förutsättes det, att de lokala stadgandena skola innefatta en skärpning. Men som jag redan påpekat förekommer just i § 13 en sådan hänvisning till jämkning i ett kommunalt stadgande. Därför tror jag ej, att det har varit obefogat av utskottet att på sätt, som skett, hänvisa till denna utväg.

*Förslag till
hälsovårds-
stadga m. m.
Forts*

Herr Kaijser: Herr talman, mina herrar! Jag är av alldeles samma uppfattning som herr Almer i den här frågan. Jag anser, att det vore olyckligt, om riksdagens första kammare skulle uttala sig för den tolkning, som utskottet här haft, d. v. s. att hälsovårdsnämnd skulle åga utfärda bestämmelser, som äro mildare än hälsovårdsstadgans. Då skulle vi aldrig komma någonstans med den nya hälsovårdsstadgan. Det skulle ej bli något bättre med den än vad det var förut. Därför skulle jag vilja föreslå, att hela det här stycket nederst å sid. 47 samt första stycket å sid. 48 utgår. Då slipper åtminstone första kammaren uttala sig för, att denna paragraf skall tolkas på det sätt, som utskottet gjort, vilket är så mycket märkligare som utskottet på annat ställe, sid. 42, säger: »Erinras må emellertid därvid, att, såsom i propositionen förutsatts, hälsovårdsstadgans föreskrifter alltid måste komma att representera de hygieniska minimifordringarna.» Har man denna uppfattning kan man väl ej säga det, att hälsovårdsnämnden sedan skall få komma med föreskrifter, som göra stadgandet mildare. Herr talman, jag ber att få yrka, att denna del av motiveringen utgår.

Herr Dahl: Endast ett par ord mot den föregående ärade talararen. Han ville befara, att man med tillämpning av den mening, som utskottet här uttalat å sid. 48, skulle kunna i alla möjliga fall i de lokala stadgandena införa förmildrande bestämmelser. Antin-

Förslag till
hälsovårds-
stadga m. m.
(Forts.)

gen har ej herr Kaijser ägnat någon uppmärksamhet åt vad jag nyss sade eller ock har han missförstått mig. Jag har tvärtom, som även utskottet gjort, förmenat, att det är endast under förut-sättning, att det i de allmänna stadgandena gives hänvisning till denna utväg, som man kan i de lokala stadgandena vidtaga en för-mildrande bestämmelse. Sålunda riskerar man ingalunda, som herr Kaijser förmenade, att man över huvud taget i de lokala stadgan-dena minskar effekten av de stadganden, som utskottet föreslagit.

Herr Holmquist: Ja, det är ju av den siste talaren, utskot-tets ärade ordförande, redan nämnt, att det här innebär endast en detaljfråga, men det är dock en detaljfråga, som är av mycket stor betydelse, då det gäller den allmänna hälsovården. Jag ber om ursäkt, att jag nödgas läsa upp den särskilda del av § 13, som ly-der: »Avträde skall, där ej annorlunda är bestämt i den ordning, som i 30 § föreskrives, eller jämlikt 4 mom. här nedan blivit med-givet, vara så inrättat, att orenligheten upptages i *täta, lätt flytt-bara kärl av modell, som blivit av hälsovårdsnämnden godkänd.*» Nog bör man väl anno 1919 ha kommit så långt, att en sådan be-stämmelse borde vara så gott som obligatorisk. Att då anse, att, då det gäller § 13, det skulle kunna allt fortfarande, liksom under den gamla stadgan, lämnas vederbörande rättighet att på annat sätt inrätta dessa förhållanden, det är ju i själva verket att taga nära nog ett steg baklänges. Ej kan det väl ifrågasättas, att man skall göra någon ändring med avseende å kärlets *täthet*. Det tager jag för alldeles givet, att man ej ifrågasätter, och då skall det väl ej heller gälla dessa kärls *flyttbarhet*. Utan det enda, som i detta fall behöves, det är naturligtvis, att i samhällen, där det vållar större kostnad att få dessa förhållanden ordnade, man ger någon respittid, t. ex. två år. Fem år, som herr Almer antog, är för lång tid, men ger man i städerna en respittid på två år, så tycker jag, att man har all anledning att, på sätt herr Kaijser yrkat, taga bort denna motivering för bestämmelsen, som, även om den kan juridiskt försvaras — något, varom jag dock är ytterligt tveksam — i alla händelser lägger ett hyende under olämpliga förhållanden, så att man därför ej bör bibehålla densamma. Jag tillåter mig alltså in-stämna med herr Kaijser.

Herr Almer: Herr talman! Jag ber att få ta fasta på ut-skottsordförandens yttrande att utskottets tolkning av § 30 ej gällde för annat fall än det uttryckligen hänvisats till § 30 i förordnin-gens text. Men så vill jag fortsätta och fråga, huruvida utskottet anser, att detta sätt att tolka förordningens § 13 även gäller de följande punkterna, som komma efter den, där man omnämnt och hänvisat till § 30. Det synes mig, att de två sista punkterna eller rättare sagt allt utom första punkten är ganska löst påhängt, står i ett ganska löst förhållande till den punkt, där hänvisningen till § 30 förekommer, nämligen första punkten i mom. 2. Det är oklart, huruvida det är meningen, att även dessa fristående punkter —

särskilt den, som jag i motionen riktat mig mot, nämligen att tömning på platsen ej får ske — skola beröras av denna hänvisning och ej endast den första delen av momentet. Emellertid då här varit tal om, att hela utskottets yttrande vid § 13 skulle utgå, så finner jag mig föranlåten att göra ett särskilt yrkande, då jag nämligen anser, att herr Kaijsers yrkande svärigen kan genomföras. Något yttrande måste väl stå kvar i stället för det, som här skulle utgå. Jag ber därför att få föreslå, att utskottets yttrande i första stycket å sid. 48 måtte utgå och ersättas med följande: »Då utskottet funnit, att ifrågavarande bestämmelse kan under nu rådande dyrtid och med hänsyn till tidpunkten för lagens ikraftträdande komma att medföra avsevärda kostnader för vissa samhällen, anser utskottet lämpligt, att det i motion nr 164 berörda stadgandet i § 13 mom. 2 måtte införas i övergångsbestämmelserna». Detta yrkande sammanfaller fullständigt med min motion i ärendet. Vidare borde i utskottets utlåtande å sid. 50, där utskottet hemställer om en skrivelse från riksdagen, under B) 3:o införas en kompletterande bestämmelse på sätt föreslagits å sid. 48. Jag ber få hemställa om bifall härtill för att man må kunna få en uttrycklig förklaring till stånd, som ger tillkänna vad som är kammarens mening.

*Förslag till
hälsovård-
stadga m. m.
(Forts.)*

Herr Dahl: Den senaste ärade talaren satta ifråga, huruvida förhållandet om rätten att få särskilda föreskrifter meddelade i de kommunala stadgarna, som finnes upptaget i § 13, 1 mom. hänförde sig till samtliga bestämmelser i momentet. Ja, det föreställer jag mig, att det måste göra, ty samtliga bestämmelserna angå ju beskaffenheten av ifrågavarande anordning.

Gentemot herr Holmquist ber jag att få säga, att jag tror verkligen ej, att det är så orimligt att sätta ifråga, att vissa mindre samhällen skola få en längre övergångstid för att vidtaga vissa förändringar med avseende å denna § 13. De två år, som herr Holmquist föreslog, kunna befinnas otillräckliga. Det finnes en mångfald av små samhällen, där det ännu är enkla och lantliga förhållanden, och där man anser, att en så genomgripande förändring icke är av behovet påkallad, samt där den skulle för fastighetsägarna medföra högst betydliga kostnader. I så beskaffade samhällen kan det ju vara på sin plats, att man finge begagna sig av utvägen att giva kompletterande och förmildrande bestämmelser. Om nu herrarne säga, att om man medgiver detta, så skulle man ej få någon ändring i de här förhållandena, då ber jag att få däremot anmärka, att vi ha förste provinsialläkare med en övertakande befogenhet över städernas sundhetsväsen, om man ej tror, att de lokala myndigheterna äro tillräckligt intresserade av de hygieniska förhållandena. Jag tror därför det ej är skäl, att man ingriper hårdare än vad som förutsättes i utskottsförslaget.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, förutom beträffande motiveringen, till vilken han ville återkomma efteråt, hade i avseende på nu föreliggande utlåtande

Förslag till
hälsovårds-
stadga m. m.
(Forts.)

annat yrkande ej framkommit än att vad utskottet hemställt skulle bifallas.

På härefter gjord proposition bifölls sagda yrkande.

Vidkommande motiveringen fortsatte herr talmannen hade yrkats: 1:o), av herr *Kaijser*, att utskottets uttalanden skulle godkännas med utelämnande av sista stycket å sid. 47 och första stycket å sid. 48 i det tryckta utlåtandet; samt 2:o), av herr *Almer*, att kam-maren skulle godkänna utskottets uttalanden med den ändring, att första stycket å sid. 48 utbyttes mot följande: »Då utskottet funnit, att ifrågavarande bestämmelse kan under nu rådande dyrtid och med hänsyn till tidpunkten för lagens ikraftträdande komma att medföra avsevärda kostnader för vissa samhällen, anser utskottet lämpligt, att det i motion nr 164 berörda stadgandet i § 13 mom. 2 måtte införas i övergångsbestämmelserna.»

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av utskottets motivering oförändrad samt vidare enligt berörda yrkanden; och förklarade herr talmannen sig anse proposition på bifall till herr *Kaijsers* yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkaderna med hemställen huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående voteringen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Almers* yrkande.

Jämväl om kontrapositionens innehåll äskades emellertid votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen om motiveringen i andra lagutskottets utlåtande nr 37 antager godkännande av utskottets uttalanden med den av herr *Almer* föreslagna ändring, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits godkännande av utskottets motivering oförändrad.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja—37;

Nej—59.

Härefter uppsattes, justerades och anslogs för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

*Förslag till
hälsovårds-
stadga n. n.*

Den, som i avseende på motiveringen i andra lagutskottets utlåtande nr 37 godkänner utskottets uttalanden med den av herr Kaijser föreslagna ändring, röstar

(Forts.)

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännas utskottets uttalanden oförändrade.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit på följande sätt:

Ja—29;

Nej—61.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande, nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till epidemilag, ävensom i ämnet väckta motioner.

Genom en den 21 februari 1919 dagtecknad proposition, nr 153, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av i statsrådet fört protokoll, föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till epidemilag.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehåft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 63, av herrar *Nylander* och *Stålberg*, greve *Klingspor*, herr *Carl Magnusson*, friherre *Silfverschiöld*, friherre *Beck-Friis*, friherre *Fleming* samt herrar *Hulting*, *Hedenlund* och *Kobb*; ävensom

inom andra kammaren:

nr 350, av herrar *Welin*, *Karlsson* i Surte, *Olsson* i Ramsta, *Ahrberg*, *Jungnell*, *Vennersten*, *Hellberg*, *Johanson* i Rimforsa, *Karlsson* i Vadstena, *Hammarskjöld*, *Andersson* i Eliantorp, *Johansson* i Ols-torp, *Johansson* i Kullersta, *Andersson* i Igelboda, *Åkerlund*, *Sundling*, *Swartling* och *Källman*, samt

nr 351 av herr *Zander*.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade skäl hemställt,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat i oförändrat skick av riksdagen antagas, måtte för sin del antaga en epidemilag av den lydelse, utlåtandet visade;

B) att förevarande motioner, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under A) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Beträffande sättet för utlåtandets föredragning yttrade:

Herr Dahl: I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 38 hemställas:

att detsamma må företagas till avgörande punktvis och det i punkten A behandlade lagförslaget paragrafvis, med promulgationsstadganden samt ingress och rubrik sist;

att sedan lagförslaget blivit genomgånet, utskottets hemställan i punkten A föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsa i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres; samt

att för den händelse lagförslaget kommer att i en eller annan del återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att, vid ärendets förnyade behandling, i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

*Förslag till
epidemilag.*

Punkten A.

Utskottets förslag till epidemilag.

1 §.

Denna paragraf lyder sålunda:

Utbyter smittsam sjukdom inom hälsovårdsområde eller är anledning befara, att sådan sjukdom där skall uppstå, åligger det hälsovårdsnämnden att skyndsamt vidtaga erforderliga åtgärder till sjukdomens förebyggande eller förhindrande av dess utbredning.

Herr statsrådet Schotte: Herr talman, mina herrar! Utskottet har praktiskt taget oförändrat antagit det av Kungl. Maj:t i förevarande ärende framlagda lagförslaget, och jag är naturligtvis tacksam för denna välvilliga behandling. Det är emellertid i ett avseende, som utskottet gjort ändring av Kungl. Maj:ts förslag; och föranleder detta mig att yttra ett par ord. Utskottet föreslår sålunda övergångstiden för anskaffande av epidemisjukhus m. m. från 5 år, som Kungl. Maj:t föreslagit till 8 år. Utskottets förslag kommer visserligen i någon mån att försena genomförandet av en tillfredsställande epidemisjukvårdsorganisation, men då statsmakterna nu torde giva löfte om anslag till uppförande av epidemisjukhus, så skall detta kanske komma att pådriva uppförandet av sjukhus vida kraftigare,

än lagbestämmelserna kunna göra det, och torde därför icke utskottets förslag komma att medföra några avsevärda förseningar av epidemisjukvårdens organisation, varför jag har ansett, att från min sida icke några anmärkningar böra framställas mot den av utskottet utsträckta tiden.

I avseende på motiveringen har utskottet uttalat sig för, att anslag bör utgå till byggnadskostnader jämväl för av landsting redan före epidemilagens ikraftträdande uppförda epidemisjukhus, vilkas beskaffenhet överensstämmer med lagen. I detta fall vill riksdagen således gå något längre, än vad Kungl. Maj:t föreslagit och sålunda utsträcka statsbidragen till uppförande av epidemisjukhus att omfatta även vissa av dem, som redan äro uppförda. Jag tror att från Kungl. Maj:ts sida icke några erinringar av avgörande beskaffenhet kunna vara att häremot framställa. Förarbetena till blivande anslagsproposition äro redan så långt framskridna, att man med säkerhet kan påräkna, att förslag om statsbidrag till ändamålet skall kunna föreläggas 1920 års riksdag.

Efter härmed slutad överläggning godkändes nu föredragna paragraf.

Övriga delar av utskottets ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande, nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av den till länslasarettet i Västerås upplåtna mark mot viss nämnda stad tillhörig donationsjord ävensom en i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs änyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder för inrymmande i skolundervisningen av upplysning och utbildning i levnadsvett och humanitet.

I en inom första kammaren väckt och till kammarens första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 113, hade herr *Hellberg* till riksdagen riktat en vädjan, att den, behjärtande sakens betydelse, ville anhölla hos regeringen om åtgärder för att i vår undervisning, närmast

*Förslag till
epidemilag.
(Forts.)*

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.*

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.*

(Forts.)

i anslutning till den, som meddelades i kristendom och medborgar-
kunskap, måtte inrymmas en för det dagliga livets förhållanden lämp-
ad och praktiskt anlagd upplysning och utbildning i levnadsvett och
humanitet.

Utskottet hade i förevarande utlåtande av angivna orsaker hem-
ställt, att första kammaren måtte för sin del besluta att i skrivelse
till Kungl. Maj:t anhålla, att den genom Kungl. Maj:ts beslut den
31 december 1918 tillsatta skolkommissionen måtte erhålla i upp-
drag att taga i övervägande vilka åtgärder, som borde vidtagas för
att på bästa sätt främja skolans karaktärsfostrande verksamhet.

Herr Hellberg: Herr talman! Det har hänt mig, vad jag
aldrig trodde skola hända, nämligen att jag fått en motion enhälligt
tillstyrkt av första kammarens tillfälliga utskott. Jag är natur-
ligtvis synnerligen tacksam för den välvilja, som härigenom visats.
Jag skulle dock kunna säga, att jag blivit litet »bönhörd överhövan».
Utskottet har gått längre i sin framställning, än jag någonsin av-
sett med min motion. Det begär, att åtgärder skola vidtagas för
att på bästa sätt främja skolans karaktärsfostrande verksamhet.
Detta är någonting mera stort och allmänt, mera abstrakt än det
jag önskat. Jag har åsyftat något mycket mindre och mera anspråks-
löst, något mera begränsat, bestämt och konkret. Jag antar, såsom
herr Lindhagen brukar antaga, att i varje fall många av de när-
varande aldrig läst motionen, då den är rätt lång och i synnerhet
då den inte är bifogad utskottets utlåtande.

Jag skall emellertid med några ord säga, vad den innehåller.
Emot den ohyggliga, jag kan gärna kalla det epidemi av förvild-
ning och råhet, som för närvarande uppträder över allt i världen,
som det är en livssak för mänskligheten att kuva och som därför
med alla medel måste bekämpas, har jag menat, att såsom ett me-
del bör användas även en målmedveten inverkan på ungdomens
uppföstran. Om de unga under den tid, då deras själar mottaga
de starkaste och varaktigaste och mest livsbestämmande intrycken,
kunde väckas och vänjas till att tänka mera på andra, visa dem
hänsyn, tillmötesgående, välvilja och hjälpsamhet i sitt vanliga
vardagslag, skulle därmed den säkraste grunden vara lagd till
god sed i umgänget och mera människovärdigt samliv över huvud
taget. En sådan uppföstran till vad jag har kallat »levnadsvett och
humanitet» bör visserligen ges i hemmet, men, såsom jag uti min
motion framhållit, äro de flesta hem inte i stånd till att ge en sådan
uppföstran. För att den må komma alla till del har jag därför hem-
ställt, att den skall ingå såsom ett moment — inte såsom något
särskilt ämne utan såsom ett moment — i skolans undervisning,
och jag har tänkt mig, att det skulle för lärarnas räkning utarbetas
en särskild praktisk och på verkliga förhållanden anlagd handled-
ning samt att därigenom skulle klargöras att det inte alls är me-
ningen att inskräpa vissa bud och förbud, inte att innöta några
läxor, inte att inlära några yttre regler för vad som passar eller

inte passar i uppträdandet, utan vad det gäller är, att hos de unga uppkalla en åstundan och lust att utmärka sig genom gott och vackert uppförande mot sina medmänniskor, att väcka det ungdomliga begäret att visa sig duktig och berömvärd på de goda vägarna. Det är samma psykologiska grundtanke, som tagit sig uttryck i boyscout rörelsen i dess allmänna humanitära syftning — bortsett från dess speciellt militäriska inslag har den samma syfte som min motion, vilken endast avser att tillgodogöra alla den behöfliga skolningen.

Nu kan visserligen denna kallas "karaktärsuppföstran", och jag tror t. o. m. att den utgör en av de viktigaste betingelserna för karaktärsuppföstran. Men jag häller dock på, att det begränsas till vad jag avsett, att det skulle vara, nämligen bara en upplysning och utbildning i levnadsvett och humanitet.

Jag skall därför, herr talman, tillåta mig hemställa om den lilla ändringen i utskottets kläm, att dess slutdel må lyda så, att skolkommissionen erhåller i uppdrag att taga under övervägande, vilka åtgärder som böra vidtagas för att i vår skolundervisning må inrymmas en för det dagliga livets förhållanden lämpad och praktiskt anlagd upplysning och utbildning i levnadsvett och humanitet. — Jag tycker det ligger en viss vikt på att just det utsäges som man avser, så att inte klämman så att säga flyter ut i ett helt allmänt yrkande om karaktärsföstran.

Herr Schyller: Herr greve och talman, mina herrar! Man kan inte undgå att få den upplåtningen, att när det gäller för riksdagen att taga ståndpunkt till framkastade skrivelseförslag, inga enhetliga principer göra sig gällande. Den ena gången vill man inte vara med om ett skrivelseförslag, därför att utredning om den och den saken redan pågår, en annan gång resonerar man som så, att det visserligen är sant, att riksdagen redan skrivit i saken och utredning pågår, men när man inte får något svar, så är det skäl att skriva en gång till. Man resonerar på samma sätt som en affärsman, som inte får svar på sitt första brev och då skriver ännu ett brev. I ena fallet behjärtar man motionärens vackra syften och tycker, att hans tankar äro mycket bra, men som det inte finnes några framkomliga vägar, på vilka motionärens vackra tankar kunna realiseras, kan man inte vara med om en skrivelse. Det är ett öde, som i regel drabbar herr Lindhagens motioner. I andra fall erkänner man också motionärens vackra syfte, men det finns inga framkomliga vägar förutom de redan anlitade, på vilka man kan nå detta syfte. Härom dagen t. ex., då det var fråga om kortspelsraseriet, gick man i alla fall med på att skriva, ehuru såväl andra som första kammarens utskott hade avstyrkt ett skrivelseförslag, på den grund, att de icke kunde finna, att förutom vad som redan fanns, det inte var någon möjlighet att kunna på lagstiftningens väg stävja detta raseri. Då hade man det motivet: vad skola de säga ute i landet, om inte första kammaren vill vara med om att stävja kortspelsraseriet? Det är detta motiv, som har tilltalat mig

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
föstrande
verksamhet
m. m.*

(Forts.)

*Om åtgärder
ör främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
(Forts.)*

i detta fall och som gör, att jag inom utskottet varit med om en skrivelse även i detta syfte. Ty jag vill inte vara med om, att det skulle heta ute i landet, att första kammaren inte har velat understödja allt vad som kan göras för att få vett och hyfsning bättre ordnade i landet. Det talas och skrives i dessa dagar så mycket om den förvildning, råhet samt brist på vett och hyfsning, som råder hos den studerande ungdomen, inte minst i Stockholm, och äro de historier sanna, som man hört om det sätt, varpå denna ungdom firade vårens ankomst på Skansen och Hasselbacken, så är det sorgligt ställt med humanitet, vett och bildning. Nu är det visserligen sant, att mycket av vad som säges, är överdrivet, och att man får skriva mycket på ungdomsyrans och vårglädjens oskyldiga konto, samt att den studerande ungdomen också får lida mycket för en hel del element, som blanda sig in bland dem och inte ens ha rättighet att bära den vita mössan, men även om endast en del är sant, är det i alla fall sorgligt, och ingen lär kunna påstå, att i de kretsar, där dessa ungdomar fostrats, det saknats vare sig inom hemmet eller i skolan tillfälle att få undervisning i vett och humanitet.

Nu frågar man sig: vad kan orsaken vara till detta, att detta grundläggande och uppfostrande verk inte haft något resultat? Ja, då skyller man på tidsandan, på andan inom studentlivet, för så vitt det finns något studentliv i Stockholm, och det tror jag knappast att det finnes. Men det finnes en annan faktor, som därvidlag kan vara uppfostrande, och det är kamratlivet. Där har man en fostrare, som kanske bättre än något annat väcker ambitionen och hederskänslan hos de unga. Man hör inte, att det i Uppsala, där kamratlivet och nationlivet är så bestämmande, råder ett så ohyfsat sätt hos ungdomen. En orsak kan man också finna uti de kristidsrestriktioner, som finnas. Förr i världen, när ungdomen var ute och skulle hålla fest, hade man tillfälle att få sitt mål och ett glas punsch. Nu är det så ställt, att en hotellvärd inte har rättighet att servera, utan gästerna taga med sig spritvaror, och jag har hört berättas, att vid dessa fester har nästan var och en med sig en butelj. Få de den inte hemma, hava de alltid någon farbror, morbror eller någon god vän, som tycker, att gossen skall ha trevligt, och så ge de honom en flaska. Detta gör, att det numera supes mer än förr i världen, och jag är övertygad om, att ingen går sin väg, utan att flaskan är urdrucken. Där hava vi en av orsakerna till den råhet och förvildning, som råder, ty det är klart, att när de få för mycket i sig, bära de sig alltid illa åt. Vårt folk var på väg att bliva ett nyktert och måttfullt folk och före restriktionernas inträdande märkte man, att upplysning och levnadsvett blivit betydligt bättre. För en del år sedan, ungefär 30 år sedan, var det ingen skam att vara rusig utan tvärtom, men det började under senare åren anses rent av otillbörligt och man pekade ut sådana personer. Nykterhetsarbetet var på god väg att ombilda vårt folk till ett nyktert och måttfullt folk. Nu äro vi åter inne i stor-

superiets och hembränningsens tidevarv. Var orsaken ligger till detta, får var och en själv försöka giva svar på.

Jag har emellertid velat biträda utskottets hemställan om ett skrivelseförslag, därför att jag inte vill, att det ute i landet skall heta, att första kammaren inte varit med om att vilja bibringa vårt folk bättre vett och hyfsning. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
(Forts.)*

Herr Bergman: Jag skall inte ingå på de betraktelser, i vilka den siste ärade talaren rörde sig. De synas mig egentligen handla om något annat än vad som här föreligger. Men jag ber att å utskottets vägnar få svara den ärade motionären litet grand med hänsyn till hans förslag om ändring i slutyrkandet.

Han gav utskottet sitt erkännande, därför att det enhälligt behjärtat hans motion, men han var inte riktigt belaten med den förändring av hans kläm, som vi kommit till. Han ansag att den innebär något vidsträcktare än han åsyftat. Det kan nog kanske i någon mån vara riktigt, men jag tror, att han överdriver. Han skulle i stället, förefaller det mig, vara utskottet tacksam för att vi omredigerat yrkandet. Det kan inte nekas, att över den formulering, som han givit det, kommer så lätt att för den allmänna uppfattningen sväva en fläkt av naivitet, något som ju annars visst inte utmärker den ärade motionären. Vi här i kammaren veta mycket väl vad han menar, men det får utåt en lätt misstyddbar anda över sig, om man hemställer om inrymmande i undervisningen av en för det dagliga livets förhållanden lämpad och praktiskt anlagd »upplysning och utbildning i levnadsvett och humanitet». Man kan inte neka till att det påminner något litet om lektioner i umgängeskonst och god ton. Det är naturligtvis inte motionärens mening att åsyfta något så ytligt. Det framgår redan av hans utmärkta motivering. Om det skulle vara riktigt, vad han befarade, att flertalet av kammarens ledamöter inte tagit kännedom om densamma, vore detta mycket att beklaga, ty det är verkligen en läsning, som jag skall be att få på det högsta rekommendera. Motionen är en bland de bäst skrivna, som förekommit här i kammaren, det tror jag man kan utan överdrift påstå. Men man kan inte frigöra sig från den känslan, när man läst motiveringen och kommer till klämman, att här föreligger någonting av vad man kallar en »västgöta-klimax». Slutet sjunker ned och står ej på samma höjd som början. Klämman motsvarar inte riktigt de utmärkta intentionerna i motiveringen. Om man läser denna, finner man, att dess författare åsyftar »rättskänsla, skonsamhet, hövlighet, välvilja, omtanke för andra, hjälpsamhet och offervillighet». »Det är det centrala», säger han, och »kardinala i all personlig förädling». Detta kallar motionären för »levnadsvett» i ordets vidaste mening. Jag tror inte, att vanligt folk uppfattar det på samma sätt som han. Därför hava vi ansett det lämpligare att använda andra uttryck och taga saken skenbart litet vidsträcktare genom att kalla den »karaktärsfostran».

Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
(Forts.)

Vi mena naturligtvis absolut detsamma, som den ärade motionären själv gör.

Det är ju icke heller enligt motionären fråga om blott en yttre polityr, som man skulle ge de unga. Men det finns även ett och annat i motiveringen, som möjligtvis skulle kunna missförstås därhän. Där talas t. ex. om att »andra folk ha hunnit betydligt högre i hyfsning och förfining, ha lyckats vinna en jämvikt mellan självbehärskad värdighet och mänsklig förbindlighet, som verkar på samma gång förnäm och älskvärd o. s. v.», samt att vi inte böra stå efter dem. Detta är nog riktigt, men vi ha mycket färskta exempel på den upprörande motsättning, som kan råda mellan ett folks yttre förfining och polityr, och den inre humaniteten i dess handlingar inför världen. Jag tror, som sagt, att det inte vore någon särskild lycka, om man skulle i undervisningen särskilt betona denna yttre polityr. Värde får detta formella levnadsvett endast om det utgår från en verklig karaktärsförädling. Även på den grund är det önskvärdt, att detta kommer till uttryck också i formuleringen av riksdagens beslut.

Jag skall därför, herr talman, anhålla att få hemställa om bifall till utskottets förslag oförändrat.

Herr ALEXANDERSON: Jag hade visserligen ingalunda tänkt vttra mig i denna debatt. Men det anförande som en talare på Kalmarlänsbänken nyss höll uppfordrar mig i egenskap av lärare vid en av Stockholms högskolor till att något bemöta honom.

Gentemot den framställning, som han — tydligen efter hörsägnen — givit rörande det nutida studentlivet i Stockholm, vill jag påstå, att det ingalunda förhåller sig så, att det finnes anledning att offentligt ge uttryck för någon mening om, att nuvarande studentgeneration här i staden uppträder på något otillbörligt sätt och visar sig behärskad av en dålig ungdomsanda. Jag känner naturligtvis inte närmare förhållandena vid övriga högskolor än min egen. Men det brukar vara så, att i dylika fall smittan hastigt sprider sig från den ena till den andra, jag tror mig därför kunna lugnt inbegripa även övriga högskolor här. Vid den högskola jag tillhör har det — såvitt jag har mig bekant — icke på mycket länge funnits anledning att ingripa från högskolans lednings sida i anledning av några förekommande missförhållanden. Själv vet jag liksom varje annan lärare vid högskolan, att inom studentlivet råder på det hela taget en synnerligt god anda. Man bedriver sina studier med flit och fart och iver och, i den mån man ägnar sig åt några nöjen, äro de i det stora hela taget av synnerligt oskyldig beskaffenhet och alls inte sådana, att de förtjäna några offentliga uttryck av ogillande. Jag har själv vid åtskilliga tillfällen tagit del i studenternas förströelseliv och kunnat se en smula av den anda som finnes. Jag vågar påstå, att långt ifrån att den är dålig, är den för närvarande tvärt om sändelse god.

Då jag nu fått ordet, kanske jag kunde få säga ett ord i den punkt, som splittrat motionären och utskottet och dess taleman herr Bergman. Det förefaller mig, som om herr Bergman onekligen hade rätt i,

att det inte kan spela någon så synnerlig roll, huruvida klämman i riksdagens skrivelse får den ena eller den andra lydelsen, då naturligtvis motionärens utveckling kommer att inledningsvis anges i denna skrivelse, och utskottets motivering mycket gillande ansluter sig till vad som mera utförligt har framhållits i motionen.

Vid sådant förhållande torde det knappast spela någon större roll, om den ena eller andra formuleringen kommer till användning.

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
(Forts.)*

Herr Ericsson, A a b y: Herr greve och talman, mina herrar! Då nu första kammaren antagligen går att fatta sitt beslut i överensstämmelse med utskottets hemställan och även i huvudsak med motionärens önskan, till vilket beslut jag för min del även är villig att bidra, ber jag dock få yttra några ord i denna fråga.

Det synes mig nämligen som om motionären, då han söker efter orsaken till den sedernas förvildning hos ungdomen, varöver han likaväl som jag beklagar sig, därvid skulle kasta skulden på förhållanden och institutioner, som inte med rätta böra bära skulden därför. Detta gäller särskilt de anfall — detta är kanske ett för hårt ord — de anmärkningar han gör mot kristendomsundervisningen i skolorna. Jag tror inte att detta är orsaken. Jag vill inte riva upp någon debatt om orsaken, ehuru jag inte för min del kan neka till, att jag tror, att missförhållandena hava sin grund i den obegränsade frihet, som man sökt implanta på så ofantligt många håll hos den uppväxande ungdomen, en frihet som hos ungdomen i hemmen urartar till självsvald och förvildning.

Jag tror därför också, att när den ärade motionären nu yrkar, att undervisning skall lämnas barnen i levnadsvett och fina seder, innebär detta kanske mera — ehuru saken i och för sig själv kan vara god — att man skulle skänka ett yttre skal och en fernissa åt livet utan att beröra det egentligen onda, varöver vi beklaga oss. Och detta onda, mina herrar, det tror jag förefinnes hos de unga och har fått tillfälle att utveckla sig hos dem, innan de ännu göra sitt inträde i skolorna. Det är således uppfostran i hemmen, som jag anser man bör inrikta sig på och bemöda sig om att få annorlunda. Det är inte så underligt, mina herrar, att man så behöver göra under förhandenvärande förhållanden. Detta gäller alla samhällsklasser, men det gäller framför allt dem, som ha det svårast enligt mitt förmenande att fullgöra uppfostrarplikten, nämligen arbetarhustrurna. Sysselsatta med strängt kroppsarbete, ofta tyngda utav bekymmer för tillvaron, äro de merendels omgivna av en stor barnskara. Att under sådana förhållanden fostra dessa barn väl och visa den kraft och det tålmod och den urskiljning och fasthet, som uppfostran obönhörligen kräver, det är ingalunda lätt. Det är kanske den svåraste uppgift, som är en människa förelagd, men det är också för visso en av de allra betydelsefullaste uppgifterna ur samhällets synpunkt.

Jag skulle därför vilja, att man riktade sig till de unga flickorna, och även ynglingarna, när de kommit i en viss högre ålder, men ännu äro under skolans vård, och påvisade för dem uppfostrans betydelse och uppfostrans metoder, visade dem, huru betydelsefullt det är att

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
(Forts.)*

hos barnen, redan medan de äro i sina allra första levnadsår, införa den tukt och den lydriad, utan vilken all uppfostran sedermera är förgäves. Jag vågar säga, att en uppfostran kan i sina grunddrag vara avslutad redan vid barnets fjärde eller femte levnadsår, ty om dess vilja då icke blivit böjd och inriktad i rätt riktning, fruktar jag, att den aldrig bliver det. Undervisning om detta och många andra saker, som höra till en god uppfostran, anser jag böra meddelas i skolorna och även meddelas genom föredrag och broschyrer, och på så sätt tror jag, att man skulle kunna nå målet: en förbättrad folkuppfostran, vida bättre, än om man försöker att få fram den lilla elegans och det skimmer, som den ärade motionären funnit så behaglig i samhällslivet och som även jag finner ha sin betydelse, ehuru jag inte alls finner det jämförligt med de faktorer jag nyss påpekat.

Det vore önskvärt, om de herrar i denna kommission, som skola ha saken om hand, ville ägna även denna debatt ett ögonblicks uppmärksamhet.

Herr Lindhagen: Den siste talaren har mycket rätt i, att när man inlåter sig på dessa frågor, bör icke reformen få karaktären av en fernissa på ytan, och han har ofantligt rätt i, att när man skall gå till botten med saken, måste det vidtagas mycket djupgående och vittomfattande omgestaltningar — om jag nu fattade honom rätt. Emellertid är jag för min del tillfredställd med och glad över, att ett sådant utskottsbetänkande har kunnat komma fram, först och främst därför, att jag tillhör ett parti, som i sitt program har inskrivit att medborgarnas karaktärsdanning måste bli en grundläggande samhällsangelägenhet, och allt omhuldas, som kan främja personlighetens inre utveckling såväl som kroppslig hälsa. Ett vackert program, som det naturligtvis är mycket svårt att sedan föra ut i livet för alla! Men vidare är jag glad däröver också därför att jag själv gjort försök både i andra kammaren och nyligen i denna kammare att få fram något liknande, men det har inte lyckats mig. Nu äntligen har det emellertid verkligen kommit fram en ansats till ett erkännande att det här skulle kunna bli en samhällsangelägenhet.

Emellertid vill jag med anknytning till den siste talarens yttrande, fästa uppmärksamheten på att läroverksöverstyrelsen t. ex., som har avgivit ett utlåtande och i sin kläm tycks något skatta åt den siste talarens uppfattning, att man kanske inte så mycket kan göra åt saken, även fäst uppmärksamheten på andra saker, som borde göras, och då bland annat satt i spetsen, att man måste ha en »sådan levnadsordning, som på de unga ställer etiska krav, anpassade efter deras utveckling» etc. Jag vet inte, varpå den egentligen syftar med »levnadsordning», men då den siste talaren nämnde någonting om omöjligheten för arbetarhustrurna att under sina ekonomiska svårigheter och fattigdom kunna uppfostra en stor barnskara, vill jag just fästa uppmärksamheten på, att för att kunna åstadkomma en rätt uppfostran måste de ha en annan levnadsordning. Och på det sättet vill jag även här tolka läroverksöverstyrelsens uttalande. Med andra ord, detta försök till karaktärsdanning kan varken komma före eller efter, utan jag tror, att för

att det skall bli något av det, måste det komma samtidigt med ett verkligt uppsåt att lösa den sociala frågan, så att alla människor få ekonomisk rättvisa. Detta beröres emellertid icke någonstans i de avgivna utlåtandena över motionen och icke heller i utskottets motivering, och därför har jag ansett det vara så mycket viktigare för mig att i denna debatt betona även denna sak, helst som jag fick en osökt anknytning därtill i ett yttrande av den siste talaren, vilket varit den första ansats i den vägen, som förekommit under debatten. Och det är alldeles nödvändigt, att den andan gör sig gällande, att alla människor skola få lika ekonomisk rättvisa. Då blir det också på samma gång större möjlighet även för dem att tillägna sig dessa karaktärssegenskaper, som här talas om.

Läroverksöverstyrelsen talar också om att det inte blott gäller skolans inflytande utan att »icke minst ansvar hava i detta avseende pressens och politikens personer och organisationer.» Jag tror, att jag vänder mig till rätt forum, då jag påpekar i denna kammare — det gäller för riksdagen överhuvud och parlamenten i allmänhet — att när det är fråga om en sådan sak, är det inte värt, att vi försöka på något sätt få någon fason på ett folk, som dagligen utav sin enda politiska näringskälla, av sin politiska partitidning, inpräntas bara en enda viss åskådning i en viss riktning och som får lära sig, att man skall förakta alla andra åskådningar så mycket som möjligt. Falska framställningar, rättshaveri, alla möjliga osmakligheter äro den enda näring, som svenska folket får utav pressens och politikens personer, av oss allesammans, ingen nämnd och ingen glömd, alla utan undantag. Med andra ord, detta är inte möjligt, förrän denna partipolitik reformerat sig själv och man får den uppfattningen att även medborgarnas karaktärsdanning, och främst partiernas egen karaktärsdanning i deras eget inre liv, är en nödvändig förutsättning för en pånyttfödelse.

Slutligen betonar läroverksöverstyrelsen, att »överstyrelsen icke väntar sig någonting av sådana regeringsåtgärder, som motionären påyrkar. Etiska personligheter kunna inga regeringsåtgärder framskapa.» Ja, det ligger en sanning i detta, men å andra sidan också ett förbiseende. Förr än regeringar och riksdagar och partier börja sysselsätta sig med denna fråga, om än aldrig så famlande, och den verkliga blir en samhällsangelägenhet, förr skapas inte heller några etiska personligheter, ty därtill fordras det en anda i hela samhällslivet och i dess officiella institutioner, som riktar uppmärksamheten på denna sak och över huvud taget gör det möjligt för en människa att försöka arbeta sig fram till något slags etik, vilket inte är görligt nu, då det är nödvändigt för alla att försöka hålla sig över isen och slåss med näbbar och klor, med list och våld och med bästa möjliga tillhyggen, som man kan få tag i på närmaste håll. Det är ur denna synpunkt, som denna motion och det utskottsbetänkande, som föreligger, äro betydelsefulla, att de framhålla, att denna sak är en angelägenhet för även de officiella institutionerna, att det är en ny anda, som behöves. Börjar det växa tankar i den riktningen, och kommer man mer och mer in i den opinionen, att här måste någonting göras, då alstras också på fri-

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
forts.*

*Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
(Forts.)*

villighetens väg de där etiska personligheterna, som läroverksöverstyrelsen anser även i fortsättningen komma att fullkomligt utebliva. Jag yrkar sålunda bifall till motionärens förslag.

Herr Schyller: Herr talman! Endast några ord i anledning av professor Alexandersons yttrande, däri han påstod, att jag för min del särskilt klandrat den studerande ungdomen vid Stockholms högskola. Det var icke min mening, och jag uttryckte mig icke heller så. Jag uttryckte mig mycket reserverat. Jag sade först och främst, att även om endast en del av dessa berättelser är sann, så är det tillräckligt. Och för övrigt sade jag, att bland alla dessa deltagare i dessa fester, är det synnerligen många, som inte ens ha rättighet att bära den vita mössan.

För övrigt veta vi, att Stockholms högskolas studenter utgör ett ringa fåtal av dem, som deltaga i dessa ungdomsfester, och jag vet, att andan inom Stockholms högskolas studentkår är lika god som inom de övriga högskolorna, och någon särskild anmärkning i detta avseende tror jag inte man behöver framställa, ehuru det är klart, att det finnes en eller annan även där, som kan uppföra sig på ett mindre gott sätt. Jag skall sålunda be att få fritaga mig från beskyllningen att ha särskilt klandrat Stockholms högskolas studerande ungdom.

Herr Hellberg: Jag har hos ett par av de uppträdande talarna här kunnat konstatera, att de inte läst min motion, åtminstone inte med någon synnerlig uppmärksamhet — och det kan man ju inte heller begära. Herr Lindhagen — som brukar förebrå andra för underlåtenhet i detta avseende — säger sålunda, att jag ingenstades i motionen talat om vikten av ekonomisk likställighet. Jag ber då att få läsa upp en passus i motionen, som lyder sålunda — sedan det förut talats om det demokratiska genombrottet: »Den kommunala och politiska rättsligheten skall, väntas det, som naturlig konsekvens medföra även en allt mer genomgående ekonomisk och social likställighet. Och i samma mån som alla så komma att känna sig mera likvärdiga, skall också efterhand uppstå ett vaknare samhörighetsmedvetande, allmänna omsorg och ansvar för allas rätt och väl. Detta är ock säkerligen i huvudsak riktigt.» Herr Lindhagen har sålunda förbisett, att jag verkligen uttalat mig om detta.

Herr Aaby Ericsson beskyllde mig för att ha skjutit skulden på skolorna. Jag vet inte, att jag gjort mig saker till någonting sådant. Jag har över huvud taget inte skjutit skulden på någon. Jag har bara konstaterat ett allmänt tillstånd, som jag tycker framträtt mycket påtagligt under sista tiden på olika håll i världen. Och dessutom har jag tillåtit mig säga, att jag i vissa punkter anser att skolans undervisning inte är så praktisk lagd som önskligt vore och att den därför inte rimligtvis kan medföra så synnerligen goda resultat.

Herr Aaby Ericsson ansåg också, att min motion gick ut på att åstadkomma — en gång sade han visst ett polerat skal eller något dylikt, andra gången sade han elegans och skimmer. Om någonting är fullkomligt raka motsatsen till vad jag avsett, så är det verkligen

detta. Det tror jag var och en, som skulle vilja göra sig besvär med att läsa motionen, skall erkänna. Och jag betonade i mitt inledningsanförande, att det inte är fråga om några regler för ett korrekt uppträdande eller något sådant utan att jag avsåg något helt annat, sinnelagets inriktning på hänsyn till andra, på tillmötesgående, vänlighet, hjälpsamhet, o. s. v.

Vad herr Aaby Ericsson sedermera hade att säga om föräldrapupfostran i skolan — försåvitt jag fattade honom rätt, gick det ut på det — är en sak, som faller vid sidan av ämnet. Jag tillåter mig dock betvivla, att skolåldern är den rätta tiden att uppfostra barn till föräldraplikter; det tror jag bör få komma på ett senare stadium.

Jag skall så blott be att få säga att par ord till min ärade vän på min egen länsbank. Han förebrådde mig litet grand för att jag tillåtit mig hålla på min egen kläm. Han ansåg, att den formulering jag hade givit, verkade litet grand — jag vet inte, om han inte använde det uttrycket — löjlig eller att den vittnade om naivitet. Jag skulle kunna svara det, att den formulering, som givits utskottets utlåtande — det är kanske han, som gjort den — verkar på mig litet grand av den stora fras, som jag aldrig varit någon vän av — därmed vill jag förstas inte säga, att han är någon vän av eller representant för den stora frasen, men så verkar emellertid utskottets kläm på mig. Om tycke och smak är dock inte lönt att diskutera. Men jag håller på min formulering, därför att därmed klart markeras vad jag vill att man skall inrikta sig på, vad jag i förevarande fall anser behöver göras. Jag tror, att det gäller här, som vid all mänsklig verksamhet, att man skall så att säga börja i början, lägga grunden först, sedermera kan man föra upp byggnaden hur högt som helst; men man skall inte ge sig ut på allmänna stora önskemål, som kanske, när det kommer till stycket, inte kunna realiseras.

Nu kan det kanske till sist komma på ett ut, om min formulering eller utskottets går — ifall nu *någondera* går. Men jag har i alla fall, för den händelse kammaren skulle bifalla min eller utskottets hemställan, velat betona detta i debatten, därför att det kanske kan ha någon betydelse, när frågan sedermera skall behandlas i andra kammaren.

Herr Lindhagen: Jag yrkade nyss visst bifall till motionärens hemställan, ehuru min avsikt var att yrka bifall till utskottets hemställan, därför att jag ansåg, att utskottets uttryck »karaktärsfostrande verksamhet» innefattar allt. Men jag förstår motionärens betänkligheter. Man har en gång förebrått mig, att jag för mycket generaliserade och inte som en realpolitiker började med de förberedande stegen, och ur den synpunkten förstår jag motionärens speciella yrkande. Men mig förefaller i alla fall utskottets formulering vara bättre.

Jag vill också säga motionären, att när jag talade om, att den sociala och ekonomiska frågan icke var berörd, åberopade jag, de avgivna utlåtandena och utskottets förslag, men jag underlät särskilt att nämna motionen, därför att motionären på ett ganska fullständigt sätt berört alla de synpunkter, som kunna inverka på denna fråga.

Om åtgärder för främjande av skolans karaktärsfostrande verksamhet m. m.

(Forts.)

Om åtgärder
för främjande
av skolans
karaktärs-
fostrande
verksamhet
m. m.
(Forts.)

Herr Bergman: En kort replik i anledning av herr Hellbergs sista anförande! Jag tror allt jämt, att om slutet på klämman får den lydelse, som han har föreslagit; »för att i vår skolundervisning må inrymmas en för det dagliga livets förhållanden lämpad och praktiskt anlagd upplysning och utbildning i levnadsvett och humanitet», kommer detta ovillkorligen ofelbart att ute i landet missuppfattas. Man förstår inte detta på det djupare sätt, varpå motionären uppfattar det och som han enligt sin motivering vill ha det uppfattat. Han säger själv, att han menar just en »sinnelagets inriktning» icke den yttre polityren. Ja detta är just vad som kallas karaktärsfostran, och det är därför valt detta uttryck, som inte kan bli utsatt för missförstånd utåt.

Jag tycker att vi skulle kunna enas om att det förhåller sig så. Härav följer då ett accepterande av den formulering, som av utskottet föreslagits, varför jag fortfarande får yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, av herr *Hellberg*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, att efter orden »tagas i övervägande», fortsattes sålunda: »vilka åtgärder som böra vidtagas för att i vår skolundervisning må inrymmas en för det dagliga livets förhållanden lämpad och praktiskt anlagd upplysning och utbildning i levnadsvett och humanitet.»

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, beslöts på hemställan av herr talmannen att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, skulle nedtagas.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 4 A, angående regleringen av utgifterna under riksstatens för år 1920 fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till lantförsvarsdepartementet;

nr 4 B, angående regleringen av utgifterna under tilläggsstatens för år 1919 fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till lantförsvarsdepartementet; samt

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av avlöningsförhållandena för förste provinsialläkare och provinsialläkare m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkande nr 41. i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordningar om ändrad lydelse av §§ 16, 17, 18 och 20 i förordningen om frihamn den 15 november 1907 samt om ändrad lydelse av § 19 mom. 1 i förordningen om frilager den 20 december 1912;

bankoutsrottets utlåtanden:

nr 46, i anledning av väckta motioner om pensioner och understöd från allmänna indragningsstaten;

nr 47, i anledning av väckta motioner om pensioner och understöd; och

nr 51, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om höjning av missräkningspenningarna åt bankens kassörer;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fri rättegång m. m. ävensom en i ämnet väckt motion; och

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad m. m. ävensom en i ämnet väckt motion; samt

jordbruksutskottets memorial nr 86, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för beredande av lindring i de mindre bemedlades levnadsvillkor.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 192, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av vattenlagen m. m. dels ock elva i anledning därav väckta motioner.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 41, angående lag om ändrad lydelse av 235 § i lagen om bankrörelse den 22 juni 1911;

nr 42, rörande förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt;

nr 43, angående förslag till lag om rätt till litterära och musikaliska verk, lag om rätt till verk av bildande konst samt lag om rätt till fotografiska bilder;

nr 44, angående förslag om ändrad lydelse av 13 och 25 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank;

nr 45, angående ifrågasatta ändringar av förordningen om kommunalstyrelse på landet;

nr 46, angående lag innefattande ändring i 2 kap. 3 § kyrkolagen;

nr 47, angående förslag till lag om visst undantag från tillämpningen av 21 § lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg;

nr 48, angående förslag till lag om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet samt till lag om ändring i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse;

nr 49, angående lag med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper;

nr 50, angående förslag till lag angående tillägg till § 27 mom. 4 värnpliktslagen den 17 september 1914;

nr 51, angående förordning om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker m. m.;

nr 52, rörande förordningen om visst undantag från bestämmelserna i 2 § förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin;

nr 53, angående restitution i vissa fall av erlagda tobakslicensavgifter;

nr 54, angående viss ändring i gällande bestämmelser om avsöndring från kommun av inägor;

nr 55, angående utredning för jämkning i den norrländska ägostyckningslagstiftningen;

nr 56, rörande lag angående upphävande av vissa bestämmelser i legostadgan;

nr 57, angående förslag till dels förordning om ändrad lydelse av §§ 10 och 12 i lasaretsstadgan den 18 oktober 1901, dels ock förordning om ändrad lydelse av §§ 2 och 3 i sjukstugestadgan den 18 oktober 1901;

nr 58, rörande lag om fortsatt tillämpning av lagen den 31 maj 1918 innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län;

nr 59, angående förslag till lag om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse;

nr 60, angående lag om ändrad lydelse av 7 kap. 3 § strafflagen;

nr 61, angående godkännande av en mellan Sverige och Norge avslutad konvention rörande flyttlapparnas rätt till renbetning;

nr 62, angående lag innefattande bestämmelser i anledning av konventionen den 5 februari 1919 mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning; samt

nr 63, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 65 och 67 §§ utsökningslagen och lag om ändrad lydelse av 30 § konkurslagen.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5,46 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Fredagen den 16 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m.

Herr statsrådet friherre *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 400, med förslag till lag om befrielse för vissa värnpliktiga från skyldighet att fullgöra reservtruppövning; och
nr 401, med förslag till lag angående befrielse för värnpliktiga av 1918 års klass från fullgörande av viss värnpliktstjänstgöring i fredstid m. m.

Justerades protokollen för den 10 och den 13 innevarande maj.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att häradshövdingen herr *Ivar Öhman* på grund av kvarstående feber efter spanska sjukan tillsvidare är oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet intygas.

Stockholm ¹⁴/₅ 1919.

K. Mellner,

lez. läkare.

Anmälades och bordlades

statsutskottets memorial nr 25, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående upprätthållande av kommerskollegii verksamhet;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillfälliga åtgärder till förekommande av skövling av skog å fastighet i enskilds ägo jämte två i ämnet väckta motioner;

nr 89, i anledning av väckta motioner angående uppläggande av en statens fria jordbruksegnahemsfond och en statens fria fiskerifond; samt

nr 90, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående statens rätt till viss till industrien upplåten jord jämte skogar och vattenfall m. m.;

Första kammarens protokoll 1919. Nr 37.

andra särskilda utskottets memorial nr 4, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra särskilda utskottets utlåtande nr 3 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete samt två i ämnet väckta motioner; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 19, i anledning av andra kammarens beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 1 rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lämnande av bidrag till åstadkommande av samlingslokaler, avsedda att gagna folkets samhälleliga behov och kulturella strävanden.

Vid föredragning av ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag nr 588, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående undanröjande av förefintliga bestämmelser, som hindra kvinnors tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män, beslöt första kammaren hänvisa detta ärende till sitt första tillfälliga utskott.

Föredrogos följande från andra kammaren ankomna protokollsutdrag:

nr 589, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av fem inom andra kammaren väckta motioner i bostadsfrågan;

nr 596, med delgivning av andra kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående viss ändring i gällande restindrivningsförfordning;

nr 597, med delgivning av andra kammarens beslut över dess tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av herr Tengdahls motion nr 281, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående indragning av väg- och vattenbyggnadskåren; samt

nr 598, med delgivning av andra kammarens beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av dels väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i lantarbetarefrågan, dels ock väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående fastställande av maximalarbetstid för arbetare inom jordbruksyrket.

Första kammaren beslöt hänvisa dessa ärenden till sitt andra tillfälliga utskott.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott de vid sammanträdetes början avlämnade kungl. propositionerna, nr 400 och 401.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 4 A, 4 B, 117 och 118, bevillningsutskottets betänkande nr 41, bankoutskottets utlåtanden nr 46, 47 och 51, första lagutskottets utlåtanden nr 27 och 28 samt andra lagutskottets memorial nr 39 och 40.

Vid föredragning av jordbruksutskottets memorial nr 86, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för beredande av lindring i de mindre bemedlades levnadsvillkor, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Herr vice talmannen erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag får hos kammaren hemställa, att morgondagens föredragningslista vad beträffar två gånger bordlagda ärenden får följande utseende:

Först sättes statsutskottets utlåtande nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg och dyrtidshjälp åt befattningshavare i statens tjänst m. m. jämte i ämnet väckta motioner, så samma utskotts utlåtande nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig lönereglering under år 1919 för vissa befattningshavare å ordinarie stat inom den civila statsförvaltningen och så vidare, så statsutskottets utlåtande nr 4 A, angående regleringen av utgifterna under riksstatens för år 1920 fjärde huvudtitel. innefattande anslagen till lantförvarsdepartementet. därefter statsutskottets utlåtande nr 4 B, därefter statsutskottets övriga ärenden i nummerordning och därefter de återstående ärendena.

Denna hemställan bifölles.

Upplästes och godkändes ett uppsatt förslag till kammarens skrivelse till Konungen med anmälan om ledigheter inom kammaren, som skulle innan nästa lagtima riksdag fyllas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag. varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.18 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.
